

Sežana
dz-sp 0
KRAS
2013

908(497.4Kras)

0170717,122/123

COBISS

KOSOVLOVA KNJIZNICA SEŽANA

Kras

FEBRUAR 2013 št: 122-123 cena 8€

9 771318 325772

Od priprave ...

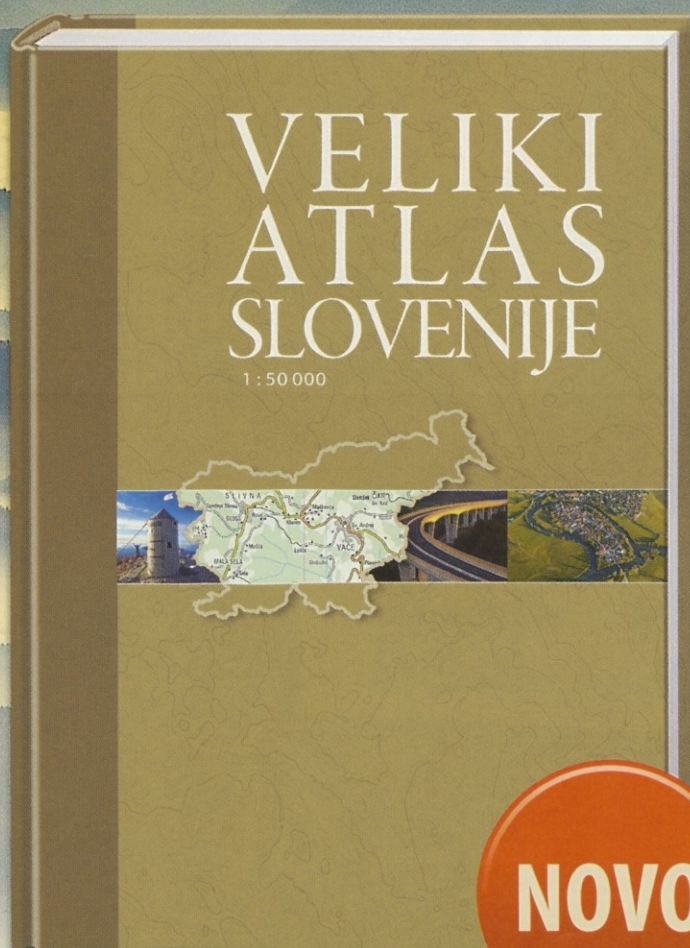
... do dodelave.

tiskarna
GRAFIKA SOČA

www.grafika-soca.si

Slovenijo poznam kot lasten žep

... s pomočjo Velikega atlasa Slovenije

- 218 topografskih zemljevidov
- 65 mestnih načrtov
- 45 tematskih kart

PRVIČ

- véliki atlas – več kot 600 strani velikega formata (21 x 30 cm)
- z veliko ekipo priznanih strokovnjakov
- z vrhunskimi fotografijami slovenskih fotografov po izboru Arneja Hodaliča
- s QR-kodami, ki vodijo do dodatnih spletnih vsebin

Za več informacij
poskenirajte
QR-kodo.

Obiščite kraljico vseh jam

**POSTOJNSKA
JAMA**

CAVE
GROTTE
HÖHLE

**Svetovna
Znamenitost**

POSTOJNSKA JAMA
CAVE-GROTTE-HÖHLE

Postojnska jama, Jamska cesta 30, 6230 Postojna
www.postojnska-jama.eu
GPS: 45 46 19 N, 14 12 43 E

**I FEEL
SLOVENIA**

Slika na naslovnici:

Pogled na prenovljeno Nanetovo hišo v Matavunu.

Fotografija: Borut Lozej, 2012.

Revija Kras

Telefon revije Kras:

05/766 02 90

Telefon odgovorne urednice:

041 914 921

E-mail:

revijakras@siol.net

Kras je revija o Krasu, ohranjanju njegove kulturne in naravne dediščine, o zgodovini, kulturi, gospodarstvu in dejavnostih ljudi tega prostora. Revija Kras izdaja Mediacarso, d.o.o., Sveto 39, 6223 Komen.

Glavni urednik: Lev R. Lisjak

Odgovorna urednica: Ida V. Rebolj

Oblikovanje: Lev R. Lisjak

Naslov uredništva:

Sveto 39, 6223 Komen

Maloprodajna cena z 8,5 % DDV

enojne številke 4 €, dvojne številke 8 €.

Naročnina za šest zaporednih števil s pošto dostavo na naročnikov naslov v Sloveniji 32 €, na naročnikov naslov v tujini 45 €.

Transakcijski račun pri Novi Ljubljanski

banki, podružnici Ljubljana-Center,

Trg republike 2, 1000 Ljubljana:

0201-0008-9675-302

IBAN Mediacarso, d.o.o.:

SI560201000089675302

SWIFT coda: LJ BA SI 2X

Nenaročenih rokopisov in fotografij ter drugega slikovnega gradiva uredništvo ne vrača.

Ponatis ali kakršnokoli povzemanje, kopiranje ali preslikavanje objavljenih prispevkov ali njihovih delov iz revije Kras je prepovedano brez pisnega dovoljenja odgovorne urednice in brez popolne navedbe uporabljenega vira.

Mednarodna standardna serijska številka:

ISSN 1318-3257

Tisk Grafika Soča, d.o.o., Nova Gorica

VSEBINA

FEBRUAR 2013, št. 122-123

Uredništvo

VOJKO ČOK O ŽELEZNIH NAČELIH BANKE 4

Tjaša Komac

GOSPODARSTVO IN DRUŽBA 8

Iztok Ilich

PRIMOŽ TRUBAR V TRSTU IN NA GORIŠKEM 10

Stanislav Južnič

KRAŠEVEC GOSPODARI V BRUSLJU 14

Pavel Vidau

VAS BANI IN NJENI ŽUPANI - II 20

Borut Juvanec

HIŠKA KOT EKSPERIMENTALNI OBJEKT 24

Eda Belingar

OBNOVA NANETOVE HIŠE V MATAVUNU - RAZKOŠJE NOTRANJOSTI 30

Brane Gasparini

TERANOVA ZGODBA DANES 36

Zoltan Jan

OTROCI SVOJEGA IN NAŠEGA ČASA - I. del 40

Ivan Vogrič

AŠKERČEVA OBLETNICA IN NJEGOVI JADRANSKI BISERI 46

Miran Košuta

KAKOR RDEČA RAKETA... 48

Jolka Milič

O PREVAJALSKIH DILEMAH 50

Ivan Vogrič

LOVRO ŽVAB, LEVSTIKOV PRIJATELJ 53

Silva Matos

TIHI BISER 56

Pavla Jarc

KULTURNI DOM NOVA GORICA VSTOPIL V NOVO SEZONO 58

Pavla Jarc

DNEVI STARE GLASBE V SVETEM 60

Nataša Lapanja Jazbec

ČAROBNI VEČER 61

Špela Habič

JAVORNIKI IN NJIHOVE NARAVNE VREDNOTE 63

Mirjam Frankovič Franetič

VELIKI JAVORNIK 68

Robert Fonda

O DELOVANJU KULTURNIH DRUŠTEV V LOKVI 70

Karel Rustja

ŽELEZNIŠKE VODNE POSTAJE NA PIVŠKEM 74

Borut Peric, Stanka Šebela

ZNANSTVENE RAZISKAVE V TURISTIČNIH JAMAH 76

Prvi nadzornik Banke Koper, d.d.

VOJKO ČOK O ŽELEZNIH NAČELIH BANKE

Uredništvo

S predsednikom nadzornega sveta Banke Koper, d.d., Vojkom Čokom smo se pogovarjali prvič v letu 2003*. Takrat smo v uvodu v pogovor zapisali, da je takratni predsednik njene uprave doma iz Plavij pri Škofijah. Da je univerzitetni diplomirani ekonomist in da je svojo poklicno pot začel v Luki Koper, kjer je opravljal vodilne naloge. Da je bil predsednik poslovnega odbora Cimosi. In da je bil od leta 1982 predsednik poslovnega odbora Splošne banke Koper ter od leta 1994 predsednik uprave Banke Koper, d.d. To banko, ki je po velikosti 6. banka v Sloveniji, je vodil enainvajset let. Takrat smo se pogovarjali predvsem o mestu in vlogi banke Koper v slovenskem prostoru in na Primorskem s posebnim poudarkom na slovenski obali in Krasu z Brkini.

Pogovor za tokratno izdajo revije Kras predstavlja ugotovitve, poglede, mnenja in predloge gospoda Vojka Čoka v luči sedanjih gospodarskih in družbenih razmer v Sloveniji, posebej na obali ter na Krasu pa tudi po svetu. Utemeljil je filozofijo in vrednote Banke Koper, d.d., ki je povezana v mednarodno bančno skupino Intesa Sanpaolo in zakaj je ta bančna skupina 6. junija 2012 že drugo leto zapored prejela Euroneyevovo priznanje za najboljšo banko v Italiji. Predstavil je, kako banka uresničuje svoje poslovne cilje v sedanjem zelo neugodnem gospodarskem in socialnem okolju Slovenije in kako se banka sooča s hiranjem slovenskega gospodarstva. Razvil je svoje viđenje, katere gospodarske dejavnosti imajo na slovenski obali in v njenem zaledju stvarne razvojne možnosti glede na sedanje in napovedane danosti tega prostora, pa tudi to, kakšen potencial za nadaljnji razvoj vidi na Krasu v Sloveniji in v Italiji. Mladi generaciji, ki se šola in usposablja za novi, prihajajoči čas, pa tudi tistim mladim, ki že prevzemajo vaje gospodarskega, socialnega in družbenega življenja v Sloveniji, je priporočil, kako naj ravna za oživitvev gospodarske rasti in za odpravo posledic neustreznih odločite politike v zadnjih letih. In na koncu pogovora je kot bralec revije Kras od začetka njenega izhajanja, od februarja 1994, tudi povedal svoje mnenje o njej.

Banka Koper uresničuje svoje poslovne cilje tudi v sedanjem času, ki zagotovo ni prijazen

Nobena gospodarska družba ne more delovati zunaj časa in prostora, četudi nista vedno po njeni meri. V času krize je to še posebej zahtevno, vendar druge alternative ni. Tako mora tudi Banka Koper uresničevanje svojega poslanstva prilagajati poslovnemu in družbenemu okolju, v katerem deluje.

Temeljni cilj vsake gospodarske družbe je njena dolgoročna dohodkovna uspešnost. To se dosega na trgu v odnosih s komitenti in je seštevek poslovnih odnosov s posameznim komitentom. Tega se Banka Koper zaveda in na tem temelji oblikovanje njene poslovne politike in način njenega izvajanja, pri čemer je komitent osrednja točka. Temeljnega cilja svojega poslanstva in vrednot, ki jo pri tem vodijo, banka zaradi same krize torej ne spreminja in predstavlja stalnice v njem poslovanju..

O sedanjem kriznem času govorimo, kakor da bi nam ga kdo vsilil, čeprav je v resnici odraz našega ravnanja v preteklosti. Tako kot vsaka sedanost. Če se hočemo izvleči iz sedanjih razmer, si moramo najprej odkrito odgovoriti na vprašanje, zakaj smo se znašli v neugodnih razmerah. Še posebej je to vprašanje zanimivo za Obalo in Kras, kjer prevladujoča gospodarska struktura ni tako izrazito podvržena gospodarski krizi ali bolje rečeno njenim direktnim posledicam, kot je to na nekaterih drugih območjih Slovenije. Zaradi medsebojne povezanosti in s tem soodvisnosti pa vpliva krize ne moremo zaustaviti na mejah naše regije.

Če imamo resen namen in če smo resnično državotvorni ter odgovorni, bomo zagotovo ugotovili, kje so vzroki in kakšna ravnanja so nas privedla v sedanji nezavidljiv položaj. Težav v Sloveniji niso povzročile, na primer, šivilje Mure; pa tudi ne zidarji Primorja. Za sedanje razmere pri nas so predvsem odgovorni tisti, ki so imeli v rokah oblast in moč, pa temu niso bili dorasli ali so to zlorabljali. Te ljudi najdemo zlasti med politiki, managerji in v organih nadzora. Pogosto se za sedanje težave izgovarjajo na zakonodajo, svetovno krizo, kreditni krč in podobne zunanje vzroke, kar je delno celo res, vendar pa se istočasno pozablja, da nobena zakonodaja ni učinkovita, če jo ne upoštevamo, da banka ne more kreditirati kreditno nesposobnih ali če se celo na najbolj kričča znamenja krize ne odzivamo ustrezno. Vse to pa je v naši moči! Namesto, da bi reagirali na osnovi trendov, čakamo, da se zgodi zdrs in kličemo na pomoč državo, ki jo sicer načelno odrivamo celo s področij, na katerih je njena prisotnost že po naravi nujna in potrebna.

Vseskozi se trudimo biti prava banka in se obnašali v skladu z našim poslanstvom

Temeljno poslanstvo vsakega gospodarskega subjekta je ustvarjanje dodane vrednosti. To velja seveda tudi za Banko Koper, ki dodano vrednost ustvarja z bančnim poslovanjem. To predstavlja jedro njenega poslanstva in temu ustrezno se banka ravna pri svojem delovanju. Če poenostavim, je to predvsem z zbiranjem ter posojanjem denarja. In kadar bančnik sprejema denar v upravljanje, sprejema tudi obveznost do tistega, ki mu svoj denar zaupa, se pravi, v banko ga vloži z namenom, da ga plemeniti. K temu so bančniki zavezani po zakonu in etičnih načelih. In ne pozabimo: to so naši prihranki. Profesionalna dolžnost je, da jih banka z veliko skrbnostjo posoja tistemu, ki bo posojilo lahko vračal skupaj z dogovorjenimi obrestmi. To pa je najbolj zanesljivo, če ga posodi sposobnemu posojilojemalcu za dobre programe, kar je tudi v interesu banke.

To je pravzaprav jedro bančne aktivnosti. Banka Koper ima za to visoko usposobljeno osebje, ki preverja in spremlja boniteto posojilojemalcev in njihove poslovne načrte. Gre za sistematičen pristop, ki ga nenehno nadgrajuje. To se izvaja v oblikah nenehnega izobraževanja zaposlenih v banki, razvijanja novih produktov, izboljševanja poslovnih procesov itn., kar dokazuje, da banka ne deluje kampanjsko. In razumljivo je, da so v času gospodarske krize merila presoje, ki jih banke uporabljajo, še dodatno izostrena.

Ugotavljamo, da bančni in finančni trg taka naša ravnanja ocenjujeta pozitivno. Tako jih ocenjujejo tudi najuglednejše svetovne bonitetne agencije, ki Banko Koper uvrščajo po bonitetnih kazalcih v sam vrh ocenjevanih slovenskih bank. Kljub temu pa včasih nekateri komitenti in posledično tudi javnost taka ravnanja sprejemjo kot omejevanje, češ da se banka umika, da noče dajati posojil in podobno. Če pa razmišljamo objektivno in dolgoročno, sta taka presoja in previdnost pri odobravanju posojil tudi v interesu komitentov, saj jim s tem pomagata, da se izognejo pastem, ki bi jim lahko povzročile velike probleme. Ne nazadnje o tem veliko in verodostojno pove današnja gospodarska situacija. Splošna kritika, ki pri tem leti na banke, ima sicer svoje temelje, vendar je prepogosto priročno in za mnoge všečno sredstvo za preusmerjanje množične pozornosti od drugih vzrokov.

Taka poslovna politika nekaterim ne ustreza. Zato na vaše vprašanje, kako banka Koper uresničuje cilje svoje poslovne politike v sedanjem času, v katerem se sooča s hiranjem moči našega gospodarstva, odgovorjam: z bolečino! Hiranje moči gospodarstva je - žal - resnično in je posledica tega, da trošimo več, kot ustvarimo, in posledica negospodarnega investiranja. Odgovor na vprašanje, zakaj je tako, pa je že druga zgodba. Vendar zgodba druge plati iste medalje! Ni nastala čez noč, ampak je nastajala daljše obdobje, v katerem smo negativne trende sicer zaznavali, a smo jih zaradi kratkoročnih parcialnih interesov podcenjevali in se do njih nojevsko obnašali. Lahko smo se izmikali neprijetnim, a razumnim ravnanjem, lahko smo z njimi odlašali, ne moremo pa ubežati njihovim posledicam, to je računom, ki nam grenijo življenje. No, resnici na ljubo je treba poudariti, da to ni samo naša, slovenska značilnost. Problem pa je, da pri poravnavanju teh računov nimamo vsi enakih možnosti,

nit nismo vsi v enakem položaju. Tistim, ki so s presežki, nastalimi v času konjunktore, skrbneje gospodarili, je v času krize lažje. Žal med njimi ni Slovenije, niti ni Obale in ne Krasa!

Bančna skupina Intesa Sanpaolo predstavlja razmeroma mlado bančno strukturo

Bančna skupina Intesa Sanpaolo je razmeroma mlada, a je sestavljena iz bank s sto in večletno tradicijo. Banke so se vanjo povezale zaradi želje in potrebe po nadaljnjem razvoju in prilagajanju novim razmeram na globaliziranem trgu, ki so zajele tudi finančni sektor. Tradicija te bančne skupine torej izhaja iz tradicije njenih članic. To so bile banke, v katerih je prevladovala konservativna poslovna politika, da se niso pustile zapeljati na primer vprašljivim finančnim produktom in nepreglednemu financiranju. Tudi za to zavzema ta skupina po številnih bonitetnih kazalcih in tržni poziciji najvišja mesta na mednarodnih bančnih lestvicah. Prevladujočo oziroma močno tržno pozicijo pa imajo tudi njene hčerinske banke v številnih državah Srednje in Jugovzhodne Evrope ter v Egiptu.

Bonitetna politika naše bančne skupine temelji na sprejemanju razumnih in obvladljivih tveganj ob spoštovanju visokih etičnih norm. Te zavezujejo vse članice skupine, tudi Banko Koper, v kateri smo imeli in spoštovali podobne visoke etične norme že pred vstopom v skupino. Visoke etične norme pa ne zavezujejo le bank kot institucij, ampak zavezujejo tudi njene organe in njeno osebje oziroma prav vsakega zaposlenega. Zato nam vstop v to bančno skupino s tega vidika ni predstavljal dodatnega bremena. Znašli smo se v okolju, ki nam s poslovnega in etičnega vidika ustreza.

Članstvo v tako močni skupini nam omogoča tudi lažji dostop do mednarodnih finančnih trgov, hitrejša zagotavljanje konkurenčnih produktov, racionalnejše uvajanje preverjenih učinkovitejših poslovnih procesov in druge prednosti, ki jih velika in dobro organizirana korporacija lahko nudi. In prav te prednosti želimo deliti z našimi poslovnimi partnerji, saj s tem krepimo našo in njihovo tržno pozicijo, iz katere črpamo moč za ustvarjanje dodane vrednosti.

Vztrajamo pri železnih načelih, ki pomenijo obvladovanje tveganj in učinkovite ter racionalne poslovne procese

Zaradi povečanih specifičnih tveganj, ki so jim izpostavljeni bančni sektor in njegove naraščajoče mednarodne prepletenosti, postajajo razvoj in uvajanje ustreznih poslovnih procesov z vgrajenimi varnostnimi zapori nujni, strokovno in stroškovno pa vse bolj zahtevni. Z neorganiziranim pristopom je lahko ogrožena tudi odzivnost banke. Ta pa je za komitente pogosto njena nepogrešljiva referenca.

Učinkoviti, racionalni, varni in prijazni poslovni procesi so v interesu ne le banke, ampak tudi njenih komitentov. Banka Koper je bila že v preteklosti poznana, da je prednjačila z uvajanjem kakovostnih novosti. Naj omenim kartični sistem Activa, ki je opravil pionirsko delo pri uvajanju kartičnega poslovanja v Sloveniji, in družbo Finor kot

model uspešnega aktivnega vključevanje banke v prestrukturiranje podjetij, ki so v prvih letih po osamosvojitvi, neka- tera tudi prej, zašla v težave. Z razširitvijo poslovne mreže po vsej državi in z nenehnim uvajanjem novih storitev je obvladovanje tveganj s sistemsko izdelanimi poslovnimi procesi prednost, ki banki ohranja odzivnost in racionalnost v odnosih do komitentov. Tudi na ta način banka vzpostavlja in krepi odnose z njimi. Pozitivni odzivi okolja so najboljši dokaz, da je izbrana pot prava..

In kdaj je banka uspešna?

Omenil sem, da je banka gospodarski subjekt in da mora zato ustvarjati dodano vrednost. Seveda ob upoštevanju zakonskih in etičnih norm. Če to zmore, je uspešna in je prava banka. Če tega poslanstva - ustvarjanja dodane vrednosti - ne uresničuje, potem pač ni uspešna. Tega ne morejo nadomestiti niti siceršnje visoke etične norme obnašanja, ki so - preprosto povedano - nekakšni prometni znaki, po katerih se moraš ravnavati na osnovi ozaveščenosti in ne zakonske prisile! Seveda je to zelo pragmatično razumevanje uspešnosti, ki pa je v Banki Koper vendarle opredeljena širše. Sestavni del definicije uspeha je namreč, poleg dodane vrednosti, tudi odgovoren odnos do okolja, v katerem banka deluje, ki pa največkrat ni nujno merljiv s klasičnimi finančnimi kazalci..

Tudi to je vodilo pri oblikovanju poslovne politike Banke Koper. Ta je usmerjena v širitev poslovanja na celotno območje Slovenije. Želi biti domača banka ne le na Obali, na Krasu in Notranjskem, torej na njenem zgodovinskem domicilnem območju, ampak tudi na Goriškem, v osrednji Sloveniji, na Štajerskem, Koroškem, v Prekmurju, Dolenjskem..., skratka povsod, kjer je prisotna s svojo ponudbo. Vendar to počne preudarno, brez nesorazmernih tveganj in z nenehnim analiziranjem ter spremljanjem relevantnih dogodkov v tem prostoru, saj je Slovenija za banko vendarle velik sistem, ki je zaradi naraščajoče medsebojne prepletenosti vse bolj občutljiv na razmere in spremembe v svetu. Banka Koper deluje torej kot vseslovenska banka, ki je prijazna do poslovnega okolja, zavedajoč se, da samo v odnosih z njim lahko obstaja in se razvija.

Seveda pa banka ne želi vzpostavljati poslovnih odnosov za vsako ceno. Kajti, če bi, na primer, zaradi slabih posojil zašla v težave in ne bi mogla pozitivno poslovati, bi bilo nekorektno do vseh tistih komitentov, ki izpolnjujejo do banke svoje obveznosti in banki s tem ob svoji rasti in razvoju omogočajo uresničevanje njenega poslanstva - posojati denar ob sprejemljivih posojilnih pogojih. Če nekdo ne vrača sposojenega denarja, trpi likvidnost banke, prizadeti so delničarji, posredno pa so lahko prizadeti tudi poslovni partnerji, ki želijo poslovati z ugledno in stabilno banko.

Sestavni del poslovne politike Banke Koper, ki presega zgolj zneskovno izračunljivo donosnost, je tudi sofinanciranje projektov posebnega družbenega pomena, kot so proizvodnja obnovljivih in zelenih virov energije, podjetniških iniciativ, spodbujanje inovacij in raziskav itn.

Ne nazadnje sodeluje banka tudi pri sponzorskih in donatorskih akcijah. Pomembna pa je tudi njena skrb za

dobro počutje njenih zaposlenih., ki je mnogo širša od obveznosti iz sindikalne pogodbe.

Skratka: uspešnost banke merimo z zadovoljstvom delničarjev, zaposlenih, poslovnih partnerjev in tudi širšega okolja. Rezultati rednih anket, ki jih opravljajo specializirane zunanje institucije, kažejo, da je ugled Banke Koper v vzponu.

Na slovenski obali in v njenem zaledju so perspektivne predvsem tiste gospodarske dejavnosti, ki bodo temeljile na kakovosti, ne na količinah

Slovenska Istra in Kras sta doživela v obdobju po drugi svetovni vojni velik razvojni preboj. Iz gospodarsko šibkega, precej avtohtonega gospodarskega območja se je v nekaj desetletjih razvila ena najmočnejših in uspešnih regij v Sloveniji. Paleta razvijajočih se gospodarskih panog je bila široka: od kmetijsko-živilske in prehranske industrije, logističnih dejavnosti, kovinsko-predelovalne, kemične in motorne industrije, turizma, gradbeništva in trgovine do celolezne industrije. Mnoga podjetja so bila uspešna tudi na svetovnem trgu. Sedanja slika o gospodarskem položaju tega prostora pa kaže precej žalostno podobo in dokazuje, da tudi najboljši vsakokratni gospodarski uspehi niso garancija za bodočnost, ampak so kvečjemu le boljše izhodišče, ki pa ga z nesmotrnim gospodarjenjem lahko napravimo. In prav to spoznanje mora biti večna iztočnica tako pri tekočem upravljanju, kot tudi pri snovanju načrtov za bodočnost.

Gospodarska in družbena infrastruktura, ki je na našem območju zaradi nerazvitosti v preteklosti dolgo časa hromila gospodarsko rast, danes ne predstavlja previsoke ovire. Nasprotno! Obstoječe stanje na področju gospodarske infrastrukture in družbenih dejavnosti nudi dobro oporo gospodarskemu razvoju. Zato je storjene napake, zaradi katerih je bilo v zadnjih letih zapravljenega veliko gospodarskega potenciala, možno v doglednem času popraviti. Z vidika nadaljnjega razvoja bi moral biti poudarek na tistih gospodarskih dejavnostih, v katerih je mogoče povežati znanje in naravne danosti. Primorska univerza in druge visokošolske institucije na eni strani in prometno geografski položaj našega prostora, njegove podnebne razmere ter okrepljene podjetniške iniciative in obstoječe izkušnje na drugi strani so pri tem lahko močna dolgoročna opora nadaljnjemu razvoju, ki bo temeljil na kakovosti, ne na količinah. Glede na naše fizične resurse in glede na našo vpetost v mednarodne povezave bodo za nas odločilni tudi pravočasno zaznavanje in razumevanje svetovnih razvojnih trendov in naša sposobnost, biti njihov učinkoviti sledilec. Če bomo zmogli biti, vsaj v nekaterih razvojnih nišah, še njihov nosilec, bo razvojna pot sicer zahtevnejša, vendar še uspešnejša. To namreč zmoremo! Ta naloga ni pretežka. Zmogli smo še težje naloge!

Škoda je, da mladi generaciji daje naša generacija nespodbudna sporočila

Vprašujete, kaj svetujem mladi generaciji, ki se šola in usposablja za novi, prihajajoči čas, pa tudi tistim, ki že

Voško Čok, nagrajenec Gospodarske zbornice Slovenije

prevzemajo vajeti gospodarskega, socialnega in družbenega življenja v Sloveniji?

Za sedanjo gospodarsko in finančno krizo, generalno gledano, ni vzrok pomanjkanje znanja, ampak je vzrok njegova zloraba. Številne špekulacije, ki jih danes vsi obsojamo in za katere smo vedeli, da so napačne in škodljive že takrat, ko so nastajale, so najboljši dokaz za to. Vehementno nespoštovanje zakonodaje in razmah neetičnega ravnanja ob neučinkovitem pravnem sistemu so bili zanje plodna tla. Zagotavljanje dejanske namesto platonske odgovornosti, več zdravega razuma v naših ravnanjih in opuščanje pravne in organizacijske latovščine ter spoštovanje človekovega dostojanstva so načela in vrednote na večni poti, ki vodi do razmer, ko bodo naša sporočila mladi generaciji spodbudnejša...

Mladim priporočam, naj iz teh izhodišč kritično spremljajo in analizirajo, kakšne napake je naredila v zadnjih dvajsetih letih naša generacija. In če bodo iz tega znali potegniti določene zaključke, se bodo obvarovali pred njihovim ponavljanjem, ki je zaradi človeške narave včasih celo zelo mikavno.

Tu mislim predvsem na neobvladljiv individualizem in na sicer prirojeno željo po materialnih dobrinah, ki je lahko gonilo rasti, tudi razvoja, če pa prerase v neobvladljiv pohlep, lahko povzroči velika gospodarska in družbena neravnotežja, kakršnim smo priče v sedanjem času.

Čeprav je kariernih priložnosti za mlade danes manj, kot jih je bilo v bližnji preteklosti, vendarle obstajajo. Res pa je, da je pri tem potrebne več vztrajnosti, več energije in predvsem iskanje rezultatov na daljši rok. Obstaja vrsta institucij v obliki razvojnih inkubatorjev in agencij, s pomočjo katerih lahko mladi na osnovi lastnega interesa in znanja trasirajo svojo eksistenčno in karierno pot. Žal pa ne vsi!

V zadnjem času je vse več govora o tisočih mladih, ki veliko lažje pridejo do znanja kot pa do delovnega mesta. Zato zapuščajo Slovenijo, saj v njej ne vidijo perspektive... Prav je, da mladi postavijo pred državo zahteve, da se tudi za njih ustvarjajo pogoji za življenjsko in karierno pot v Sloveniji. Ne nazadnje je to del našega skupnega interesa, saj se ni mogoče sprijazniti z dejstvom, da na tak način postaja Slovenija neke vrste spalno naselje. Seveda pa morajo k temu tudi sami prispevati s svojim kritičnim odnosom do lastne odgovornosti. Prepričan sem, da so tega sposobni.

Revijo Kras spremljam od njenega začetka

Marsikaj preberem v reviji Kras. Predvsem me pritegnejo članki oziroma vsebine, ki pomenijo promocijo našega Krasa. Vaša revija se trudi obravnavane in predstavljene vsebine ter priložnosti Krasa vsaditi v zavest bralcev. S tem tlakuje dolgoročno in trajno pot spoštovanja in navezave na to specifično pokrajino.

Občudujem vašo žilavost ter vztrajnost pri ustvarjanju revije Kras in da uspevate tudi v teh zahtevnih razmerah vzdrževati njeno strokovno raven, aktualnost in prijaznost do bralcev. In ker imate te tri konceptualne nosilne stebre revije uravnovešene, je revija Kras ugledna in berljiva. Očitno je, da je namenjena širši javnosti - ne zgolj n.pr. založbam in knjižnicam - in seveda tudi promociji Krasa kot pomembne slovenske pokrajine ter tržaškega in goriškega prostora v Italiji. S tem tudi prispeva k prepoznavnosti Slovenije, ki ima po svojih geoloških in drugih značilnostih veliko krasa. In, ne nazadnje, prav je, da revija Kras obravnava Slovenski, Tržaški ter Goriški Kras kot geografsko, kulturno pa tudi gospodarsko celoto.

* Glej revijo Kras št. 60, str. 14-17, 2003!

2. Simpozij Zadružbe kraške banke

GOSPODARSTVO IN DRUŽBA

iz glasila ZKB "SKUPAJ"

Tjaša Komac

Evolucija v polnem teku - poti nazaj ni!
Soočiti se moramo s spremembami,
ki jih doživljata finančno-gospodarski svet
in s tem družba, ki še išče svojo pravo podobo.
Kakšno je trenutno stanje in kakšna bo v
prihodnosti vloga gospodarstva, družbe in skrbi
za okolje? Prav o tem so, z namenom,
da prispevajo k razvoju, razpravljali udeleženci
drugega simpozija Zadružne kraške banke,
ki so se v sredo, 17. oktobra, zbrali v slavnostni
dvorani vladne palače v Trstu.

Posvet se je, po uvodnem pozdravu gostitelja, tržaškega prefekta **Alessandra Giacchettija**, pričel z zanimivim predavanjem redne profesorice na Oddelku za Management beneške Univerze Ca' Foscari, **Chiare Mio**. Predavateljica je v svojem posegu nazorno, jedrnat in s številnimi ilustracijami iz vsakdanjega življenja prikazala, da je gospodarstvo družbeni in ne matematični model, ter opozorila, da se moramo tega vse bolj zavedati. Najprej pa, in to je bilo tudi prvo sporočilo predavanja, moramo prenehati negotovati, da smo v krizi. Negativen prizvok besede nas namreč ohromi in ne dovoli, da bi reagirali produktivno. Kljub temu, da sta trenutna svetovna gospodarska in družbena situacija v nezavidljivem položaju, ne smemo pozabiti, da so spremembe stalnica v življenju človeka in zgodovini človeštva in, kot je dejala predavateljica: »Tudi izum elektrike je pahnil v krizo proizvajalce sveč,« a družba se je prilagodila in svet se je vrtil dalje. Pri tem si seveda ne moremo delati utvar, da se bo preobrazba zgodila čez noč. Vsa spreminjanja namreč potrebujejo svoj čas in seveda trud, napor, ki ga danes vse preveč obravnavamo kot nekaj nujno slabega, neživljenjskega.

Trenutni kapitalistični model, ki ga je profesorica Mio ponazorila s ključnimi besedami *rast-trg-dobiček*, bi moral v čim krajšem času nadomestiti model, katerega ključni pojmi so *razvoj-skupnost-vrednost*. Nova

Utrinek z okrogle mize o trenutnem stanju podjetništva - z leve na desno: moderator novinar Paolo Possama, tržaški župan Roberto Cosolini, izvršni direktor družbe General Cargo Terminal Claudio Grim, predsednik družbe KB 1909 Boris Peric, profesorica Chiara Mio in predsednik Zadružne kraške banke Sergij Stancich.

Predevateljica večera prof. Chiara Mio, redna profesorica na Oddelku za Management beneške Univerze Ca' Foscari.

ZKB

1908 credito cooperativo del carso
zadružna kraška banka

Predsednik ZKB Sergij Stancich je ocenil, da gospodarstvo in družba lahko z roko v roki delujeta z dančništvom in da je poznanemu načelu 3 E - enakosti, ekonomije in ekologije treba dodati še četrtega, to je etiko.

Vse fotografije: FOTOKROMA, Trst

paradigma bi tako preusmerila pozornost na nove vrednote, ki bi pognale krožni tok v pravo smer, in premaknile gospodarsko-družbeno stanje na novo razvojno stopnjo. Kot osnovni sestavini za realizacijo prof. Mio navaja večjo odgovornost - to pogreša predvsem pri podjetnikih, saj so jo, po njenih besedah, doslej prelagali na banke - in dobro politiko (tehtnejše politične odločitve).

Tematike, ki jih je zaobjela predavateljica, so bile odlično izhodišče za okroglo mizo, na kateri so sodelovali predsednik ZKB **Sergij Stancich**, župan občine Trst **Roberto Cosolini**, izvršni direktor družbe General Cargo Terminal **Claudio Grim**, prof. **Chiara Mio** ter predsednik uprave goriške delniške družbe KB 1909 **Boris Peric**. Pod spretno moderatorsko taktirko **Paola Possamaia**, odgovornega urednika dnevnika *Il Piccolo*, so spregovorili o trenutnem stanju podjetništva, ki bo po Pericevih besedah v prihodnosti igralo drugačno vlogo (lik upravitelja se vse bolj uveljavlja in izpodriva lik podjetnika) ter o prihodnosti Trsta, ki jo gostje vidi-jo predvsem v turizmu, kvalitetnejšem koriščenju naravnih geografskih pogojev mesta in njegove okolice, prof. Chiara Mio pa je poudarila, da mora Trst staviti na odličnost, kar nujno zahteva večjo odločnost pri izbiri, čemu dati prednost.

Predsednik ZKB Sergij Stancich se z besedami profesorice Mio, da podjetniki ne prevzemajo odgovornosti, ni strinjal, saj so ga izkušnje prepričale o nasprotnem, o Zadružni kraški banki pa dejal, da je ves čas skrbno opravljala svojo vlogo in dosegala dobre rezultate. Podčrtal je tudi, da razvoj, za razliko od rasti, pomeni posvetiti pozornost tistim, ki pridejo za nami. Ocenil je, da gospodarstvo in družba v prihodnje lahko delujeta z roko v roki z bančništvom, vendar so pri tem potrebna dobro definirana pravila, ki morajo upoštevati tako imenovano načelo 3E - enakosti (pravičnosti), ekonomije in ekologije, in dodaja še četrtega, to je etiko, na katero se je po njegovem mnenju doslej prepogosto pozabljalo.

Uspešen posvet, ki se ga je udeležilo lepo število podjetnikov in upraviteljev, je z zaključno mislijo sklenil moderator okrogle mize. Pred družabno pogostitvijo pa so organizatorji prefektu Alessandru Giachettiju, ki je konec meseca oktobra odšel v pokoj, v zahvalo za njegovo delovanje v prid teritorija poklonili tudi darilo - simbolno skulpturo Pavla Hrovatina, ki je v kraški kamen ujel morje in sonce.

31. oktober - praznik reformacije

PRIMOŽ TRUBAR V TRSTU IN NA GORIŠKEM

Iztok Ilich

Dan reformacije je precej nenavaden praznik. Kot da bi ga prijemali z orokavičenimi rokami: povzdiguje ga, a hkrati ne pustimo, da bi se nas zares dotaknil. Je in ni. Je vsem v veselje dela prost dan, ne pa tudi državni praznik! Zato, ker 31. oktober, ki ga praznujemo od leta 1992 naprej, ne obeležuje nastanka prvih slovenskih knjig, temveč obuja spomin na ta dan leta 1517, ko je menih in teolog Martin Luter na vrata dvorne cerkve v severnonemškem Wittenbergu – kjer sta Jurij Dalmatin in Adam Bohorič konec leta 1583 tiskala *Biblijo* in *Zimske urice* – izobesil 95 tez z zahtevami za reformiranje cerkve in z njimi do temeljev pretresel krščansko Evropo. Zadnji oktober torej ostaja dela (službe in šole) prost dan, kot nalašč za razmislek o možeh, ki so nam dali prve knjige in knjižni jezik, predvsem pa o Primožu Trubarju, ki je svoje rojake tudi prvi imenoval lubi Slovenci. Če si kdo v teh raztrganih časih še more in zna, ne le po uradni dolžnosti, vzeti čas za poglobljeno premišljevanje!

Tudi katoliška prenova, ki je bila ponekod že na pohodu, bi Slovincem prej ali slej zagotovo dala knjige v njihovem jeziku – tak znanilec je bil leta 1574 prevod Katekizma Petra Kanizija – vendar so bili Trubar in njegovi prvi. Čeprav tudi ne predvsem iz ljubezni do svojih neukih rojakov, temveč zaradi uresničevanja ciljev reformacije, ki so ji pripadali. V knjigah, ki jih je omogočila Gutenbergova iznajdba, so namreč videli v prvi vrsti moderno in učinkovito orožje za širjenje svojih nauk. Pri tem v resnici tudi ni šlo toliko za »pravo« vero, ki naj se ohranja in širi med ljudstvom, kot za oblast nad njim. Fevdalno in duhovno, neposredno in v povezavi s posvetno cesarsko in kraljevsko oblastjo. In kadar gre tako rekoč za vse, za moč in oblast že na

tem, ne šele na onem svetu, so rokavice le še v napoto. Razvnel se je spopad brez sledu krščanske milosti, ki je v desetletjih krvavih vojnih pohodov, ponekod sočasno s kmečkimi upori in turškimi vpadi, opustošil velik del Evrope. Ker nobena stran ni mogla zmagati, je spor nazadnje umiril politični konsenz pod geslom *cuius regio, illieius religio* – čigar oblast, tega tudi vera, sprejet leta 1555 v Augsburgu. Čeprav je preganjanje in preseljevanje ter neusmiljeno uničevanje lastnine, tudi cerkvâ in pokopališč pripadnikov nasprotne strani, ki so se po sporazumu morali umakniti ali sprejeti »edino pravo«, eno ali drugo vero, trajalo še več let, je bil zahodni in srednji del stare celine trajno razdeljen med privrženca katoliškega Rima in različnih reformiranih cerkvâ. Spet

Grb družine Bonomo.

Fran Berneker: Trubar, 1910.

zaradi oblasti in miru na tem in ne na onem svetu. Ko je naposled utihnilo orožje, je bilo treba povsod začeti na novo. Tudi katoličani so, hočeš nočeš, še dobro stoletje, le s posebnim dovoljenjem, potem ko so iztrgali domoljubni Dalmatinov uvod, jemali v roke Sveto pismo v njegovem prevodu. Seveda so si mogli pomagati samo s tistimi nekaj desetimi Biblijami – od 1500 natisnjenih – ki niso končale na grmadah zaslepljene gorečnosti.

Stoletja so minila, a pritajeno nelagodje je ostalo. Piscu prvih slovenskih knjig javno niso odrekli velike zasluge za slovenstvo, vendar najbrž še lep čas ne bi dobil zasluženega spomenika v prestolnici naroda, ki mu je dal knjižni jezik in ime, če za to ne bi poskrbel župan Ivan Hribar. Ker v mestnem svetu ob takih in drugačnih, glasnih in še bolj neizrečenih zadržkih ni mogel pričakovati soglasja, se je sam dogovoril s kiparjem Franom Bernekerjem, da dostojno upodobi našega prvega reformatorja. Leta 1910 so spomenik tudi postavili – vendar ne v središču, ampak na takratnem obrobju prestolnice, in tudi brez slovesnega odkritja. Najbrž zato, da ne bi preveč buril duhov ...

Tudi to pove marsikaj o iskrenosti občudovanja zapuščine Primoža Trubarja, tako do kraja, predanega izpolnjevanju naloge, ki si jo je zadal, da si do zadnjega ni privoščil počitka. Neprenehoma je bil na poti, kar v 16. stoletju s konjem in vozom ni bilo tako preprosto in samoumevno, kot je danes. Potoval je zato, da bi se čim več naučil, zato, ker so ga povabili, da bi ga spoznali in prisluhnili njegovim pridigam, in ne enkrat tudi zato, da si je rešil glavo. Pot ga je največkrat peljala na sever, v Nemčijo, kjer je pisal in tiskal svoje knjige, in nazaj, v Ljubljano, kjer je bil prvič pridigar, drugič kanonik in tretjič superintendent, torej najvišji predstavnik reformirane cerkve na Kranjskem. Toda leta 1565 je moral znova bežati na Nemško, od koder se ni več vrnil.

...

**QUI NEL 1563 PREDICAVA
IN TEDESCO. SLOVENO E ITALIANO**

**TU JE LETA 1563 PRIDIGAL
V NEMŠČINI. SLOVENŠČINI IN ITALIJANŠČINI**

**HIER PREDIGTE IM JAHRE 1563
AUF DEUTSCH. SLOWENISCH UND ITALIENISCH**

**PRIMOŽ TRUBAR
1508 - 1586**

**OČE SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI
PADRE DELLA LETTERATURA SLOVENA
VATER DER SLOWENISCHEN LITERATUR**

O teh Trubarjevih potih po današnji Avstriji in Nemčiji so znane in večkrat navedene mnoge podrobnosti, manj pa se omenja njegovo šolanje v Trstu in pridigarske prigode na Goriškem. V Trstu je komaj osemnajstletni Raščan dobil dom pa tudi imenitno versko in teološko izobrazbo v družinski hiši škofa in razgledanega diplomata Petra Bonoma, ki mu niso bile tuje s severa prihajajoče ideje o nujnih spremembah v ureditvi katoliške Cerkve. Učeni škof je na svojega učenca prav tako vplival z mislijo, da je tudi slovenski jezik, ki je prevladoval v okolici Trsta, nič manj kot italijanski ali nemški vreden trajnega zapisa in natisa v knjigah. Z Bonomovo pomočjo je Trubar šel študirat na Dunaju, po vrnitvi leta 1530 v Trst, pa ga je škof posvetil za duhovnika in poslal za vikarja v Laško.

V naslednjih letih se je Primož Trubar vedno bolj odkrito zavzemal za vrnitev k »čistemu evangeliju« in pridigal zoper fanatične sekte in praznoverje ter po Lutrovem zgledu tudi proti odpustkom, papeževi oblasti in celibatu. V Ljubljani je našel več somišljenikov, ko se je znova vrnil v Trst, kjer je postal Bonomov osebni tajnik in pridigar v predmestjih s slovenskim prebivalstvom, pa je bil že trden zagovornik prenove in vrnitve Cerkve k besedi, zapisani v Svetem pismu. Po vrnitvi v Ljubljano so se razmere že toliko spremenile, da je moral 1548 zbežati na Nemško, kjer se je z vsemi močmi

lotil pisanja in izdajanja slovenskih knjig. Sodeloval je tudi pri utemeljevanju hrvaškega knjižnega jezika in tiskanju knjig v glagolici, kar naše sosede prav tako spravlja v zadrego in ta dejstva najraje zamolčijo.

Štirinajst let pozneje, ko so ga znova povabili v Ljubljano, se je Trubar posvetil urejanju šolstva in širjenju protestantske misli na Kranjskem. Decembra 1563 ga je na povabilo goriškega glavarja grofa Jurija Thurna pot za dva tedna zanesla tudi na Goriško. Ker mu tamkajšnja duhovščina, ki je, drugače kot glavar in sploh večji del plemstva, nasprotovala reformaciji, v Gorici ni pustila v cerkev, je pridigal – v slovenščini, italijanščini in nemščini – v hiši plemiča Hanibala Ecka na koncu Raštela, o čemer priča spominska plošča na pročelju hiše na današnjem Stolnem trgu. V teh dneh je pridigal tudi v kapeli v parku pred Thurnovim gradom Rubije; na ta dogodek v Sovodnjah spominjata Trubarjeva ulica in spomenik pri vhodu v grad. Ko se je na osličku vračal proti Ljubljani, se je ustavil še v Svetem (danes Vipavskem) Križu, kjer so mu celo dovolili pridigati v cerkvi. »Zbrala se je vsa Vipavska dolina in mnogo duhovnikov,« je opisal tisto nedeljsko popoldne, »in nihče ni ugovarjal, celo duhovnikom je pridiga ugajala ...«

Pa ni bilo tako, kajti goriški župnik Matej Mrcina se je čez Trubarjeve pridigarske nastope pritožil pri cesarju Ferdinandu, ki je reformatorjem odtlej prepove-

Eckova hiša v Gorici s Trubarjevo spominsko ploščo na pročelju.

Trubarjev spomenik pred vhodom v grad Rubije v Sovodnjah.

Trubarjev mlin na Rašici.

dal vsakršno delovanje na Goriškem. Grofu Thurnu pa se je zoper ravnanje »usmiljenja vrednih in zaslepljenih ljudi« v Gorici in okolici pritožil tudi njegov gost Trubar: »Bog vsemogočni, posebej vaša milost in jaz, pa tudi vsi, ki so bili pri mojih pridigah, vedo, da si nismo zaslužili take zamere, temveč so nam jo zagodli hudič in njegovi antikristusovski pajdaši iz zavisti in mržnje, ki jo gojijo proti božjemu Sinu in njegovi ljubi besedi. To je gotovo znamenje, da pripadamo tudi Kristusovemu kraljestvu, ker nas hudič tako ogroža z lažmi in ubojem ...«

Trubarjeva prizadevanja na Goriškem niso bila uspešna, delovanje med rojaki na Tržaškem pa je sploh prekril prah pozabe. Vendar so se takrat tudi dnevi, ki mu jih je bilo še dano preživeti doma med »lubimi Slovenci«, že iztekali. Njegovo »služenje Božji besedi za slovensko besedo, za slovenski jezik in posledično za konstituiranje slovenskega naroda kot naroda slovenske besede,« se je, kot je Trubarjev pomen označil sociolog in religiolog dr. Marko Kerševan, končalo 21 let pozneje v nemškem Derendingenu, kjer je tudi pokopan.

Ob tristoletnici rojstva Janeza Karla Filipa Kobencla

KRAŠEVEC GOSPODARI V BRUSLJU

Stanislav Južnič

Opisujemo pot od trnja k zvezdam (in nazaj) kraške rodovine Kobenclov; v gorišče smo postavili njihovi zaključni pokolenji v senci bruseljskega ministra Janeza Karla Filipa Kobencla. Prvovrstna bruseljska knjižnica in umetniška zbirka kraškega graščaka Janeza Karla Filipa Kobencla sta stopnjevali njegov ugled med novotarijami prekucuškega svetâ njega dni. Janez Karl Filip Kobencl knjig ni čital, saj se mu je zdelo za malo; v ta namen si je raje najel pomočnike, vključno s svojim lastnim nečakom. Sodobno branje je botrovalo njegovim uspehom na predvečer francoske prekucije, ko je razgledanost dodobra pogojevala pravilne politične ali gospodarske posege. Njegove slikarije so postale temelj peterburškega Ermitaža, utemeljil je sodobno belgijsko Akademijo in bržkone postoril več odmevnega kot katerikoli Kraševce od blizu in od daleč.

Med številnimi Kraševci, ki so se v različnih časih in v različnih okoliščinah uveljavljali v Bruslju, se je gotovo najbolj izkazal grof Janez Karl Filip Kobencl, ki je bil rojen sredi julijske vročine pred tremi stoletji v mogočni rodovini, ki je več stoletij gospodarila s številnimi kraškimi graščinami - začenši s kraškim Prošekom (Prosecco). Njegov uspeh bo vsekakor dobro služil zanamcem kot primer, kako naj se v velikem svetu uveljavi potomec z burjo bičanega Krasa. Kobencli so se namreč za razliko od mnogih svojih kraških kolegov od nekdaj radi in s ponosom razglašali za - Slovence.

Diplomati Kobencli

Krištof Kobencl (Christof, Cristoforo), soproj Anne pl. Luegg (Predjamske), dedinje slovitega kranjskega Robina Hooda Erazma Predjamskega, se je z Benečani boril z ramo ob rami svojega sosednjega primorskega plemiča, bodočega vipavskega diplomata Žige Herbersteina. Soproga Žigovega očeta Lenarta Herbersteina je bila sestra Erazma Predjamskega, Barbara pl. Lueg; tako so si bili soborci Herbersteini in Kobencli v svojevrstnem svaštvu. Najstarejši Lenartov sin je bil ded J. Keplerjevega prijatelja Sigmunda Friderika Herbersteina - Jurij Herberstein; za nevesto si je izbral Margarethe von Rotthal (Kottal). Vnuk Barbarine nečakinje in nečak Janeza Kobencla, jezuit Rafael Kobencl, je pozneje postal rektor Univerze v Gradcu. Tako so bili vodilni štajerski protestanti Herbersteini v tesnem sorodstvu s katoliki Kobencli v prevratnem času evropskih verskih vojn. Lenartov tretji sin je bil med našimi najslavnejših diplomati: v Vipavi rojeni Žiga Herberstein. Sin Jurija Günther Herberstein je šel po stopinjah strica Žige kot poslanec cesarja Karla V. v Moskvi in pri poljskem kralju Sigmundu na Poljskem v Danzigu (Gdańsk); žal je padel v bitki pri Tokaju 27.9.1527. Kraševci Kobencli so v diplomatskih vodah kmalu prav malo zaostajali za svojimi sorodniki Herbersteini.

Zgodba o političnih uspehih Kobenclov se začne s slavo, ki jo je njega dni požel Krištof sin Janez Kobencl (Ivan * 1530; † 1594), eden izmed prvih graditeljev štanjskega dvorca. Dedni maršal Kranjske in Dalmacije baron Janez Turjaški († 1580) s Šumberka leta 1554 ter baron Jurij Turjaški († okoli 1565) leta 1556 sta bila sošolca Janeza Kobencla, pozneje slovitega katoliškega diplomata za razliko od tedaj protestantskih Turjaških. Zdi se, da je prav zvesto vztrajanje v cesarjevi katoliški veri tlakovalo pot navzgor zgodnjih plemičev Kobenclov, ki se je med drugim družil tudi z ljubljanskim škofom Petrom Seebachom.

Domača kraška slovenščina je Janezu Kobenclu pomagala pri sporazumevanju z Rusi, podobno kot Žigi Herbersteinu, Gabrijelu Gruberju in poznejšim rodovom Kobenclov. Nadvojvoda Karel je Janeza Kobencla imenoval za svojega kanclerja; nato mu je privoščil dobrobiti goriškega, gradiščanskega in leta 1592 kranjskega deželnega glavarja. Janez je nekoliko nenavadnemu cesarju Rudolfu zvesto in uspešno služil skoraj dve desetletji in na praškem dvoru sodeloval s številnimi cesarjevimi varovanci; ob znanstvenikih se ja tam seveda drenjal še marsikateri nebodigatreba.

Kraševce Rafael Kobencl med rimskimi matematiki in njegov rod

Zgodba o učenjakih Kobenclih se začne z vzpomnom Janezovega nečaka Janeza Rafaela Kobencla (* 1571; † 1627), nečaka Janeza Kobencla. Rojen je bil v Predjami, kot se pritika klenemu Kraševcu. Rafaelov dunajski profesor fizike je bil leta 1592 angleški jezuit Guilgelmus (William) Wright (* 1562 York; † 1581 Rim; † 1639 London), ki je predaval tudi na novo ustanovljeni jezuitski graški univerzi. Na rimskem kolegiju v Rimu je Rafael svoje znanje poglobil pri Grienbergerju, ki je od leta 1580 predaval matematiko na Dunaju kot študent teologije.

Po uskoški usmrtitvi vicedoma Jožefa pl. Rabbata v Senju na Silvestrovo 31.12.1601 je deželni vicedom postal (Janez) Filip Kobencl, brat Janeza Rafaela. Leta 1607 je postal deželni baron in leta 1608 vicedom v Gorici. Kraševci Kobencli so njega dni torej zajemali oblast z veliko žlico, obenem pa so bili med prvimi do-brotniki ljubljanskih in goriških jezuitov.

Kobencli so bili v svaštvu z ribniškimi in pri-morskimi graščaki. Prepirljivi Jurij Andrej Trilek je bil zadnji gospodar Podkrajja in Ribnice iz svojega rodu. Ribnico je kupil njegov ded Andrej, ki jo je pred letom 1672 zapustil sinu Janezu Frideriku pl. Trileku. Andrej je bil poročen s Ano Katarino Kobencl, hčerjo Janeza Gašperja Kobencla (* okoli 1595). Grof Jurij Andrej Tri-lek se je poročil s Suzano Felicito grofico Gallenberg. Ta mu je rodila le Ano Katarino, ki je bila vnukinja mrzlega bratranca in obenem prva nevesta Ludvika Gundaker-ja grofa Kobencla (* 1678), brata grofa Janeza Gašperja Kobencla (* 1664) in vnuka Janeza Gašperja Kobencla (* okoli 1595). Njej je zapustil Belo Peč in Podkraj. Tako so Kobencli zagospodarili v 18. stoletju tudi Ribnici.

Družine Kobencl, Coronini in Strassoldo so bile tesno povezane, saj je predsednik goriške kmetij-ske družbe Ivan Krstnik Coronini iz šempeterske veje poročil Eleonoro grofico Strassoldo. Njun sin, stotnik Ivan Krstnik Coronini, je prav ob prihodu izgnanih Bo-urbonov v Gorico leta 1836 odšel na Dunaj in prevzel vojaško vzgojo šestletnega cesarjeviča Franca Jožefa.

Kromberško vejo Coroninijev je ob priselitvi Bourbonov v Coroninijevo goriško palačo na Grafen-bergu vodil petdesetletni član gospodarske zbornice državnega zbora Mihael grof Coronini-Cronberg, ki je v zakon vzel Zofijo grofico Fangan. Bil je pravnuk Kasan-dre grofice Kobencl, poročene z grofom Janezom Kar-lom Coroninijem-Cronbergom. Ko je po smrti zadnjega Kasandrinega nečaka Janeza Ludvika in njegovega bra-tranca Janeza Filipa 30.8.1810 rod Kobenclov izumrl po moški veji, je kromberški grof Mihael Coronini podedo-vali obširno posest Kobenclov na Notranjskem.

Mihaelov ded Rudolf Antonio Maria Coronini je do leta 1752 študiral na deset let prej ustanovljenem Terezijanišču pri matematiku in zgodovinarju Erasmu Frölichu. Leta 1756 je Rudolf Coronini sodeloval pri geometrijskih meritvah za določitev meje med habs-burško monarhijo in Benetkami po Boškovičevih meto-dah; sestavili so zemljevid z Gorico in Trstom, ki je bil ponatisnjen leta 1759. Leta 1772 je študent iz Gradišča Girolamo Pisanelli privezal k svojim izpitnim tezam na višjih jezuitskih študijih v Gorici knjižico Rudolfa Coro-ninija *Fasti Goritiensis (Fastorum Goritiensium liber I.: cum adnotat. Historico-genealogicis)*, ki je prvič ugledala beli dan na Dunaju pri Kurtzböcku leta 1769. Latinsko po-ezijo je za Coroninijevo dunajsko izdajo predelal Fröli-chov učenec, nekdanji jezuit Johann Michael Denis ob pomoči izkušenega Andreasa Friza (* 28.7.1711 Barcelo-na; SJ 14.10.1726 Dunaj; † novembra 1790 v Gorici). Ru-dolf Coronini je ob ustanovitvi *Arcadia romano-sonziata* 8.9.1780 postal njen član z akademskim imenom *Libanio Crissanteo* skupaj s Petrom Antonom Codellijem, z nek-

Kraševac Janez Karl Filip Kobencl v »ta kmašnem« oblačilu.

Gvido(n) Kobencl (Guodobald Cobenzl, * 1716; † 1797), mlajši brat Janeza Karla Filipa Kobencla.

Rubensova Venera z Marsom, naslikana okrog leta 1614, v nekdanji Kobenclovi, danes peterburški zbirki Ermitaža.

Rembrandt v nekdanji Kobenclovi, danes peterburški zbirki Ermitaža.

danjim jezuitskim študentom in članom rimske *Arcadije* Giuseppejem Colettijem ter s svojim stricem Gvidom Kobenclom. Seveda je starejši stric Rudolfa Coroninija, Janez Karl Filip Kobenzl, hranil Rudolfova dela v svoji bruseljski knjižnici.

Učeni ministrov brat Gvido Kobenzl

Janez Gašper Kobenzl je bil pravnik Rafaele-vega brata Janeza Filipa Kobencla. Gospodaril je v Jami pri Postojni, Logatcu, Planini pri Rakeku in v Ribnici. Prva žena Julienna Perpétua Bucelini grofica Reichenberg (Bucellini, Buzzeline) je Janezu Gašperju povila več hčera; najstarejša Marija Carola si je izbrala nunsko kuto, druga, Margareta Anna (* 1698), pa se je omožila z dunajskim španskim ministrom baronom Ludolphom Luidtom Ripperda († 1739), sinom razvpitega španskega zunanjega ministra Johna Williama barona Rupperda (* 1684; † 1737). Zna biti, da je usodni »da« še kdaj obžalovala. Janez Karl Filip Kobenzl in Gvido Kobenzl sta bila sinova Janeza Gašperja (* 1664) iz njegovega drugega zakona z grofico Charlotte-Sophie de Rindsmaul-Frauheim († 1756). Janez Gašper Kobenzl je v letih od 1729 do 1731 postal vitez zlatega runa, tako kot pozneje njegov sin in vnuka. Bil je vzgojitelj poznejšega cesarja Franca Lotarinškega, kar seveda nikakor ni bilo od muh.

Leta 1747 se je Gvido Kobenzl preselil iz Ljubljane v Gorico, kjer sta bili njegovi starejši polsestri Kassandra in Marija Elizabeta bogato poročeni z grofoma Coronini in Edling. Gvido je kot prvi predsednik pomagal leta 1780 ustanoviti *Accademia gli Arcadi romano-sonziaci*, ki je takoj postala uradna podružnica rimskih Arkadijcev; tajnik akademije je bil Giuseppe de Coletti (* 1744 Rim; † januar 1815 Trst) iz florentinske družine, nekdanji vojak in goriški tiskar. Coletti je začel 2.7.1784 izdajati *Osservatore Triestino*; pri urednikovanju je vztrajal skozi vso Napoleonovo dobo, dokler ni omahnil za vekomaj.

Gvido Kobenzl je imel zveze s številnimi izobraženci. Bianchini mu je leta 1753 pisal o podzemnem toku kraške reke Timave; vmes je nadvse upravičeno izpostavljaj Gvidovo "poznavanje znanosti fizike in matematike". V drugem pismu Gvidu Kobenzlu je Bianchini 4.2.1754 v Vidmu (Udine) opisal izvir in podzemni tok Timave, katere povezavo z reko Reka (Recca) pod površjem je že leta 1702 devinski benediktinec Pietro Imperati opisal bolonjskemu naravoslovcu Uliisu Aldrovandu. Bianchini je Gvidu Kobenzlu poročal predvsem o zemljepisnih posebnostih; poleg votlin blizu Timave se je obregnil še ob Nil in druga pomembna vodovja. Bianchini je sprva menil, da je reka pod Kobenclovim Predjamskim gradom povezana s podzemnim tokom Timave; načrtno je preiskal jamo Carso, da bi našel podzemno vodno povezavo s Cerkniškim jezerom. Obiskal je številne kraške jame in končno ugotovil, da pod zemljo v Timavo teče le Reka (Recca), kar je privzel tudi Gabrijel Gruber. Gruber je dognal, da

dovolj pitna voda Timava dobi čuden okus, ko se med podzemnimi potmi meša z zemljo in morjem; tudi on je pismo poslal grofu Gvidu Kobencu v Gorico.

Kobencli v Bruslju - podporniki znanosti in umetnosti

Kobencli so obdržali velik vpliv v goriškem kolegiju še stoletje po Rafaelovi smrti. Cesar Leopold I. je podelil grofovski naslov Janezu Filipu in Jakobu Ludviku Kobencu, vnukoma Rafaelovega brata Filipa Kobencla. Kobencli so poskrbeli, da so v Gorici predavali pomembni znanstveniki, kot sta bila Thullner ali Prešeren. Leta 1710 je Goričan Antonio Girolamo Brignoli izdal izpitne teze goriškega profesorja fizike Prešerna o svetniku Janezu Nepomuku; posvetil jih je glavarju mesta Gorica od 1704, uradno od 1713 Janezu Gašperju Kobencu, sinu goriškega glavarja (kapetana) od 1697 Janeza Filipa Kobencla. Prešeren je predaval filozofijo v Trstu leta 1707 in 1708, naslednji dve leti pa v Gorici.

Janeza Gašperja sin Janez Karl Filip Kobencel je študiral na univerzi v Leidnu v času pozne slave tamkajšnjega rektorja Boerhaava; nato je obiskoval še univerzo Würzburg do leta 1730, ko je postal komornik cesarja Karla VI. in se je kot pravi lahkoživec izobrazil med potovanji do leta 1733. Svobodnjaško pohajanje je dopolnila dunajska poroka z Marie-Thérèse de Palffy Erdödy (* 1719; † 25.12.1771), hčerko grofice Marie Margarethe Stubenberg († 28.5.1724) in grofa Karla Paula Palffy Erdödy (* 1697; † 1774). Ta je bil dne 5.7.1754 imenovan za feldmaršala, kar seveda ni bilo od muh.

Janez Karl Filip Kobencel je z vajeno roko gospodaril na večinoma kraških gradovih Prošek, Štanjel (sv. Daniel), Jama, Ribnica, Planina, Šteberg, Logatec, Lože (Leitenburg), Isernico, Sivigliano in Flambruzzo pri Rivignanu na pol poti med Trstom in Benetkami in z drugimi. Zavoljo tastovega ogrskega ugleda je nosil tudi veliki križ reda Sv. Štefana (Saint-Etienne). Po cesaričinem nalogu (1751-1759) je postal vitez zlatega runa skupaj s pariškim veleposlanikom Georgom Adamom Starhembergom; enaka prestižna argonavtska naslova sta pozneje nosila še Janez Karl Filip, Kobenclov sin od leta 1798, in nečak od leta 1792.

Janez Karl Filip Kobencel je leta 1738 postal pooblaščen minister za Loreno, dedno deželo soproga Marije Terezije Franca Lotarinškega, ki ga je svoj čas vzgajal oče Janeza Karla Filipa Kobencla. Kraševac Janez Karl Filip Kobencel, prvi doslej znani slovenski prostozidar, ki se je pridružil loži v *Zur Sonne* Bayreuthu leta 1741, to je desetletje po tem, ko so v Haagu v ložo sprejeli Franca Lotarinškega. Po očetu je Janez Karl Filip Kobencel gotovo podedoval nekaj knjig, večino svoje knjižnice pa je vendarle kupil, med drugim pri normandijskem knjigarnarju Charlesu Fontaineju (* 1724; † 1802), ki je leta 1742 ustanovil knjigarno v Mannheimu. Ni se branil niti v usnje vezanih lepotic Johanna-Franza Varrentrappa (* 1706; † 1786), ki je leta 1731 svojo knjigarno ustanovil v Frankfurtu na Maini in je petičnemu

Van Dyckov »Počitek na poti za Egipt« v nekdanji Kobenclovi, sedaj v peterburški zbirki Ermitaža.

Dürerjeva alegorija pravosodja v nekdanji Kobenclovi, sedaj v peterburški zbirki Ermitaža.

Kraševcu Kobencu med 14.1.1747 in 18.12.1752 dostavil 291 knjig, med njimi 130 v nemškem jeziku.

Pooblaščen minister za Habsburško Nizozemsko v približnih mejah sodobne Belgije z Luksemburgom je bil poznejši kancler Wenzel Anton Kaunitz-Rietberg (1744-1746), dokler ga nista nadomestila grof Karl Bathyani (Bačani, 1748-1749) in markiz de Botta-Adorno (1749-1753). V odsotnosti Karla Lotarinškega je 15.9.1753 položaj prevzel naš slavni Kraševac Janez Karl Filip Kobencel, knjižnico pa si je usposobil naslednje leto. Leta 1754 je načrtoval razvoj proizvodnje papirja v Habsburški Nizozemski; k sodelovanju je privabil Johanna-Franza Varrentrappa, ki mu je po nemških deželah brez pravega uspeha iskal primerne inženirja, usposobljenega za postavljanje mlinov za papir. Triindvajsetega aprila 1758 je v Bruslju Janez Karl Filip Kobencel bogato omožil svojo hčer Marijo Eleonoro (* 1736; † 25.12.1771); za zeta si je privoščil François Maximiliena de la Woistine († 1770). Janez Karl Filip Kobencel je imel ducat otrok, vendar jih je le pol preživelo otroštvo: Thérèse (* 1739), poročena s Philipom-Rigerjem-Josephom de Varick; Ludvik (* 1753 Bruselj); Mozartova učenka Marie Karoline Charlotte (* 1755; † 1812), poročena leta 1778 s Chrétien-Charles-Marie-Joseph de Thiennes.

Kraševac Janez Karl Filip Kobencel je urno širil svoj vpliv v Bruslju, njegova beseda pa je nekaj veljala tudi na cesarskem Dunaju. Dne 29. 5. 1767 je predsednik Karlovega zasebnega sveta grof Patrice Francois de Nény (Patrick Mac Neny, * 1716; † 1784) prenesel Kobencu željo antwerpenskega tiskarja Jana Baptista Verdussena III. (* 1698; † 1773), naj bi Kobencel ob pričakovani prepovedi jezuitov pridobil jezuitsko bruseljsko knjižnico, baje najlepšo na svetu. Verdussen je prav dobro vedel, o čem teče beseda, saj je ob številnih inkunabulah hranil slike Petra Paula Rubensa in Antoona van Dycka; bil je tudi član Kobenclove bruseljske literarne družbe, ki je po Kobenclovi smrti prerasla v cesarsko-kraljevo akademijo. Kobencel je takoj odpisal in ponudbo sprejel; zase si je seveda zagotovil krasno umetnino Antoon van Dycka.

Kobencel ni imel velikega vpliva na pogajanja s Francozi po sedemletni vojni, zato pa je vodil zunanje zadeve habsburške Nizozemske, še posebno potem, ko je v odsotnosti guvernerja vladal sam. Kaunitz ne bi mogel niti z lučjo pri belem dnevu nikoli najti primernejšega ministra Kobenclovega kova; naš vrli Kraševac je bral francoske filozofe, uporabljal teorije janzenista Zegera Bernharda van Espena (* 1646; † 1728) in Espenovega študenta Justina Fébroniusa (Jean-Nicolas de Hontheim, * 1701; † 1791). Kobenclova pisma so napolnila 250 zvezkov, saj je začel z delom ob petih zjutraj v slogu kraških kmetov; na svojih bruseljskih sprejemih je dajal gostom na pokušino tedaj komaj znani ananas in vsakovrstne priboljške.

Janez Karl Filip Kobencel nikakor ni shajal s Karlom Lotarinškim ali sinom irskega priseljenca Nényem, čeravno jima je veliko pisal; Janez Karl Filip Kobencel je bil borih nekaj tednov starejši od Karla Lotarinškega, a

njuna značaja je ločil prepad. Kobencel je zastopal ideje kanclerja Kaunitza o centralizaciji donosne cesarske loterije in enotnem uradne, pospeševanju industrij kemije in porcelana. Septembra 1764 sta se Kaunitz in Kobencel sprla s Karlom Lotarinškim glede Brabanta. Fizik Ruđer Bošković pa je bil nekako prijatelj kar obema sprtima velikašema, Karlu Lotarinškemu in Kraševcu Kobencu. Med Karlovim obiskom Dunaja je Kobencel nekoliko nepremišljeno prepovedal uvoz holandske soli, nakar se je cena soli v Habsburški Nizozemski podvojila in domala sprožila oboroženo vstajo. Karl seveda ni odobral Kobenclovih zasoljenih ukrepov, kar je njun boj za oblast privedlo do gorišča; Karl se je deloma umaknil iz politike, dokler ni jetika vzela mero prostodušnemu Kobencu dne 27. 1. 1770. Ko je Kobencel nadomestil knez Georg Adam Starhemberg (* 1724 London; † 1807 Dunaj) iz visokega plemstva, se je Karl Lotarinški znova lotil politike kot poveljnik armade, čeravno je domala vse svoje bitke žalostno izgubil.

Leta 1759 je Janez Karl Filip Kobencel pisal bruseljskemu nunciju Milančanu markizu Johannu Karlu Molinariju (* 1715; † 1763) v prid ogroženim jezuitom. Dne 10. 5. 1762 je Kobencel pisal jezuitskemu provinci alu Flandrije-Belgije v Bruslju, J.B. Tyberghieniu, da bo sprejel vse jezuitske begunce iz Francije, kot je v resnici blagohotno naredil pet mesecev pozneje. 8. 10. 1763 je Janez Karl Filip Kobencel v Bruslju podpisal angleško pismo jezuitom v kolegij mesta Liège. Dne 17. 6. 1763 je Generalni Guverner Karl Lotarinški, katerega spovednik je bil mengeški jezuit Vajkard Hallerstein, dodal francosko pismo v podporo jezuitski posesti v St. Omersu in preselitvi jezuitov iz Francije v Habsburško Nizozemsko po ukazih *propaganda fide*. Če bi Kobencel živel dlje, bi gotovo omilil razmeroma grobo preganjanje jezuitov v Habsburški Nizozemski ob prepovedi jezuitskega reda leta 1773. Kobenclov naslednik Starhemberg nikakor ni bil tako prijazen podpornik jezuitov ob razglasitvi prepovedi jezuitskega reda dne 16. 8. 1773 v Rimu, ki jo je cesarica potrdila 2. 9. 1773. Starhemberg je Jožef II. prijazno čislal; postavil ga je na Kobenclov stolček čeravno Starhemberg ni blestel v družbi na Kobenclov kraški način.

Umetnine Kraševca Kobencla krasijo prestolnični Bruselj

Janez Karl Filip Kobencel je poskušal ustanoviti nizozemski "filozofski" časopis po vzoru na Rousseaujevega *Journal Encyclopédique*, čeravno Rousseauja ni maral; žal so dunajske oblasti izpodkopale Kobenclova prizadevanja. V Bruslju je utemeljil brezplačno šolo risanja in dajal denar številnim domačim umetnikom; tako je priskrbel podporo v Rimu in Neaplju bruseljskemu slikarju Antoine-Alexandre Cardonu (* 1739 Bruselj; † 1828 Bruselj). Pokril je tiskarske stroške zgodovinske knjige Roberta Macquereau de Valenciennesa, ki jo je uredil hebraist in bibliograf Jean-Noël Paquet (* 1722; † 1803) s častnim zapisom Kobenclovega imena v uvodu.

Flamec Jan Brueghel sin (* 1601; † 1678)
s »Pokrajino in ločitevjo Tobije od matere«,
narisano okoli leta 1630; nekoč v Kobenclovi,
sedaj v peterburški zbirki Ermitaža.

»Amor« v upodobitvi Flamca Abrahama Van Diepenbecka
(* 1599; † 1675) iz zbirke Kraševca Kobencla,
ki je pozneje romala v ruski Ermitaž.

Gvidov sin grof Janez Filip Kobencel si je dal posvetiti nemški dunajski prevod Eulerjeve latinske razprave o kometih iz leta 1744, ki ga je leta 1781 na Dunaju pripravil jurist, diplomat, arhitekt, astronom in matematik Janez Krstnik baron Paccassi (Johann Baptist, * 1758 Gorica; † 1818 Dunaj). Janez Karl Filip Kobencel je podpiral številne bruseljske slikarje, njegov nečak Janez Filip Kobencel pa je podporo razširil še na domače umetnike. Kot zaščitnik dunajske akademije upodablajočih umetnosti (*Akademie der bildenden Künste*) med letoma 1796-1810 Janez Filip Kobencel ni ravno vneto pomagal v Breznici pri Radovljici rojenemu krajinarju Lovru Janši (* 1749; † 1812), bratu čebelarja Antona Janše (* 1743; † 1773); s polno žlico pa je podpiral klasicistično slikanje sina goriškega krojača, Franca Kavčiča (Caucig, * 1755 Gorica; † 1818 Dunaj).

V svojem kabinetu v hotelu Mastaing je Janez Karl Filip Kobencel zbiral beli porcelan in slike. Med letoma 1760-1761 je njegov mladi nadebudni nečak Janez Filip Kobencel sestavil katalog risb, razporejen po umetnikih in njihovih šolah, in poskrbel za njihovo ureditev po nakupu zbirke Borremans izza smrti volilnega kneza Kölna Clemensa Augusta bavarskega (* 1700; † 6. 2. 1761). Umetelni risar Janez Filip Kobencel se je sam sebi v poznejših spominih zdel dobro usposobljen za samostojno kataloško delo, ki je še danes ohranjeno v Ermitažu in so ga uporabljali, dokler ni car Pavel I. leta 1797 izpeljal nov popis.

Bogato galerijo umetnin je po gmotnem polomu Janeza Karla Filipa Kobencla po zdrahah s prepovedjo uvoza soli kupil ruski haaški ambasador Dmitri (Mihailovič) Galitzin (* 1721; † 1793) za carico Katarino II. leta 1768; postala je njena prva zbirka s 3760 ločenimi listi in albumom z 230 risbami kot osnova sodobnega peterburškega Ermitaža. Med Janez Karl Filip Kobenclovimi več kot 6000 risbami je bilo poleg flamskih mojstrov vključno z van Dyckom tudi nekaj Holandcev vključno z Rembrandtom; manj je bilo Nemcev z Albrechtom Dürerjem na čelu, med italijanskimi slikarji je bil Castiglione. Umetelno zbirko je zaokrožalo 42 francoskih skic. Med nekoč Kobenclovimi risbami je bila tudi Rubensova Venera z Adonisom; blestele so umetnine Da Vincija, Titiena, Cranacha, Davida Teniersa mlajšega (* 1610; † 1690) in Kobenclu najljubšega Rubensa. Vsekakor ga ni bilo in ga ne bo Kraševca pod Soncem, ki bi na enem kupu zbral toliko lepote, kot se je to njega dni posrečilo sposobnemu Kobenclu.

Nadaljevanje in konec v naslednji izdaji revije Kras!

Drugi prispevek za revijo Kras o županih moje vasi

VAS BANI IN NJENI ŽUPANI - II

Pavel Vidau

V nadaljevanju zgodbe o vaških županih pri Banih* na Krasu v Italiji lahko tukaj spoznate naslednjih pet županov in težave, ki so nastajale v času njihovega županovanja. Predno pa nadaljujem, se je treba vprašati, kako so ti župani sploh bili postavljeni? Kdo jih je predlagal, kdo je poročal magistratu? In, ko so bili izvoljeni, kdo je o tem obvestil vaščane, pa tudi, kako so razni odloki mestnih oblasti prišli do vaščanov?

Kot je razvidno iz dokumentov, so se takratni vaški župani podpisovali s križcem, ker so bili nepismeni. Kar ni čudno, saj v tistem času ni bilo redne šole, kjer bi se ljudje naučili pisati in brati. Za posredniško delo med oblastjo in ljudmi na vasi je morala biti zanesljiva, poštena, predvsem pa pismena oseba. In to je bilo poverjeno, o tem je kar nekaj dokumentov, župniku, ki je moral imeti v vasi za sogovornika osebo, kateri je lahko zaupal, kar so mu sporočale mestne oblasti. Obenem pa magistratu prenašati probleme, želje in odločitve, ki so bile sprejete v vasi. Tako je poleg svojega poslanstva kot duhovnik imel kar nekaj dela tudi s posvetnimi zadevami. Za izbiro župana je moral najprej sklicati predstavnike vasi, oni so morali predlagati tri kandidate; izbrana imena pa je nato župnik posredoval magistratu. Po predhodnem posvetovanju in prejetih obvestilih so nato odločili, kdo izmed treh je najbolj primeren za župana. Ime izbranega so sporočili župniku, ki je potem izbrano osebo za župana predstavil vaški skupnosti. Ena izmed takih listin ima datum 20.6.1821, na kateri so predstavljene terne, to je po tri osebe za imenovanje župana iz vasi Opchina (Opčine), Banne (Bani), Contovello (Kontovel) in S. Croce (Sv. Križ) ¹.

Dokument komisije za rabote, z datumom 2.9.1799, kaže na pritožbo magistratu, da prihaja malo ljudi na obvezne rabote, zato naj ta poskrbi in sprejme ustrezne ukrepe, če je treba tudi s policijo, da se zagotovi število delavcev; in to za naslednji teden. Kot piše v nadaljevanju, »so se ta teden delavci opravičevali, da so orali, kakor ponavadi v tem letnem času...«

Leta 1802 se je pojavila okrožnica za vse župane vasi in okrajev; navezuje se na pritožbo zgoraj navedene komisije iz leta 1799. Z njo se zapoveduje županom, naj na običajni način razglasijo to okrožnico sovaščanom. Po splošni obrazložitvi tega dekreta, ki govori o možnosti odplačila za neopravljene rabote v znesku 15 kron za ročno delo in 51 kron za voz z namenom, kot piše, da se oprostijo ljudi težavnega dela na cestah. V naslednjih točkah so zapisali, »... da morajo v dveh obrokih, ki zapadejo v aprilu in novembru, plačati od leta 1800 naprej za

neopravljene rabote.« ²... Lahko si samo mislimo, kako težko so ljudje odplačevali te obroke pri svoji revščini, ki je vladala tisti čas po vaseh!

O revščini in življenju v tistem času je bilo napisano že v zapisu o banovskih mlekaricah v reviji Kras (Pavel Vidau: »Mlekarstvo - pomemben vir družinskega proračuna«, št. 97/98, december 2009, str. 30-32!). Zato ni čudno, da se je zaradi velikega pomanjkanja osnovnih reči za preživetje pričelo med ljudmi širiti nezadovoljstvo.

Tako najdemo listino, ki govori, da prebivalci Banov sprašujejo za povišanje porcij kruha za delavce. Poleg tega se tudi župani pritožujejo zaradi nizkih plač; želijo namreč, da se jim te povišajo, ker porabijo veliko časa in strgajo čevlje, da seznaniijo vse vaščane z odloki, ki jih pošilja mestna oblast.

Kakšna je bila tedanja družba, kaže tudi listina iz leta 1806, ki določa celo kazni z udarci s palico - do 25 udarcev za določene prekrške!

Pojav napetosti v družbi je klical po spremembi, ki se je pričela uresničevati sredi 19. stoletja; po eni strani s prebujanjem narodne zavesti ljudi, po drugi strani z obveznim šolanjem za vse otroke. To je privedlo k prebujanju družbene ozaveščenosti tudi preprostega človeka.

Kupoprodajna pogodba (13.2.1806), ki sta jo sklenila veleposestnik Tomaž Ustia (Tomaso Ustia), ki je imel v vasi mandrijo in poletni dvorec, ter domačin, razkriva župana **Ivana Bana** ³, ki je kupil 3071,4 kvadratnih klafter (1 kvadratna klaftera = 3,59 m²) zemljišča za kmetovanje, od tega 1100,3 kvadratnih klafter orne zemlje. V tej pogodbi je naveden (Giovanni Ban di Busel / fu primo suppano di detta villa di Busel) kot prvi župan Banov. Vendar naj bralca spomnim, kot je zapisano že v prvem delu te zgodbe, da so bili pred njim že štirje župani... Glede imena vasi smo tudi videli, da se je vas v preteklosti imenovala Busel, enkrat z enim, drugič z dvema »s«: kakor se je pač odločil tisti, ki je pisal kakšno pogodbo.

Glede navedbe »prvi župan vasi« tu lahko samo uganemo. Ni jasno, kaj je želel Ustia v tej pogodbi s tem,

Župnik De Jurco Matija (1797-1823 predstavi tri imena za izbiro novega župana.

Handwritten document, likely a church record or a list of names, with several signatures and dates. The text is in Slovenian and mentions names like "Matija De Jurco" and "1823".

CIRCOLARE
per tutti li Supplenti delle Ville e Contrade territoriali.

Averei cost' Eccell. Cat. Reg. Governo con un venerato Decreto di data 31 ottobre 1797, Num. 4188, intitolato a quel Magistrato, che, con altro Decreto del dì 17 detto mese, d'assi S. C. R. Ap. M. graziosamente compiaciuto d'accordare a quel Vili territoriali la relazione della Robotta che dovea prestare su quelle di mano, e nel 11 per quello di capo, e in tal guisa sopra dette frazioni e perciò d'intendere al più Supplenti delle Ville e Contrade di quello territorio di pubblicare, nel modo e forma contenuta nel Circolare a tutti li rispettivi loro Consigli, per darsi ed efficacemente del gran utile e vantaggio che ne deriva da quella graziosamente placida relazione della rispettiva loro Robotta, non tendente ad altro che al comune loro profetto, e quindi loro commettere.

1mo. Di pagare le rispettive loro Rattelle dall'anno 1800 in poi a tutto il mese di agosto prossimo venturo, con avvertimento: che i morosi dovranno pagare una penale del 10 per 100, ed in caso di più lungo ritardo, si procederà contro li morosi con mezzi coattivi senza remissione e riguardi.

2do. D'intendere li rispettivi loro Consigli di porre in avvertenza la rispettiva loro tangente di relazione in persona a quella Cassa Civica in due Rate eguali scadibili nell'ordi di aprile e novembre di ciaschedun anno dal 1800 in poi. Pubblicata la presente Circolare, sui Supplenti li affiggevano a comune maggiore intelligenza ed osservanza ne tutti luoghi delle rispettive loro Ville e Contrade.

G. A. de Periboni.

Per il no. reg. Magistro Publico Felice Encomio
TRIESTE, il dì 25 giugno 1800.

Župnik De Jurco Matija (1797-1823 predstavi tri imena za izbiro novega župana.

Okrožnica magistrata - o možnosti odplačila za neopravljene rabote.

Kupoprodajna pogodba - Tomaso Ustia - Ivan Ban (zasebni arhiv Roži Frankovič).

da je kupca imenoval kot prvega župana vasi. Morda ga je želel zaradi vzajemne naklonjenosti in obojestranske koristi (bil je samski in že prileten) s tem nagraditi kot prvega moža v vasi?

Pereči problem pomanjkanja drv za kurjavo, ki se je že dolgo pojavljal na Tržaškem, je Kras zaradi pretiranega izsekavanja dreves in zaradi paše drobnice spremenil v pravo kamnito puštinjo. Na takšno stanje so se mestne oblasti odzvale z listino št. 357 iz leta 1807. Naslovljena je vsem županom vasi in okrajev. V njej jim naročajo, naj prepovejo sovaščanom ruvanje štorov in korenin dreves na javnih in na zasebnih površinah. Kdor se tega ne bo držal, bo kazensko odgovarjal, kot predvideva zakon.

V letu 1807 so opravili tudi popis govedi na celotnem tržaškem območju, tako po vaseh kakor tudi po okrajih v neposredni bližini mesta... Zanimivo je, koliko govedi je še bilo tistega leta v mestnih okrajih. V Sv. Mariji Magdaleni zgornji je bilo 18 volov in 24 krav. V Sv. Mariji Magdaleni spodnji pa je bilo 40 volov in 65 krav... Pri Banih je bilo, kot je navedeno za vsako domačijo posebej, v tistem času 12 volov in 20 krav 4... Na celotnem območju Tržaške so tedaj zabeležili 614 volov in 716 krav, skupno torej 1330 govedi.

Če malo poglobimo pogled v tisti čas, se nam najprej kaže širitev Napoleonove oblasti po Evropi, ki je poleg nastanka Ilirskih provinc leta 1809 prinesla tudi precej sprememb. Odpravila je cehe, uvedla enakost vseh državljanov pred zakonom, versko strpnost, obdavčenje vseh po enotnih merilih, vojaško obveznost, moderno sodstvo in upravo itn. Sprejete so bile tudi nekatere reforme v kmetovo korist. Niso pa odpravile fevdalizma in zato niso pridobile zase niti kmeta niti fevdalca.

V drugi polovici leta 1813, v času splošnega propadanja Napoleonove Evrope, najdemo zanimiv manifest, ki ga je izdala začasna avstrijska Cesarsko Kraljeva vlada Ilirika. V zgoščeni obliki poskušam predstaviti njegovo vsebino, ki se nanaša na dajatve podložnikov posameznim območnim posestnikom; in dalje francoska oblast, ki je vladala v teh provincah, saj

Handwritten document, likely a purchase agreement or a list of names, with several signatures and dates. The text is in Slovenian and mentions names like "Tomaso Ustia" and "Ivan Ban".

Popis govedi v vasi in njeni lastniki.

Handwritten document, likely a list of names and dates, with several signatures and dates. The text is in Slovenian and mentions names like "Tomaso Ustia" and "Ivan Ban".

Ime	Število	Opombe
1. Matija De Jurco	1	
2. Matija De Jurco	1	
3. Matija De Jurco	1	
4. Matija De Jurco	1	
5. Matija De Jurco	1	
6. Matija De Jurco	1	
7. Matija De Jurco	1	
8. Matija De Jurco	1	
9. Matija De Jurco	1	
10. Matija De Jurco	1	
11. Matija De Jurco	1	
12. Matija De Jurco	1	
13. Matija De Jurco	1	
14. Matija De Jurco	1	
15. Matija De Jurco	1	
16. Matija De Jurco	1	
17. Matija De Jurco	1	
18. Matija De Jurco	1	
19. Matija De Jurco	1	
20. Matija De Jurco	1	

Inviata li 30 Maggio 1814 nella Biblioteca del Regio Istituto per il
la ricerca che veniva fatta: l'opere della musica: alla e del Re: con
tutte le queste incisioni, nella data li 22 del mese di
al N. 1067, e per la Biblioteca del Regio Istituto, l'opere
per la protezione della scienza per il 1814, ma ad
effetto di conservare:

[illegible]

*Novoizvoljeni župani -
v zaporedju šesti
je Rok Persinovič za Bane.*

Inclito Imp. Reg. Pat.^{ro} Econ.^{ro} Registrato

in vigore del rinnovato patto di quell'insolito Magistrato
del 31. Maggio 1821. n. 3299. multando sotto cento e rappresentando la
Fornitura dei tre individui scelti in ogni una delle ville per coprire
la carica di Fegghio, ecc.

villa D'Orchiana

Antonio Schick altivole Insignano

Andrea Schacharow

Giorgio Vranogl

Con un'azione coseno di tutto la comunità di San Remo ha un'ingiusto com-
mato l'attuale legge su Plutonio. Quelli è un'atto esperimentale
e non nell'espresso la mia invidiosa, specialmente a Milano
Le altre due sono veramente alla loro inconfessione che non
non capisco per un caso.

villa Di Buona

Gianni A. ...

Giovanni Samuele Sappan.
Disce.

Magge, Bann
(H. H. - 19)

Natura humana

comunita per la sua attività e prudenza.

villa di Contosello.

Bortolo stoke

Giovanni Souza

Nicholas Tannen

Il più degno è Dottolo Stoka per l'altissima pratica nell'ingegnere
gli ordini Pollici e Euleriani.

L. 33

— 4 —

Vnovič predlagan
za župana Ivan Ban.

je podložnikom odpustila petino dajatev, ki so jo morali dajati območnim gospodarjem. Toda, ne zaradi tega in niti ne zaradi poznejšega ukrepa pa ni bil odpravljen fevdalni sistem. Nasprotno! Držal se je opustitve omejenih dajatev, obenem pa predvidel represivne ukrepe proti tistim, ki bi se tem dajatvam upirali, kakor dokazuje dekret, sprejet 11. avgusta 1813 in objavljen vsem v vednost z javnimi glasili v Ljubljani, 19. novembra 1813.

V listini z datumom 30. maj 1814, ki je vabila na svečano zaobljubo po izvolitvi novih županov vasi in okrajev, je zapisan za Bane kot župan 37-letni (Rocco Persinovich) **Rok Persinovič**, ki je bil izbran izmed treh predstavljenih kandidatov. Vas je predlagala za župansko mesto 37-letnega Roka Persinoviča, 48-letnega Ivana Bana in 54-letnega Tomaža Možino. Izbran je bil najmlajši.⁵

Ponovno se pojavi ime Ivan Ban v nekem dokumentu z datumom 6. december 1817 zaradi sodnega postopka. Spor se je vlekel že daljši čas med Banovci in gospodom Cronnestom, lastnikom zemljišča oziroma gozdiča na Škorklji, čez katerega je vodila pot, ki so jo Banovci uporabljali pri vsakodnevni hoji v Trst in na obdelovana zemljišča v bližini mesta.

Kakor vidimo v nekem drugem dokumentu z datumom 7. marec 1818, so banovskega župana pri tej pravdi podprli še župani Bazovice, Gropade, Opčin, Orleka, Padrič in Trebč. Vsak župan je imel s seboj še eno zapriseženo pričo... Očitno so to cesto uporabljali tudi drugi prebivalci iz okoliških vasi, ki so vsak dan hodili v mesto.

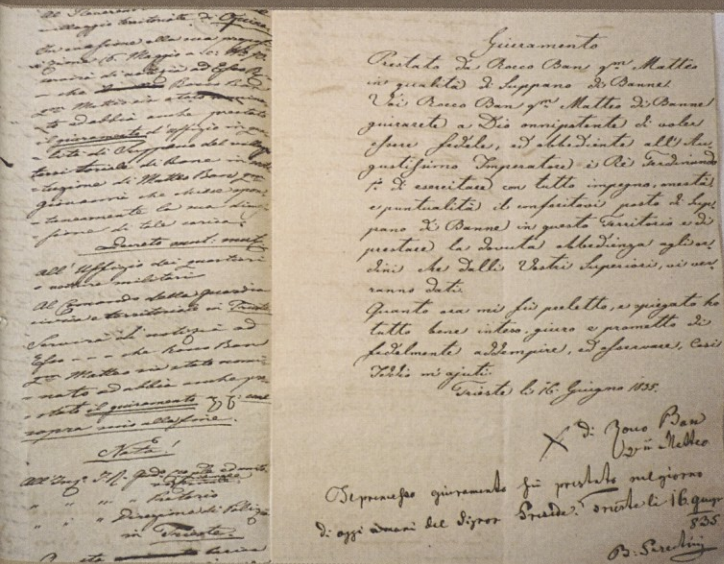
Ivana Bana najdemo tudi v dokumentu skupaj z Blažem Banom in Matijem Vidauom, v katerem ga vaščani predlagajo magistratu za ponovno izvolitev za župana. V dokumentu so zapisali, da ga želijo za župana zaradi njegovih sposobnosti pri izpolnjevanju svojih obveznosti (31.5.1821).⁶

Ime Ivan Ban je tudi v listini - prošnji za ples v vasi (23. avgusta 1821). Mestna oblast je zapisala v odgovoru, naj bo ples samo v nedeljo in naj se ne prične prej, predno se ne končajo verski obredi. In naj župan ples nadzoruje s svojo odgovornostjo ter skupaj s stražarji, da ne bi nastali izgredi.

V tistem času je skozi vas potekala pomembna pot, ki so jo uporabljali poleg domačinov tudi prebivalci iz drugih vasi pri prevažanju svojih pridelkov in proizvodov v Trst. Tako najdemo v dokumentih iz leta 1829 zapisano, da so morali popravljati cesto, ki je vodila skozi Bane in Ferluge v Trst.

V protokolu iz leta 1831 zasledimo ime naslednjega župana z imenom **Matija Ban**. Pozneje v listini št. 5666 iz leta 1835 preberemo, da so vaščani zaradi njegove ostavke predstavili tri nove kandidate na županovo mesto. To so bili Rok Ban, Nikolaj Persinovič in Rok Persinovič. Izbran je bil Rok Ban ⁷.

V listini, s katero mestna oblast javlja župniku Jakobu Černetu (1823-1836) na Opčinah o izbrnem kandidatu za župana pri Banih, beremo: »... Na Vaš predlog iz dne 16. maja tega leta, obveščamo, da (Rocco Ban) Rok Ban je prisegel kot župan vasi Bani...«. **Zanimivo je tudi besedilo prisege:** »Vi Rok Ban od Mateja pri Banih prisegate Bogu vsemogočnemu, da boste zvest in ubogljiv vzvišenemu cesarju in kralju Ferdinandu, da boste izvajal z vso vnemo, poštenostjo in natančnostjo, ki Vam je bila zaupana kot županu Banov in tega območja, da boste z vso dolžnostjo in pokorščino sledil odredbam, ki jih boste prejel od Vaših nadrejenih... Kar mi je bilo prečitano in razloženo sem dobro razumel, prisegam in obljubim, da bom zvesto izpolnjeval, tako naj mi Bog pomaga. Trst, 16. junij 1835«

Rok Ban - prisega za novoizvoljenega župana.

Roza Frankovič je starejša vaščanka Banov z dobrim spominom, načitana in že dolga leta sledi dogodkom v vasi. Je daljnja sorodnica nekdanjega župana v Banih Ivana Bana. Avtorju prispevkov o županih v vasi Bani je pomagala, da bralcem revije Kras lahko predstavlja kupoprodajno pogodbo med Tomasom Ustio (Tomas Ustia) in Ivanom Banom.

Kronist vasi Bani Pavel Vidau

Pavel Vidau je domačin vasi Bani od svojega rojstva - od leta 1938. Njegov rod izhaja z Opčin. Prvi Vidau pri Banih se je pojavil leta 1790. Bil je to Matija Vidau, (Pahor, Samo: Ondile čez Stari vrh - Nastanek in starejša zgodovina Banov). Po več različnih poklicih se je Pavel Vidau ustalil pri železnici ter v tej dejavnosti služboval 25 let - do svoje upokojitve leta 1993... Kot kronist vasi Bani je začel ob razstavi banovskih tramvajarjev, ki je sovpadala s stoletnico tramvaja Opčine - Trst in jo je priredilo SKD Grad. Takrat ga je uredništvo revije Kras spodbudilo, da je napisal za njene bralce nekaj o tej razstavi...

S člankom v tej izdaji revije Kras ima kronist vasi Bani na Tržaškem Pavel Vidau v njej objavljenih naslednjih 12 prispevkov v skupnem obsegu 38 strani.

Vidau, Pavel; 2002: Banovski tramvajerji - tramviarji.- Kras, št. 54-55, str. 24-27

Vidau, Pavel; 2009: Mlekarstvo - pomemben vir družinskega proračuna - Izgublja se spomin na nekdanje čase v Banih pri Opčinah.- Kras, št. 97-98, str. 30-32

Vidau, Pavel; 2011: Ostanki pastirskih hišk pri Banih na Tržaškem (in pogovor z graditeljem pastirskih hišk Vojkom Ražemom.- Kras, št. 114-115, str. 10-13

Vidau, Pavel; 2006: Pogled v dogajanje tistega časa - Stoletnica društvenega dogajanja pri Banih, Opčine.- Kras, št. 76, str. 26-28

Vidau, Pavel; 2007: Prelomno leto 2006 za vas Bani - Razširimo obzorja čez tesno vaško in tržaško obzidje.- Kras, št. 82, str. 32-33a

Vidau, Pavel; 2012: Pridne roke prednikov so Kras spremenila v »Gaj« - Kako so pogozdovali gole površine okrog vasi Bani.- Kras, št. 107-108, str. 42-47

Vidau, Pavel; 2005: Tovarna naravnega ledu pri Banih - Ledeničarstvo na Krasu.- Kras, št. 68, str. 48-50

Vidau, Pavel; 2009: Vodni viri pri Banih.- Kras, št. 93-94, str. 32-34

Vidau, Pavel; 2012: Vas Bani in njeni župani - 1. del.- Kras, št. 120-121, str. 21-22

Vidau, Pavel; 2012: Vas Bani in njeni župani - 2. del.- Kras, št. 122, str. 14-17

Vidau, Pavel; 2003: Vsaka vas ima svoj glas in vsaka hiša svoj ime.- Kras, št. 57, str. 26-27

Vidau, Pavel; 2006: 270 let cerkve sv. Florijana v Banih.- Kras, št. 73, str. 14-15

Opombe

* Revija Kras št. 120-121, september, 2012, str. 21-22

¹ Župnik De Jurco Matija (1797-1823) predstavi tri imena kandidatov za župana

² Okrožnica magistrata št. 772 vsem županom vasi in okrajev - 26. 06. 1802

³ Kupoprodajna pogodba med veleposestnikom Tomasom Ustia in županom Ivanom Banom - 13. 02. 1806

⁴ Popis govedi in njeni lastniki leta 1807

⁵ Novoizvoljeni župan Rok Persinovič, šesti po vrsti - 31.5.1821

⁶ Ponovno predlagan za župana - Ivan Ban - 31.5.1821

⁷ Rok Ban prisega za novega župana - 16.6.1835

Viri in literatura

Artač, Ivan: Opčine - zgodovinski oris župnije

Frankovič, Roza: Zasebni arhiv

Generalni občinski arhiv

Krajevni leksikon Slovencev v Italiji - 1990, Trst

Ondile čez Stari vrh - SKD Grad, Bani

Revija Kras, št. 97/98

Župnijski arhiv, Opčine

Pavel Vidau - kronist vasi Bani, Italija

Znanost in neznanje

HIŠKA KOT EKSPERIMENTALNI OBJEKT

Borut Juvanec

Hiška je vernakularna arhitektura: taka, v kateri so graditelji dobili znanje z dediščino, ki so jo oplemenitili s svojimi izkušnjami, z željami, z možnostmi. Prav zato je ta arhitektura tako posebna. Preprosta, majhna, neopazna. A nikakor ni nepomembna, saj jo srečujemo vsak dan, na vsakem koraku. Predvsem je uporabna.

Znanost ima pri tem bolj malo. A, ko jo hočemo razumeti, pridemo do presenetljivih rezultatov. Grajena je namreč v predvidenem redu. Ne po receptih, ki bi poenotili oblike in rešitve, pač pa v bistvu - v konstrukciji. Tukaj je red nujen in matematično dokazljiv. Le nekaj primerov: kozolec je grajen v kvadratu z njegovo diagonalo (povedano drugače: s kvadratnim korenom iz dve); podobno je s čebelnjakom (pri njem je kvadrat razdeljen na tri tretjine); hiška, grajena v korbelingu (ki ga - zanimivo - nepoznavalci, četudi se s kamnitimi konstrukcijami ukvarjajo, niti ne poznajo), uporablja enakostranični trikotnik (pravzaprav le njegovo višino, ki je kvadratni koren iz tri polovic).

In znanost. Kje je ta?

Matematika izvaja, razlaga in dokazuje povsem eksaktne postopke. Kvadratni koren iz dve je tako preprost, tako temeljna matematika, da z znanostjo skoraj nima stika. A dokazi so tu in matematika jih dokazuje.

Kaj pa preprosti graditelj? Ali je poznal koren iz dve in koren iz tri? Ne, zagotovo ne! A vendarle zna vsak drvar, tesar ali mizar iz okroglega debla iztesati največji pravokotnik, ki je v krogu seveda kvadrat. Kvadrat je konstrukcijsko nedvomno najuporabnejši, istočasno pa predstavlja v krogu največji izkoristek. Ampak, ali je to

kaj drugega kot včrtani kvadrat v krogu, z osnovnico in s svojo diagonalo? Kvadratni koren iz dve!

Hiška je bolj zahtevna, a po znanstveni obdelavi nekaj sto hišk po svetu (začel sem v devetdesetih letih prejšnjega stoletja z 52 primeri, v katerih sem našel odstopanje od kvadratnega korena iz tri polovic le v slabem odstotku in pol) sem dokazal, da je notranja višina korbelinga prav višina enakostraničnega trikotnika, če ga vrišem v sredino obeh zidov (kjer predstavlja polovica zidu konstrukcijo, pol pa okvir). Kvadratni koren iz tri polovic.

In najlepše šele prihaja: tri enako dolge palice, ki jih je preprosto odrezati v naravi, predstavljajo pastirčkom enostavno igro. In edini geometrijski lik, ki ga s tremi enako dolgimi palicami lahko sestavimo, je enakostranični trikotnik. Z znanjem geometrije ali brez nje. In njegova višina je koren iz tri polovic.

Ne glede na to, ali je konstrukcija sestavljena 'po občutku' ali z izračunom matematike: koren iz tri v hiški obstaja.

Resnici na ljubo je treba povedati, da je konstrukcija zares eksaktna v zatočiščih, ki so grajena s ploščatimi, enakomerno debelimi kamni. Naša hiška ni grajena z oblikovanim, morda klesanim kamnom, pač pa je grajena z naravnim kamnom, kakršnega je naredi-

la narava, zbral, izbral in vgradil pa umen človek. Naše hiške so tesno povezane z okoliščinami, ki jih nudi narava: ob kamnu, pod kamnom. Umni graditelj se je prilagajal in je izkoristil vse naravne danosti. Genialno!

Hiška v Kobilarni Lipica

Projekt Kras 2011 poteka pod pokroviteljstvom UNESCO, SAZU - Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Univerze v Ljubljani - Fakultete za arhitekturo in družbe Mediacarso - revija Kras.

Gradnjo je omogočila Kobilarna Lipica, medijski pokrovitelj je revija Kras, dostop kamna je omogočila Luka Koper.

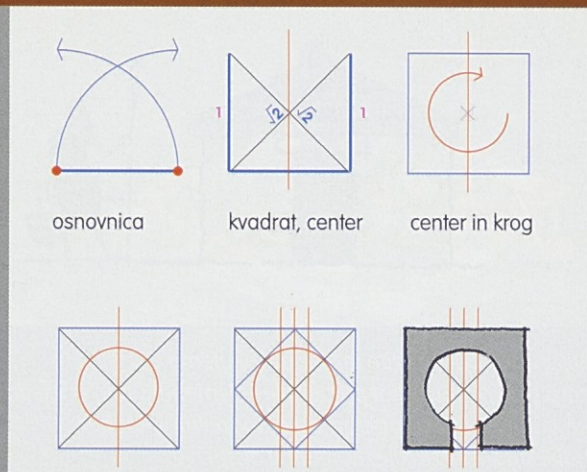
Projekt 'hiška v Lipici' smo zasnovali na Fakulteti za arhitekturo: mentorja sva bila doc. Domen Zupančič in prof. Borut Juvanec, mojstri Boris Čok iz Lokve, Vojko Ražem iz italijanske Bazovice ter Dušan Okorn iz Sežane. Stike s Kobilarno je prijazno vodila arhitektka Nataša Kolenc. Ekipa je bila sestavljena iz devetnajstih študentov; sedemnajst jih je bilo iz Portugalske, Španije, Nemčije, Belgije in to iz osmih univerz. Sodelovanje je potekalo v okviru programa Erasmus Evropske unije.

Objekt je bil zasnovan kot značilna hiška na odprtem prostoru, kvadratnega tlorisa in okrogle notranjosti, v tehniki suhega zidu, brez veziva. (Slika št. 1)

V tlorisu se vidi zasnova zidu: notranja konstrukcija in zunanji obod. Konstrukcija nosi, obod pokriva in služi kot protiutež konstrukcije, ki teče v višino kot sklop horizontalnih plasti kamna. Vsaka naslednja plast previseva v notranjost, vse do temenskega kamna, na katerem sedi zaključni kamen - kot poudarek prostora na strehi.

Hiška je postavljena v osi vhoda hotela Maestoso, skrita za gozdičem in nad vrtačo, na drugi strani pa je ograda za koze. Kolegica Kolenčeva je našla prav imenitno lokacijo. Ker pa stoji hiška tudi ob otroškem igrišču, je dobila zaradi varnosti izrazit rob strehe, da otroci ne bi plezali nanjo. Varnost otrok je bila tudi ključna skrb pri snovanju tega objekta: petnajst ton kamna se vendar ne sme podreti. Pri tem smo po postavitvi dobili kar nekaj odgovorov, na katere nismo prej niti pomislili. Direktor Rumpf je v zahvali zapisal, da so že naslednje jutro našli v njej očeta z malčkom, ki sta malicala v njej. Še bolj izrazita je bila skrb neznanih gradbenikov, ki so tako zračnik kot dimnik zapolnili s kamnom. Skrbelo jih je, da ne bo v notranjost pihalo. Informacijo o potrebnih odprtinah bomo namestili, skrb in skoraj tehnična popolnost neznanca pa prav presenečata.

Hiška je postavljena kot eksperimentalni objekt, kar pomeni, da nam bo ob skrbnem spremljanju obnašanja hiške v času marsikaj povedalo. Pri tem nas

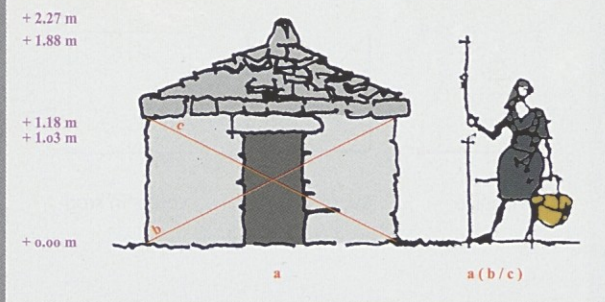
Slika 1: Tloris je zasnovan kot pravilni kvadrat, ki mu z diagonalami določimo osrednjo točko, okrog katere zaokrožimo konstrukcijsko plast kamna. Teoretično je tako tloris sestav kvadrata z včrtanim krogom, ki mu očrtamo kvadrat, zavrti za 45 stopinj.

Hiška na Krasu je grajena iz najdenih kamnov, ki niso lomljeni, niso ravni in ploščati in zato nimajo eksaktnih oblik. Ob naravnem kamnu izrablja zunanje okoliščine, predvsem kamne, skale, naklonine, previse. Zato hiška ni tako 'pravilno' grajena, kot so grajene nekatere druge. (Lokev 2009)

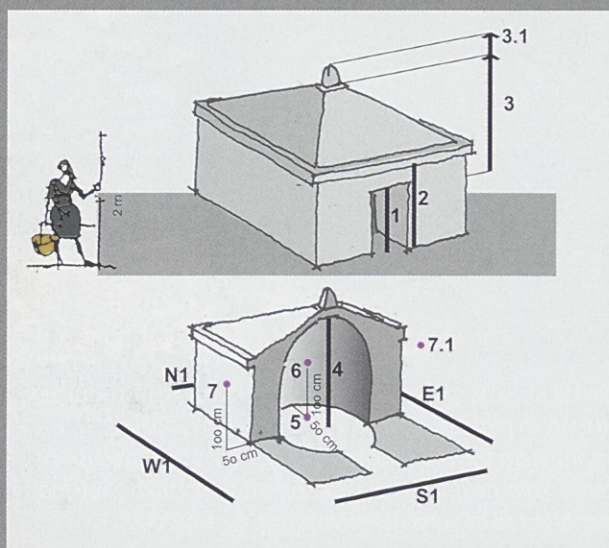
Hiška pri Kobjeglavi sicer nima temenskega kamna, a je sicer povsem ohranila svojo konstrukcijo (to je rezultat bližine vasi). Levo pred vhodom je zapognjen zidec, ki varuje vhod pred naletom vetra.

Slika 2: Najbolj izrazite razlike pričakujemo v pogledih: zato smo postavili kot primerjalne elemente širino pogleda ter višine, ki jih kontroliramo z diagonalami, ki bodo najeksaktnje izrazile morebitne distorzije.

Slika 3: Pomembne so predvsem gabaritne razsežnosti: širina, globina in pa višine. Tukaj smo predvideli najpomembnejšo, notranjo višino prostora, zunanje višine vrat, roba strehe in celotno višino. Za temperaturo in vlažnost zraka so predvidene tri točke: na metru višine v notranjosti hiške, v hiški ob klopi pri tleh ter zunanji podatki na višini enega metra, oddaljeno 50 cm od zahodne stene (da se izognemo sončnim žarkom na južni in na vzhodni strani - najizrazitejša uporaba hišk je bila seveda zjutraj).

Slika 4: Shema tabele je razdeljena na dva elementa: na izmere razsežnosti in na temperaturo z vlažnostjo. Pri naslednjih meritvah bo vpisana nova dimenzija s procentom razlike (izvirne dimenzije z zadnjo). In enako bo s temperaturami ter z vlažnostjo.

A DIMENZJE						
meritev	1 avgust 2012	2 april 2013	dim	3 avgust 2013		
toris						
W	234 (268/265)					
N	230 (256/265)					
E	233 (257/262)					
vitine						
1 vohod	103					
2 S rob str	116					
W rob						
N rob						
E rob						
3 zunaj	188/227					
4 znotraj	172					
B TEMPERATURA						
1.00.00.2012		out/in	2.00.00.2013	out/in		
C	gso/spo	%	C	1/2	%	
5 znotraj zg						
6 znotr spo						
7 zunaj						
C VLAŽNOST						
%		gso/spo	%	C	1/2	%
5 znotraj zg						
6 znotr spo						
7 zunaj						

najbolj zanima konstrukcija sama: trdnost, posedki, morda sprememba oblik, distorzija.

Zato smo postavili nekaj ključnih razsežnosti, ki bi nam lahko ob spremljanju v času povedale vse tisto, kar so nam dedje pozabili povedati, kar se ni ohranilo, a lahko z znanstvenimi dognanji nadoknadimo danes. (Slika št. 2)

Razen konstrukcije same nas zanimajo pogoji, ki jih hiška ustvarja. Hiška je bila postavljena z namenom, da ščiti pastirčke na paši: v hladnih jutrih in v vročih dneh, predvsem pa pred burjo.

Zato smo postavili tri ključne točke, kjer bomo v izbranih intervalih merili temperaturo v objektu in zunaj njega: v različnih letnih časih. Žal ni mogoče meriti notranjih pogojev pri ognju, saj so tako čas in trajanje kot velikost ognja odvisni od potreb, okoliščin in dosegljivosti kurjave. To pa so žal tako spreminjajoči se podatki, da jih v znanstvenem delu ni mogoče resno obdelati, še manj primerjati. (*Slika št. 3*)

Primerjalni podatki so umeščeni v tabelo z začetnimi podatki dimenzij (vse dolžine so označene kot širina z obema diagonalama, da lahko kontroliramo neortogonalne spremembe, predvsem posedke). Pri poznejših podatkih bomo vnašali nove podatke in odnos novega podatka do izvirnega (kot ulomek oziroma izračunano spremembo v odstotkih). (*Slika št. 4*)

Sprotna znanstvena obdelava podatkov bo sporočala o praktični vrednosti hiške; v konstrukciji in v uporabi. Tega dela doslej ni opravil še nihče. Kolikor bomo uspeli primerjati ponavljajoča se merjenja, bomo prišli do uporabnih rezultatov čez nekaj let.

O tekočih, vmesnih rezultatih, poročamo v reviji Kras.

In kakšen je pravzaprav smisel vsega tega početja?
Zakaj to delamo in čemu bodo rezultati služili?

Definicija arhitekture je: arhitektura je sestav potreb, možnosti in vplivov okolja ter zmožnosti graditelja.

Da je hiška v Lipici dejansko rastla iz petnajstih ton kamna - od tal do vrha, kažejo te tri fotografije: med 'narisanim' tlorisom do zidov; tik pred koncem gradnje je namesto zaključnega kamna na vrhu strehe kar gospod Vojko Ražem.

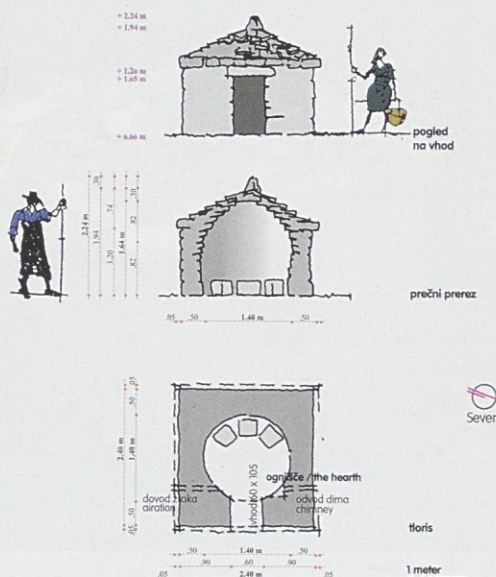
Potrebe

Pri hiški gre predvsem za potrebo pastirčkov, ki so rabili zaščito. Narava je dala kamen in umni graditelji so ga znali sestaviti v objekt s tistim, kar so imeli na voljo: kamen in zgolj in samo kamen! Kobilarna Lipica ima tudi turistične dejavnosti: na njenem področju je kar nekaj kulturnih objektov, ki so bili postavljeni iz potreb. Urbana zasnova je plod strokovnjakov svojega časa, ki se je tudi spreminjala. Belo prebeljene ograde so, na primer, plod polpreteklega časa, a so postale nezamenljiv del celote tudi danes. Sam urbani sistem objektov, odnosov med njimi in predvsem poti

(dostopov, poti, cest in dostopnost konjev do kala, paše in hipodroma) bi bilo treba pokazati obiskovalcem. Na področju Kobilarne imajo veliko različnih konstrukcij v kamnu, med katerimi je nedvomno najpomembnejša ledenica, ki jo nameravamo v okviru Fakultete za arhitekturo posneti, rekonstruirati v najvernejšo izvirno postavitve (seveda pa je uresničitev tega projekta odvisna od finančnih možnosti države, Kobilarne Lipica in lokalne uprave - pri čemer bo predvsem pomembno razumevanje vodilnih ljudi, ki je bilo do zdaj na nekaterih področjih kar veliko!). Vodilni v Kobilarni so ocenili, da bi bila hiška imeniten objekt, ki bi ga vključili v delo mladine: kot delo, spremljanje na fakulteti, kot objekt

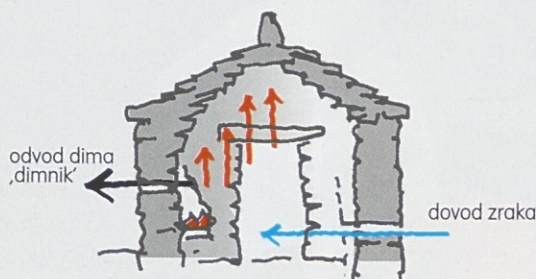
Nekaj dni po zgraditvi hiše v Lipici obiskovalcev in občudovalcev ne manjka. Tako je tudi prav! Ne le arhitekti - vsi, ki smo hiško omogočili - smo lahko ponosni na objekt, ki širi védenje o naši vernakularni arhitekturi, ki je lepa, zanimiva, poučna in hkrati dviga raven zavedanja, ponosa o visoki kulturi preprostega kraškega človeka.

Slika 5: Osnovni načrt z vsemi potrebnimi tehničnimi podatki. Vnešene so razsežnosti, višinske kote in nujni opisi detajlov. Analize (predvsem proporcijška) so poseben projekt pri zasnovi načrtovanja.

Slovenska hiška ima prefinjen način odvajanja dima: kontroliran dovod zraka uvaja svež zrak do ognja skozi odprtine vrat, dim pa lahko izhaja takoj nad ognjem. Tako se ustvari preko odprtine vrat (ki so vedno odprta) toplotno zaveso, ki ščiti notranjost tako pred vetrom kot pred vdorom mraza. Malone genialno!

za vzbujanje fantazije otročkov, za igranje, predvsem pa kot prikaz kulture. Prav slednje je najpomembnejše: navsezadnje najdemo najbližje hiške streljaj od travnikov kobilarne, še pred Vilenico.

Hiški na prostoru Kobilarne Lipica ni posnetek, ne kopija, pač pa je nov objekt, ki je bil projektiran po načelih, ki so jih razvili naši dedje in uporabljali pastirčki po vsem kraškem svetu, ne le po Krasu! Hkrati kaže objekt našo kulturo, dediščino in pripoveduje o zgodovini, ki jo vnaša v današnji čas. Hiške v naravi namreč nikakor niso primerne za množični turizem: na srečo so še za strokovnjake težko dostopne in jih težko najdemo. S primerno predstavitvijo (table, kratki opisi, brošure, knjige s pričevanji o življenju in uporabi) bo ta hiška lep primer predstavitve nekakega živega muzeja krasa, ki smo ga zastavili na konferenci o Projektu Kras 2011.

Postavitev

Španski kolega Miguel Garcia Lison se je pred leti pohvalil, da je njegova 'barraca' edino kamniti zatočišče, ki je zgrajeno po načrtih in je delo arhitekta. No, zdaj to ni več edini objekt; tudi mi ga imamo. In ponosen sem na to.

Zasnova sledi dediščini in nekaj tisoč primerom po svetu ter nekaj deset posnetkom v okolici in na vsem Krasu, tostran in onstran meje. Izdelani so tehnični načrti v merilu 1:50 (tlorisi, pogledi, prerezi) s teoretskimi izhodišči konstrukcije, predvsem korbellinga s pomočjo kvadratnega korena iz tri polovic. Načrti so izdelani na Fakulteti za arhitekturo. (Slika št. 5)

Delo s študenti - še posebej pohvalno je, da je bilo toliko tujcev (z nekaj grenkega priokusa nad manjšim zanimanjem domačih) - je potekalo tako, da so se mladi ljudje učili dela. Ne bom pozabil, kako so se nekateri med njimi prvič srečali s samokolnico. Na objektu se vidi njihovo delo tudi konkretno: ker smo imeli tri mojstre, ki so skrbeli vsak za svoj zid, so četrtega - ki so ga zlagali študentje - le nadzorovali. A težko je kar naprej zavračati pridne delavce, ki želijo aktivno sestavljati zid. Vzhodna stena hiške je zaradi grajena študentov iz vidno manjšega kamna kot ostale tri stene: študentje so nosili pač lažje in manjše kamne. Vaja dela mojstra, smo rekli. Drugič bo bolje...

Za Univerzo v Ljubljani je postavitve eksperimentalnega objekta pomembna reč: tako veže prakso s teorijo. Študentje so dokazali, da delo, tudi fizično, ni tak báv bá, kot je videti na prvi pogled... Dobro smo se imeli, čeprav sem bil kar malo presenečen, ko sem Portugalca pred šolo naložil v avto - s kitaro. Nismo se samo dobro imeli; delali smo in nekaj smo tudi naredili.

Kontrola

Za strokovno delo je obnašanje konstrukcije ključnega pomena. Le sprotne kontrole in spremljanje morebitnih sprememb lahko usmerja znanstveno delo pri novih postavitvah in pri rekonstrukcijah obstoječih. Pomaga pri razumevanju konstrukcije in pri postopkih, ki so jih naši predniki uporabljali, šele danes pa

Povsem nova hiška v Lipici dan po zgraditvi. Sedaj, ko se je trava že zarasla, je sploh ne opazimo. To je največja odlika dobre arhitekture: vedno je videti manjša, kot je.

razumemo, zakaj. Bistvo je razumevanje delovanja. Žal pa bodo rezultati spremljanja znani šele čez nekaj let. Ampak tudi mladi strokovnjaki morajo imeti delo: še sreča, da jih je kar nekaj, ki zavzeto nadaljujejo delo.

Znanstvena obdelava

Gre predvsem za sistemske postopke, ki jih uporabljamo pri odkrivanju, preučevanju, inventarizaciji, dokumentiranju in projektiranju - tudi pri rekonstrukcijah. Znanstveno delo je pri tem fizično majhno, a zato tem večje pri uresničevanju teorije. Dokaz o potrebnosti, o možnosti in o umnosti graditeljev pa govori o definiciji arhitekture, ki sem jo omenil na začetku. Za univerze - ne le za ljubljansko - bodo rezultati neizmerne pomena. Teoretična izhodišča in izvedbe, ki jih predstavljamo na kongresih, objave v znanstvenih revijah predstavljajo znanstveno misel in njeno izvedbo v najboljši luči in predstavljajo Slovenijo kot deželo, Kras pa kot pomemben element v kulturi kamna.

Informacije o gradnji hiške v Kobilarni Lipica, o delavnici v okviru projekta Kras 2011 so bile z izčrpnim grafičnim gradivom objavljene na spletu, ki obravnava gradnjo kamnitih konstrukcij v suho:

Francija: pierreseche.com/nouvelles_du_monde_2012_1

Hrvaška: dragodid.org/radionica-lipica_2012

Kolega Tiago Cabrita iz Coimbre (Portugalska) je objavil zanimiv prispevek o delu na delavnici. Dosegljiv je na naslovu: vimeo.com/41413185 kot 'Hishka on vimeo' 2. maja 2012. Splača se ga pogledati v dokaz, da je delo tudi užitek, in to celo z rezultati.

Hiška v Kobilarni Lipica je primer dobrega sodelovanja znanosti s prakso, s potrebami uporabnika in z znanjem mojstrov, z nadaljevanjem kulture in z razvijanjem dediščine, s promocijo krasa in Krasa, z odpiranjem in odstiranjem naše kulturne dediščine svetu, predvsem pa je to - kot sem napisal v knjigi »Arhitektura Slovenije 5, kraški svet« poklon kamnu, poklon Krasu in kraškemu človeku. Predvsem kraškemu človeku, ki je iz mrtvega kamna zgradil živo arhitekturo.

*Pogled na prenovljeno hišo iz Janezovega vrta.
Fotografija: Borut Lozej, 2012.*

Vzorčna prenova stavbne kulturne dediščine

OBNOVA NANETOVE HIŠE V MATAVUNU

Eda Belingar

Domačijo Nanetovih s hišno številko 8 v Matavunu, njihovo preteklost, sedanjost in prihodnost je Darja Kranjc, etnologinja in kulturna antropologinja v Javnem zavodu Park Škocjanske jame, slikovito orisala že v slovensko-angleški jubilejni 113. številki revije Kras, posvečeni 25. letom vpisa Škocjanskih jam v Unescov seznam svetovne dediščine in 15. letom Parka Škocjanske jame.

Tokrat nekoliko obširneje pišem o rekonstrukciji in obnovi osrednje hiše večje premožnejše domačije iz začetka 19. stoletja z obsežnimi kmetijskimi gospodarskimi poslopi in z mlinom ob reki Reki. Hiša je sprva služila kot bivališče družini, z menjavo lastnikov pa se je prilagajala povpraševanju in tako postala tudi gostilna s sobami za goste in sanatorij za tuberkulozne bolnike. Sobe so oddajali še po drugi vojni vse do takrat, ko je hišo v letu 2006 odkupil upravljavec Parka Škocjanske jame Javni zavod Park Škocjanske jame, Slovenija in jo preuredil v Promocijsko kongresni center, ki je do sedaj gostil najrazličnejše dogodke tako na lokalni kot tudi svetovni ravni.

Rekonstrukcija hiše je predstavljala svojevrsten konservatorski in restavratorski izziv. Ker imamo konservatorji redko priložnost izvesti predhodne raziskave na objektu samem, so se tudi v tem primeru nezapisani podatki o hišnem razvoju razkrivali z opravljanjem gradbenih del.

Na najstarejši katastrski mapi iz prve četrtine 19. stoletja, s katero razpolagamo, je osrednje stanovanjsko poslopje že zarisano. Tedaj je imelo ob levi del južne fasade prislonek nekakšen prizidek. Na reambulirani mapi iz leta 1872 tega prizidka ni več, ob levi del severne fasade pa je že zarisani kuhinjski prizidek, ki je bil v višini pritličja in v osrednjem delu nadstropja. Nazadnje je imel enokapno, proti dvorišču padajočo korčno

*Kuhinja pred obnovo, med obnovo in po obnovi.
Podrlo se je steno, ki je ločevala nekdanjo točilnico od kuhinje
in je na prvi fotografiji še vidna.
Fotografije: Darja Kranjc, 2007; Eda Belingar, 2010,
in Borut Lozej, 2012.*

RAZKOŠJE NOTRANJOSTI

streho. Spremembe so se na stavbi zgodile med letoma 1864 in 1872, kajti obstaja fotografija s prikazom prejšnjega stanja. Vhodna fasada takrat še ni imela balkončka nad vhodnimi vrati, pa tudi streha je bila nekoliko drugače oblikovana - po vsej južni strani strehe se je vlekla velika frčada, nadzidek. Zadnji lastnik je pogojeval prodajo objekta Javnemu zavodu Park Škocjanske jame z odstranitvijo prizidka, saj je želel na njegovem mestu urediti parkirišča za goste apartmajev, ki so nameščeni v nekdanji hiši za hlapce. Tako je bil prizidek leta 2007 odstranjen. V pritličju je ostala odprta, s polkrožno zaključenim lokom premoščena odprtina med kuhinjo in prizidkom. Tudi mapa iz leta 1911 kaže identično stanje.

Večji poseg je hiša doživela še leta 1959, ko je bil ob levi del vzhodne fasade dodan prizidek s sanitarijami. Zanimivo pa je, da ni v nobenem katastru zaslediti zarisa spahnjence ob vzhodni fasadi, ki so jo po pripovedovanju prejšnjega lastnika odstranili leta 1958. Na mapi iz leta 1872 se na vrtu pojavi zaris lope ter na vzhodni strani vrta zaris balinišča, *balin placa*. Oba sta zarisana tudi na naslednji mapi iz leta 1911.

Osnovno vodilo pri obnovah objektov kulturne dediščine je ohranjanje pristnosti, avtentičnosti vseh njihovih sestavin, tudi ometov in opleskov. Žal je bilo v primeru hiše Matavun 8 obstoječe omete s poslikavami zaradi njihovega slabega stanja nemogoče ohraniti v celoti, saj so se že ob sondiranju beležev, pozneje ob

začetku prenovitvenih del pokazali jasni znaki propada tako ometov, beležev kot tudi poslikav. Kljub temu smo poskušali najkvalitetnejše elemente v čim večji meri ohraniti oziroma dopolniti, pri vseh ostalih pa se poslužili rekonstrukcije.

Ob odstranitvi ometov smo ugotovili, da je bil prednji del objekta v širini dveh okenskih osi, ki gledata na vrt, prvotno sezidan kot velika enocelična nadstropna enota. Nosilne stene veže so na zunanje nosilne stene le prislonjene. Ohranjeni so bili še vmesni omet in beleži prvotnega prostora. Ves zadnji del s stopniščem je bil prizidan in se je na to osnovno celico spet samo prislonil.

V notranjosti hiše je pred pričetkom del restavrador mag. Andrej Jazbec ob pomoči sodelavcev v jeseni leta 2008 in začetku leta 2009 opravil sondiranje stropnih in stenskih beležev ter poslikav. Opravljeno je bilo sondiranje in dokumentiranje posameznih bolj zanimivih in bolje ohranjenih plasti dekorativnih poslikav. V vsakem prostoru je bila narejena stratigrafija beležev.

Vse stropne konstrukcije hiše so bile lesene, obbite z nasekanimi letvami, ki so jih na koncu ometali. Poslikave so bile narejene v »secco« tehniki, beleži pa nanese na suh omet oziroma na starejše beleže. V posameznih prostorih je bilo ugotovljenih po deset in več plasti beležev. Vsi prostori, razen kuhinje in nekaj drugih utilitarnih prostorov, so bili okrašeni z bogatimi dekorativnimi poslikavami. V vsakem prostoru je bilo odkritih več plasti dekorativnih poslikav. Gre predvsem za značilno stensko dekoracijo iz druge polovice 19. in prve polovice 20. stoletja. Poslikave lahko delimo na tiste iz obdobja pred prvo svetovno vojno, na tiste iz obdobja med prvo in drugo svetovno vojno ter na tiste po drugi svetovni vojni. Kvaliteta poslikav s časom upada. Tako so praviloma najkvalitetnejše in zanimivejše starejše plasti poslikav (Jazbec, Poročilo o sondiranju in grafična rekonstrukcija dekorativnih stenskih poslikav v notranjščini, 2009).

V juliju 2010 so se pričela nujno potrebna rekonstrukcijska gradbena dela po projektih Silvije Kajzer, univ. dipl. inž. arhitekture, in se nadaljevala še vse v naslednje leto. Izkazalo se je, da je bil objekt v kaj slabem gradbeno statičnem stanju.

Prekrilo se je streho, na novo so pozidali in ometali dimnike ter strešne napušče po vzoru izvor- nih, profiliran je bil polkrožno zaključen na prednji in stranskih dveh fasadah, na zadnji fasadi pa so ponovno vgradili kamnite skrle in kamnit strešni žleb. V kuhinji so pozidali hišni štedilnik, v nadstropju pa v eni izmed sob na novo pozidali lončeno peč.

Iz obstoječih kamnitih skrl so na novo položili tlak v veži pritličja in v kleti, kjer je bil dopolnjen z manjkajočimi skrlami. Namestili so novo stavbno pohištvo, izdelano po vzoru izvirnega. Izvajalec stavbno mizar- skih del, ki je tudi restavriral obstoječa glavna vhodna vrata z nadsvetlobo v vežo, se je še posebej potrudil.

Sledilo je restavriranje stropne poslikave v salo- nu, snemanje in restavriranje najkvalitetnejših fragmen- tov v prostorih, kjer je bilo treba narediti nove stropne ter

Na novo pozidana peč v vogalu ene izmed sob v nadstropju ob osrednjem salonu, ki so služile za spanje, sedaj Ankičine sobe, slikana iz sosednje, Dušanove sobe. Fotografija: Borut Lozej (2012).

Bogato poslikana, sedaj Maričina soba. Fotografija: Borut Lozej, 2012.

Bogato poslikana, sedaj Maričina soba. Fotografija: Borut Lozej, 2012.

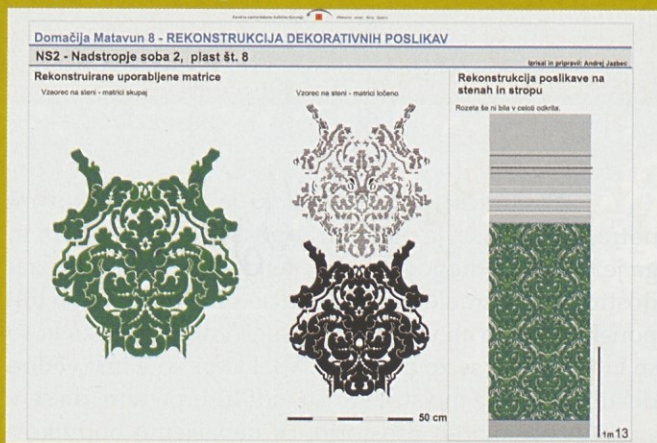

Sondaže sten ene izmed sob v nadstropju, sedaj Ankičine sobe, pred pričetkom gradbenih del.
Fotografija: Eda Belingar (2010).

Nanašanje vzorca na stene z matrico.
Fotografija: Eda Belingar, 2011.

Računalniška rekonstrukcija istega vzorca.
Vir: Jazbec, Poročilo o sondiranju in grafična rekonstrukcija dekorativnih stenskih poslikav v notranjščini, 2009.

Soba z zaključenimi poslikavami sten, s ponovno nameščeno rozeto na strop in opremljena s pohištvom.
Fotografija: Borut Lozej, 2012.

jih ponovno namestiti. Sledila je končna izvedba ostalih restavratorskih in slikopleskarskih del. Ta so bila opravljena izključno s takimi materiali in tehnikami, kot so jih uporabljali mojstri v času, ko so nastala. Posebna pozornost je bila posvečena iskanju receptur in postopkov ter pripravljanju barv, potrebnih za poslikave in apnene beleže. Mojstri slikopleskarji z vodjo ekipe Tomažem Jamškom so opleske naredili s starim gašenim apnom, nanesenim s pleskarskim čopičem v treh nanosih, pri čemer so vsak prostor opleskali z drugačnim barvnim odtenkom.

Razen v dveh predavalnicah v pritličju, kjer je bila ponovljena le barva sten, so bile v vseh prostorih poslikane celotne dekoracije.

Zanimivejše plasti poslikav in tiste poslikave, o katerih je bilo najdenih dovolj podatkov, so bile predhodno grafično rekonstruirane. Izdelani načrt opreme objekta je upošteval vse predhodne raziskave, ki so bile izhodišče za ambientalne postavitve v določenih prostorih in novo namembnost objekta. V skladu z njim je bilo pred začetkom obnovitvenih del opravljeno snemanje kvalitetnejših delov dekorativnih poslikav, ki so bile v nadaljevanju restavrirane v delavnici in ponovno vgrajene v strop.

Pri večini poslikav so bile stene prekrile s stiliziranimi, ponavljajočimi se rastlinskimi vzorci, narejenimi z matricami iz povoščenega papirja. Ker je tak okras cenejši nadomestek za tekstilne stenske tapete, ni presenetljivo, da je večina vzorcev izhajala iz tekstilnega dekorja. Nekateri vzorci so večbarvni, tudi tribarvni.

Poslikave ob dnu sten zaključuje večinoma enobarven vodoraven zaključek, zgoraj pa prek črt in pasov, od katerih so nekateri okrašeni z dekorativnimi vzorci, prehajajo v strop. Zgornje območje iz pasov in črt, ki je ponekod široko tudi sedemdeset in več centimetrov, imitira arhitekturni venec, ki pošteno posega v strop. Ponekod je podobna dekoracija tudi v vogalih stropa. Okenske špalete so bile ponekod okrašene z marmoracijami.

Stropi so enobarvni, v sredini okrašeni z rozeto iz dekorativnih vzorcev.

To je splošen opis sheme, ki v posameznih primerih nekoliko odstopa. Plasti se sicer druga od druge razlikujejo tudi od prostora do prostora glede na njegovo reprezentančnost. V starejših plasteh, datiranih domnevno malo pred sredino 19. stoletja, je prisoten na stropih tudi ročno izdelan rastlinski okras.

Sondaže rastlinskega okrasja stropov, ki so bili sneti, restavrirani in vrnjeni na prvotno mesto. Ostalo dekorativno poslikavo po stropu in stenah se je rekonstruiralo. Fotografija: Andrej Jazbec, 2008.

V nekdanji *ta veliki sobi* v pritličju, nekdanji jedilnici, v kateri so ob posebnih priložnostih tudi plesali in ki je bila najbolj bogato okrašena, pa je v prvi plasti na stropu slabo ohranjena figuralna poslikava Minerve, upodobljena s svojimi klasičnimi atributi perjanico na šlemu, sulico in sovo.

V istem prostoru, sicer v drugi plasti, pa sta bili znotraj bogato členjene stropne dekoracije v naslikanih okrasnih okvirjih upodobljeni dve romantično občuteni krajini, od katerih je ohranjena ena. Veži in stopnišče so bile največkrat okrašene skromneje, kot so bile okrašene sobe, vendar tudi tod najdemo zanimivo dekorativno poslikavo sten. Vzorec je tribarven, na stenah pa se v osemkotnih poljih izmenjujeta dva motiva, krajini z hišami in gorami v ozadju.

Posamični slikopleskar, ki je nekdanj dekoriral notranjščino hiše, je največkrat poslikal vse prostore in ga je bilo tako mogoče slediti, če je bila poslikava v zadostni meri ohranjena. Problem so bili stropi, ki so bili ponekod delno ali v celoti nadomeščeni, ter beleži, ki so se luščili ali so se že odluščili. Vsekakor so v hiši vedno delali kvalitetni mojstri, kar se vidi tudi po tem, da se v enajstih poslikanih prostorih, če ne štejemo hodnikov, ni ponovila nobena matrica, kar se rado zgodi v kmečkih hišah s tremi ali s štirimi dekoriranimi prostori.

V objektu se je ohranila in restavrirala originalna poslikava stropa salona v prvem nadstropju. Utrjeni so bili omet in leseni nosilec, odstranjeni poznejši beleži s površine poslikave, nujno je bilo utrjevanje barvne plasti poslikave, retuša poškodb v barvni plasti, pri

Sneta in že restavrirana ena izmed dveh krajin v restavratorski delavnici. Na hrbtno stran poslikave se je namestilo plast malte ter tri plasti armirne gaze, podobno kot ob snemanju na prednjo stran poslikave. Sledilo je čiščenje beležev in preslikav ter umazanije, nato pa lepljenje na novo, prej pripravljeno podlago, ki sedaj nosi poslikavo, za kar so uporabili tenke in lahke aluminijaste plošče.

Tako pripravljeno poslikavo so po končanih gradbenih delih z vijaki namestili na prvotna mesta v stropih, stike pa zapolnili z apneno malto. Sledilo je retuširanje iste krajine po namestitvi na stropu nekdanjega salona v pritličju. Fotografiji: Eda Belingar, 2011.

Originalni fragment poslikave stropa je po slikopleskarski rekonstrukciji stenskih in stropnih dekoracij postal del rekonstruiranih poslikav prostorov. Ta velika soba in sosednja soba pod stopniščem po končanih delih, ko je nekdanjo predelno steno med njima nadomestila zložljiva stena. - Fotografija: Borut Lozej, 2012.

Fragment z atributi boginje Minerve je bil prilepljen na novo podlago z aluminijastim okvirjem in tako prezentiran kot samostojna prenosna slika. - Fotografija: Borut Lozej, 2012.

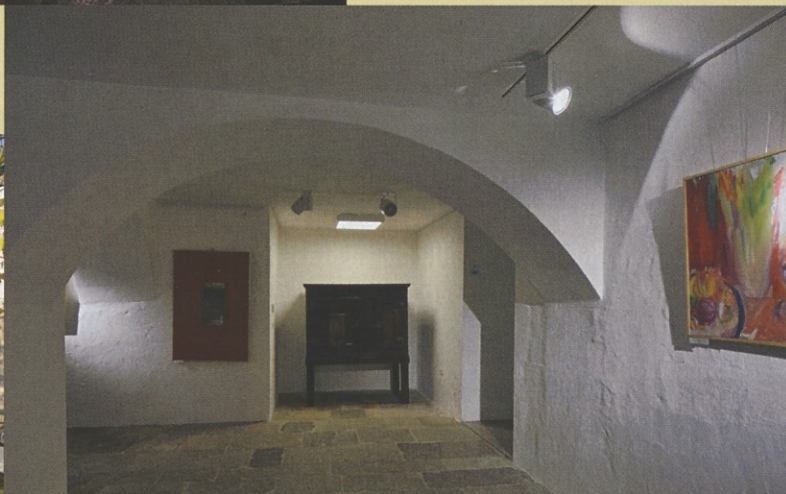

Vrt z novo lopo omogoča prijetno druženje pod krošnjami murv. Fotografija: Borut Lozej, 2012.

Vhodna veža po končanju del. Za dva sklepnika nad portaloma notranjega kamnitega stopnišča v pritličju so restavratorji izdelali kalup in po njem naredili odlitka ter ju namestili na prvotno mesto. V originalu sta bila narejena iz štukature.

Fotografija: Eda Belingar, 2012.

Med opremo ima posebno vrednost hladilna omara, nameščena v kletnem hramu, ki so jo v letih delovanja gostilne uporabljali kot hladilnik. - Fotografija: Borut Lozej, 2012.

čemer je bilo treba rekonstruirati celoten venec vzdolž leve stene salona. (Jazbec, Poročilo o sondiranju in grafična rekonstrukcija dekorativnih stenskih poslikav v notranjščini, 2009).

Obnovljen je tudi *hrm*, nekdanja shramba za vino z močnim podpornim slopom v prostoru. Posebno mesto zavzema hladilna omara nekdanje gostilne z dvema komorama za shranjevanje mesa in piva. V vmesni prostor so v kositrno posodo postavili kos ledu, ki je hladil shranjena živila.

Obenem je bila urejena tudi zunanjščina stavbe same ter njena okolica. Fasadni ometi so bili obnovljeni z vsemi detajli, s profiliranim polkrožno zaključenim strešnim vencem na prednji fasadi in na stranskih dveh fasadah, s profilirano izstopajočimi okvirji oken, z delilnim zidcem ter s talnim zidcem. Vse v ometu. Vsi na objektu uporabljeni ometi in vsa malta so apneni. Na mestu nekdanje lope je pozidana nadstrešnica. Okrog vrta ob stiku s cesto je na novo pozidan kamniti zid, ob poti proti Mahorčičevi jami pa je bilo treba obstoječi zid ponekod popraviti. Na preostali nižji del zidu med vrtom in dvoriščem pred hišo je bila nameščena kovana ograja in postavljena so bila vrata po vzoru izvornih vrat.

Z ohranitvijo kosov originalne poslikave in z rekonstrukcijo ter s končno namestitvijo restavriranih originalnih in dopolnjenih, tako stilnih kot sodobnih kosov notranje opreme, je po mojem mnenju v veliki meri poustvarjeno nekdanje vzdušje v hiši, kar je bil tudi namen vseh, ki smo pri prenovi Nanetove hiše št. 8 v Matavunu sodelovali.

Viri in literatura

Belingar, Eda; 2008: Matavun - Domačija Matavun 8, Konservatorsko restavratorski program. - Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Nova Gorica
Jazbec, Andrej; 2009: Domačija Matavun 8, Poročilo o sondiranju in grafična rekonstrukcija dekorativnih stenskih poslikav v notranjščini. - Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Nova Gorica
Jazbec, Andrej; 2010: Matavun - Domačija Matavun 8, Restavratorski program in predračun, Program restavratorskih del. - Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Nova Gorica
Belingar, Eda; Jamšek, Tomaž; Jazbec, Andrej; Kajzer, Silvija; 2012: Raz(s)krite poslikave Nanetove hiše, Škocjan, Javni zavod Park Škocjanske jame, Slovenija

Eda Belingar univ. dipl. etnologinja in prof. sociologije
Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije,
Območna enota Nova Gorica, Delpinova 16, Nova Gorica

Za Kras je trta bistvenega pomena

TERANOVA ZGODBA DANES

Brane Gasparini

Ozrimo se samo malo nazaj v leto, ki se počasi izteka! Kako težko smo letos pričakali jesen. S strahom in s tesnobo v srcu smo čakali, kakšne »darove« nam bo ta jesen prinesla.

Suša nas je tokrat izredno močno pestila in odnesla je velik del pridelka. Tudi trti se ni godilo prav nič dobro in za Kras je trta bistvenega pomena. Vse drugo, kar rdeča zemlja dá, za Kraševce ne pomeni veliko. Razen trte in njenih darov... Tako je leto za letom, jesen za jesenjo. Le trta ostaja po svojem pomenu tam, kjer je vedno bila - prva in edina!

Kakorkoli že, zdaj smo si oddahnili. Strahovi, da bo grozdja malo in da bo slabo, so izpuhteli. Muhasta narava je ob koncu le poskrbela, da tudi letos nismo razočarani nad tem, kar nam je obrodilo. Količine niso velike, a kakovost je dobra. In še bolj smo veseli tega, da tudi naš pivec - potrošnik ne bo razočaran nad vinom letnika 2012, ki ga bo pil.

Modni trendi danes

Krila in bluže, nedrčki in hlačke, čeveljčki in klobuki in vse ostalo, kar damo nase, paradiirajo na modnih brveh Pariza in Milana. Kako je pa kaj z vini? Ali se na podoben način predstavljajo? Ali na podoben način nagovarjajo kupce, da se ti odločijo za bela ali rdeča, za suha ali sladka, za eko, bio ali integrirana, slovenska ali španska? S takimi ali drugačnimi kvasovkami, iz lesenih sodov ali iz cistern? Kdo bi vedel!?

Kdo usmerja naš izbor trsnih cepljenk, ko jih sadimo, gojimo, negujemo, pridelamo grozdje in na koncu še vino?

Imamo modne oblikovalce ali ustvarjalce za vino? Ima bog prste vmes? Je kaj drugega, kar vpliva na pridelavo takega ali drugačnega grozdja in potem na njegovo predelavo v vino?

Kraševci bodo rekli: Pa kaj zdaj »nakladaš« o nečem, kar nas sploh ne zanima! Mi pridelujemo TERAN in pika!

Pa je res vse tako enostavno? Tudi tu na Krasu? Za marsikoga že, za večino pa najbrž ni. Vsi tisti, ki se z vinom ukvarjajo že daljši čas, bodo zagotovo potrdili, da so bila v zadnjih tridesetih letih zagotovo vsaj tri različna obdobja pri pridelavi in prodaji vina.

Do leta 1984 sta pridelava in prodaja terana cveteli. Sledila je moda belih vin in trajala tja do srede 90-tih

let, ko so tudi Kraševci intenzivno sadili bele sorte. Od tistega časa pa do približno leta 2010 smo zopet veliko bolje prodajali rdeča vina - terana žal ne več tako zelo uspešno kot pred letom 1984! Kaj pa zdaj? Bela vina znova počasi pridobivajo na pomenu. Smo presenečeni? Je to sploh res? Kaj to pomeni za teran in za Kras?

Veliko, veliko vprašanj. Še več odgovorov.

Način našega življenja se je v zadnjih dvajsetih letih izredno spremenil. Velika večina ljudi ni več odvisna od fizičnega dela, od obdelave zemlje, ali vsaj ne v celoti. Vozimo se v službe, veliko sedimo, manj se gibljemo in jemo manj kalorično hrano. Pijemo pa, zanimivo, bolj vsečne, dišeče, a tudi bolj kalorične pijače! In na žalost čedalje manj vina.

Obenem je zadnje desetletje postreglo z dobrimi vinskimi letinami, zlasti pa večkrat tudi z alkoholno močnimi. Nasprotno od tega, kar Ministrstvo za zdravje zahteva oziroma priporoča, ko govorimo o alkoholnih pijačah v povezavi z zdravjem. Enako velja za povečano strogost in kaznovalno politiko, ko smo na cesti...

To kar sem zapisal nazadnje, usmerja potrošnika k lažjim, povečini belim vinom. Tudi zato Štajerska bela vina pridobivajo na pomenu. So večinoma lažja, dišeča in sveža. Imajo vse tisto, kar potrošnik danes išče. To je torej moda, to je trend, to je danes popularno v Sloveniji. Tudi po svetu je precej podobno.

Slika zgoraj: Grozdi refoška, ki dajejo teran.

Gojenje trte refošk na značilnih latnikih so vse večja redkost.

Spremembe pri pridelovalcih terana

Smo na Krasu zaznali te spremembe pivskih navad? Nam kaj pomenijo? Se moramo kaj prilagoditi?

Pravzaprav se pri teranu ni veliko spremenilo. Le pridelavi grozdja in njegovi predelavi v vino posvečamo veliko več pozornosti in truda. Torej boljša kakovost grozdja in s tem posledično tudi vina.

Na ta način smo celo v skladu z modnimi trendi: lepi sadni-dišeči terani, brez pretirane agresivnosti v ustih. Z nižjimi kislinami in tanini ter z zelo zmernimi alkoholi! To terani danes ponujajo potrošnikom. Mala »napakica« ostaja: vina so še vedno »črna«, kot se to za terane spodobi. In to zvesti potrošniki od njega tudi pričakujejo.

Drugi se obračajo po vetru in so se odločili za bela vina. Ko pa pogovor nanese na teran, se izgovarjajo, da je teran »težek«. Obenem pa te težkosti ne znajo pojasniti.

Veliko smo za takšno mnenje krivi pridelovalci terana, ker ne znamo dovolj prepričljivo pojasniti dejstvo, da je teran danes precej bolj prijetno in veliko lažje vino, kot ga imajo v mislih nekateri pivci. Celo precej lažje od tistih danes opevanih lažjih belih vin!

Promocija terana - da ali ne?

V zadnjih desetih do dvanajstih letih se je teran solidno prodajalo, a se mu je refošk po kakovosti približal in ga prodajno prekosil. Velike potrebe po oglaševanju terana kljub temu ni bilo. Nekaj smo za to počeli v zadrugi Vinakras, nekaj so postorili večji zasebni vinogradniki sami, nekaj pa tudi Konzorcij pridelovalcev terana TNP. In to je bilo večinoma vse! Skromno, skromno, skromno... A teran se je tudi brez promocije solidno tržilo.

Sedaj prehajamo v obdobje, ko ni več tako. Ljudje na teran kar nekam pozablajo. Ne, ni izginil iz zavesti Slovencev, le prodaja se ga čedalje manj! Razen redkih srečnežev to velika večina pridelovalcev čuti na svoji koži.

Da bi upadanje prodaje terana spremenili v ponovno rast njegove prodaje, smo skupaj letos naredili nekaj resnično pravih korakov:

- na Ljubljanskem gradu smo predstavili Kras in Brkinę;
- v gostilni As v Ljubljani smo predstavili Konzorcij pridelovalcev terana;
- boljše smo se predstavili na Prazniku terana in pršuta v Dutovljah;
- predstavili smo konzorcijske terane.

S takšnimi prizadevanji je treba nadaljevati in:

- spodbuditi raziskave o zdravlilni učinkovitosti terana
- učinkoviteje izpeljati skupne predstavitve;
- razširiti skupne predstavitve na Maribor, Trst, Celovec, Videm, Gorico, ...
- označiti na vseh dostopnih poteh na Krasu, da vodijo na območje, kjer je doma teran;

Vinska klet zadruge VinaKras v Sežani za degustacijo in promocijo vin.

Vse fotografije: Dokumentacija zadruge VinaKras, Sežana

- bolj zavzeto pisati in objavljati promocijske in druge prispevke za medije;
- bistveno več narediti na izobraževanju mladih o teranu in o vinih nasploh;
- bolj se povezati z lokalnimi skupnostmi za večjo skupno promocijo terana in Krasa;
- bolj se povezati s kraškimi gostinci in vztrajati, da se doma čim več ponuja teran;
- v zavesti Slovencev okrepiti miselno navezo teran + pršut = Kras.

Našteto in še kaj drugega bo ohranilo naš teran v odlični kakovostni in prodajni kondiciji!

Zakaj je bil teran dober včeraj, je dober danes in bo dober tudi jutri?

Teran včeraj

Je bistveno pripomogel k odlični presnovi mastnih in visoko kaloričnih jedi, ki so jih uživali naši predniki. Ob enolični vsakodnevni prehrani je deloval kot čudežni pripomoček in ohranjal Kraševce pri dobrem zdravju in jim omogočal dolgo življenje.

Teran danes

Kljub spremenjenim življenjskim in prehranjevalnim navadam teran dodaja našemu telesu tiste sesta-

vine, ki mu pomagajo ne samo pri dobri presnovi užite hrane, temveč mu daje tudi življenjsko moč ter spodbuja človekov optimizem in dobro počutje.

Ob vseh takšnih in drugačnih »umetnih« pijach, ki se ponujajo, daje teran pivcem občutek pristnosti, domačnosti in jih veže na kraško rdečo zemljo. Enako velja za Kraševca, ki slovi, da je trmast, klen, trdoživ in še zlasti pošten. To poštenost kupci čutijo in cenijo, zato so teranu zvesti.

Teran jutri

Mora ohraniti osnovne značilnosti vina, ki ga poznamo. Mora zadržati čustveno povezavo, ki ga veže na njegove pvice, in ohraniti mora čustveno povezavo, ki jo imajo pivci terana s Krasom. Pošteno pridelano vino poštenega Kraševca naj ostane za vedno vsem v zavesti!

Kakovost terana mora tudi v bodoče rasti ob najmanjših posegih za zdravje grozdja in vina. Bodočim generacijam mora teran ostati sinonim ali sopomenka za nekaj, kar jih veže na dom, na Slovenijo in kar s ponosom lahko ponudijo komurkoli in kjerkoli po svetu...

Teran tukaj, na tej zemlji, za zmeraj!

Branimir Gasparini, vodja prodaje vin - VINAKRAS Sežana

SIMFONIJA S KRASA.

"MINISTER ZA ZDRAVJE OPOZARJA: PREKOMERNO PITJE ALKOHOLA ŠKODUJE ZDRAVLJU!" Vinakras z.o.o. Sežana, Sejmiška pot 1a, 6210 Sežana

NOVO

V IZBRANIH
TRGOVINAH

VINAKRAS

SEŽANA

www.vinakras.si

Punčka Maja, Racko In Lija

OTROCI SVOJEGA IN NAŠEGA ČASA - I. DEL

*Na pragu petdesetletnice smrti
pisatelja Bogomirja Magajne,
rojenega leta 1904 v vasi Gornje Vreme pri Divači*

Zoltan Jan

Kosovelova knjižnica Sežana je 27. marca 2012 priredila v sodelovanju z bralnim društvom Slovenije in Primorske že 8. literarno srečanje, posvečeno delu dr. Bogomirja Magajne. Med dolgo tradicijo simpozijev o delu Bogomirja Magajne so raziskovalci večkrat obravnavali strukturo njegovih del za mlade bralce, nekateri študenti pa so jo analizirali tudi v svojih diplomskih delih, kot je razvidno iz bibliografije na koncu prispevka. Kljub temu ne bo odveč dodaten razmislek o vlogi časovnega kolerata, ki odpira zanimiva vprašanja. Ponuja nam možnost, da opazujemo, kako in katere snovne sestavine so zaznamovane z realnim časom, v katerem so nastale, in kako dolgo obstajajo v meta-svetu in ohranjajo izpovedno moč.

Namesto literarnozgodovinskega uvoda

Preglednica življenja in dela dr. Bogomirja Magajne

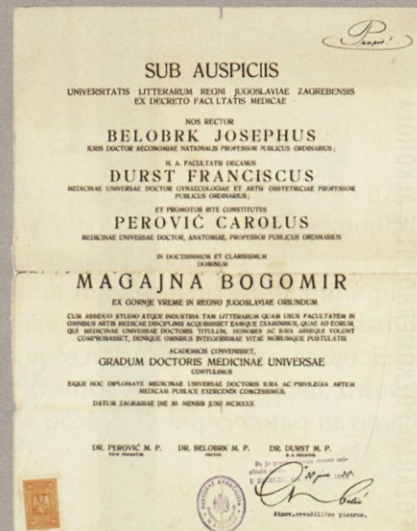
1904 Pisatelj se je rodil 13. januarja v vasi Gornje Vreme blizu Divače, nedaleč od današnje italijansko-slovenske meje in Trsta. Doma so bili lastniki srednje kmetije, ki jo je po smrti staršev prevzel brat France, nekdanji emigrant v Ameriki in tudi pisatelj. Ena izmed sester (Danica) se je kmalu po 1. svetovni vojni odselila v ZDA, druga (Pavla) je ostala na domačiji, za katero vzorno skrbi njen sin in pisatelj nečak Ivko Spetič, todi sam literat. Pisateljeva starša - France in Marija (r. Ambrožič) - sta umrla kmalu po osvoboditvi (1946). Prve štiri razrede je Magajna obiskoval v Vremskem Britofu, nato pa je nadaljeval šolanje v Ljubljani.

1918 Prva ohranjena pisateljova objava je izšla v dijaškem rokopisnem listu Plamen, ki je izhajal v dijaškem domu Marijanišče. V njem je sodeloval tudi še po maturi, do leta 1924. Uredil je letnike XII, (1921/22) in XIII, (1922/23). V glasilu je objavil tudi okrog 80 likovnih prilog in ilustracij. Janez Menart poroča (Naša žena, 1954, št. 1, str. 15 - 16), da je pred tem objavil tudi v internatskem nižješolskem glasilu Gaj, prvi pisateljevi poskusi pa naj bi segali še v otroštvo, ko je kot pastir pričel pisati pesmice, verzificiral je celo roman Pod svobodnim soncem... Po prvi svetovni vojni so prišle Gornje Vreme pod Italijo, pisatelj je bil ločen od doma, kjer se je oglašal le ob počitnicah.

1922 Magajna je objavil nekaj prispevkov v zagrebški reviji Luč,

*Bogomir Magajna
(13. 1. 1904 - 27. 3. 1963)*

*Magajnova zdravniška diploma
Medicinske fakultete v Zagrebu, leta 1930.
Magajnova rojstna hiša v Vremah.*

še isto leto je objavil Pesem bolne deklice v Kosovelovi reviji Lepa Vida. S Kosovelovo skupino je ohranjal vezi še dolgo časa. Naslednja leta se je oglašal v osrednjih slovenskih revijah: Mladika, Križ na Gori, Dom in svet, Modra ptica, Ženski svet, Zdravniški vestnik.

1923 Maturiral je na ljubljanski Klasični gimnaziji in se vpisal na medicinsko fakulteto. Kasneje je nadaljeval in dokončal medicinske študije v Zagrebu, kar je pustilo precejšnje sledi v njegovem literarnem ustvarjanju. Delal je tudi v različnih društvih, kot npr. v Borbi, kasneje pa v Slovenskem društvu.

1925 Z Voduškom je sodeloval pri organizaciji Križa na gori. Revija Mladika je objavila ciklus novel Ljudje od morja, med katerimi so nekatera zelo kvalitetna dela, kot npr. Tito, Devinski ribič.

1927 Italijanske oblasti so ga obsodile v odsotnosti kot dezerterja, ker se ni odzval pozivu na odslužitev vojaškega roka. Od takrat ni mogel domov niti na počitnice, ker bi ga italijanske oblasti zaprle. Obsodba se mu je maščevala ob okupaciji 1941. leta.

1929 Josip Vidmar je ocenil njegovo delo v članku Literarni pregled II (Ljubljanski zvon 1929, str. 719).

1930 Magajna je dokončal študij medicine ter od septembra do oktobra 1931 služil vojaški rok v jugoslovanski vojski kot zdravnik kaplar djak. Vojaški zdravnik je bil v različnih krajih. Pomembno je bilo njegovo službovanje v Sarajevu, kjer je dokončal roman Gornje mesto, ter v Logatcu, kjer je nastala njegova zbirka novel Graničarji. Iz teh življenjskih doživetij je črpal snov za nekatere svoje novele. Izšel je njegov knjižni prvenec Primorske novele (Mohorjeva družba).

1931 Pričel je prakticirati v različnih oddelkih Splošne bolnišnice v Ljubljani in sicer v ženski bolnišnici ter v Šlajmarjevem domu. Tam je delal tri leta; najprej leto dni kot volonter (prostovoljec brez plače). Stalne zaposlitve ni dobil polnih pet let. V reviji Mladika je izšel njegov "generacijski roman" iz študentskega življenja v Zagrebu - Gornje mesto, ki je doživel relativno velik odmev in je bil kasneje še večkrat ponatisnjen.

1932 Pri Mohorjevi družbi sta izšli dve knjigi: zbirka novel Bratje in sestre ter roman Gornje mesto. V revijalnem tisku je pričel objavljati zgodbe o Racku.

1933 Začel je intenzivno delati na področju zdravstvene prosvete. Posamezne takšne objave opazimo že v prejšnjih letih (npr. Kofein v kavi, Narodni gospodar 1932, str. 59), to leto pa je postal priljubljen predavatelj pri Modri ptici, Našem rodu, Naši radosti, Ženskem svetu. To delo je nadaljeval tudi med NOB kot urednik Partizanskega zdravstvenega vestnika, še posebej pa se je to delo razmahnilo po osvoboditvi, ko je poleg predavanj na radiu vrsto let pisal v Kotiček za zdravje v Kmečkem glasu ter v rubriko Naše zdravje v Naši ženi. Eno leto je imel podobno rubriko tudi v Ljubljanskem dnevniku. Poleg objavljenih odgovorov je po lastni izjavi "razposlal na domove na tisoče pisem"... Hujša oblika sladkorne bolezni mu v drugi polovici petdesetih let onemogoči tovrstno dejavnost. V javnosti je iz-

šla njegova prva mladinska knjiga Brkonja Čeljustnik (Mladinska matica), ki jo Josip Vidmar ostro zavrnil v Sodobnosti. Izšli so prvi prevodi Magajnovih del v srbohrvaščino in češčino.

1934 Mohorjeva družba je izdala zbirko novel Graničarji, v kateri srečamo zanimive motive iz vojaškega življenja ter upodobitev različnih likov jugoslovanskih narodov.

1935 Pričel je službovati v psihiatrični bolnišnici na Studencu pri Ljubljani pod vodstvom dr. Šerka, dr. Kamina, dr. Kanonija. Štiri leta je delal kot uradni pripravnik. V tej ustanovi je ostal zaposlen vse življenje in iz tega svetâ je črpa snov za nekatere svoje najboljše novele.

1937 Izšla je njegova druga mladinska knjiga Čudovita pravljica o Vidu in labodu Belem pticu (Mohorjeva družba). Pod psevdonimom Bogo Vremec je objavil v Gorici zbirko novel Le hrepenenja, ki jo je založila Unione Editoriale Goriziana (zaradi fašizma preimenovana Goriška Matica) v knjižni zbirki Luč.

1938 V začetku leta je opravi v Zagrebu strokovni izpit in postal zdravnik sekundarij, nato več kot pet let ni napredoval. Delal je v moških oddelkih. Konec septembra bi moral oditi na začasno službovanje v Novo Celje, vendar je bil tik pred odhodom odlok preklican.

1940 Predstojniki so ocenili Magajново delo v preteklem letu z oceno prav dobro, kar pa ni pospešilo njegove kariere. Pripravljal se je na specialistični izpit, ki ga zaradi vojne ni opravljal. Založba literarnega kluba je objavila Magajnovο najboljšo novelistično zbirko Zaznamovani, v kateri se pojavlja tudi snov iz sveta duševnih bolnikov.

1941 Postal je predsednik terenskega odbora OF v psihiatrični bolnišnici.

1942 Kot dezerterja italijanske vojske so ga 18. maja aretirale okupatorske oblasti ter ga v Trstu obsodile na leto dni zopora in na pet let odvzema državljanjskih pravic. Odgnan je bil v različne kraje v Italiji: Este, Firenze, Poggio Imperiale, Pistoia, Buriano pri Volterri. Nekaj mesecev je delal kot bolničar kaznenec v bolnišnici v Firencah, nato je bil vključen v 306. in 305. "specialni delovni bataljon", v katerem je skrivaj deloval kot propagator in organizator OF.

1943 Okrog 10. septembra je dezerteriral iz italijanske vojske s skupino primorskih fantov. Peš so prišli iz srednje Italije in se pridružili snežniški brigadi. Ustanovil je bolnišnico na Snežniku, delal je tudi v različnih drugih partizanskih ambulantah in bolnišnicah: Mašun, Leskova dolina, Stari trg. Decembra so ga poklicali v sanitetni oddelek Glavnega štaba NOV in POS; dobil je čin kapetana in postal član KPJ. Knjigarnar Jože Žužek je izdal v okupirani Ljubljani dve Magajnovi knjigi: Oživelci obrazi ter mladinsko delo Racko in Lija.

1944 V sanitarnem oddelku Glavnega štaba je vodil odsek za propagando in kulturo ter pričel urejati Partizanski zdravstveni vestnik. V juniju je postal

zdravnik 20., potem pa 14. zaščitne brigade Glavnega štaba. Pozimi je bil odlikovan s kolajno za hrabrost. Po osvoboditvi je prejel še red bratstva in enotnosti II. stopnje, red za zasluge za narod III. stopnje, red dela II. stopnje.

1945 Petega maja je bil premeščen v Slovenski narodnoosvobodilni svet in imenovan za delegata Bolnišnice za duševne bolezni Ljubljana - Studenec. Sodeloval je v Slovenskem zborniku, objavil vrsto člankov v reviji Priroda, človek in zdravje, ki jo jo pomagal ustanoviti in ji dal tudi naslov.

1946 Vodil je Bolnišnico za duševne bolezni, pozneje pa 3. in 4. ženski oddelek. Nadaljeval je z objavljanjem poljudnih člankov o zdravstveni vzgoji v Kmečkem glaslu, Babiškem vestniku in seveda v Priroda, človek in zdravje. V teh letih je deloval tudi kot mentor mladih literatov ter sodeloval pri različnih literarnih večerih na "terenu". V osnovnošolskih berilih so se pojavljala njegova dela: Deček, Brkonja Čeljustnik, Vinograd itn. Omenja ga tudi Zgodovina slovenskega slovstva za višje razrede srednjih šol (Gorica).

1947 Od tedaj je vodil zdravljenje z insulinom ter je bil eden izmed prvih in redkih strokovnjakov za to zahtevno terapevtsko metodo pri nas. Ministrstvo za zdravstvo mu je podelilo naslov zdravnika specialista.

1952 Pri Mladinski knjigi je objavil izbor mladinskih del V deželi pravljic in sanj.

1953 Pri založbi Lipa v Kopru je izšla njegova zbirka novel s partizansko tematiko Odmev korakov. Pisatelja je omenil Stanko Janež v Pregledu zgodovine jugoslovanske književnosti.

1954 Postal je predsednik založniškega sveta založbe Lipa v Kopru in ga vodil do svoje smrti 1963. Precej je bil zaposlen z ocenjevanjem rokopisov. Ob njegovi petdesetletnici se je pojavila vrsta člankov. V knjižnici Sinjega galeba je izšla druga izdaja Racka in Lije, ki se bistveno razlikuje od prve.

1955 Založba Obzorja je izdala v zbirki Pravljica knjižico O zlatem klasu, zlatem gnezdu in biseru. V Kopru je izšla zbirka novel Zgodbe o lepih ženah.

1956 Mladinska knjiga je izdala v knjižici Pionirskega lista drugo izdajo Brkonje Čeljustnika, ki se nekoliko razlikuje od prve izdaje. Kritike (predvsem Mitja Mejak) revalorizirajo pravljico, ki jo je ob prvi izdaji odklonil Josip Vidmar.

1957 Pisatelj je zaprosil za naslov primarija. Pri Cankarjevi založbi je izšel ponatis romana Gornje mesto, založba Lipa je izdala zbirko novel Na Bregovih srca, Mladinska knjiga pa je izdala Povestice o Punčki Maji. Pisatelja upošteva priročnik Ko je ko (Beograd).

1958 Opisatelju piše Anton Slodnjak v Geschichteder-Slovenischen Literatur (Berlin), naslednje leto je pisatelj vključen v Enciklopedijo Leksikografskega zavoda v Zagrebu, nato piše o njem Bruno Meriggi v Storia della letteratura slovena (Milano 1961), upoštevajo ga Dizionario universale della Letteratura contemporanea

(Milano 1961), Enciklopedija Jugoslavije (Zagreb 1962) ter drugi priročniki in literarne zgodovine.

1963 Po večletnem bolehanju je pisatelj umrl 27. marca. Slovenska javnost se je od njega poslovila kot od priznanega pisatelja ter uglednega zdravnika. Osrednji slovenski časniki so objavili vrsto nekrologov. Čez dve leti je založba Lipa izdala izbor pisateljevega dela v knjigi Življenje in sanje. Uredil in spremno besedo zanj je napisal France Vodnik, temeljito bibliografijo pa je pripravil Marijan Brecelj.

Težave pri razumevanju besedila

Vsak pripovedovalec prej ali slej presenečen ugotovi, da mali sprejemniki ne poznajo pomena tega ali onega poimenovanja samoumevnega in splošno znanega pojava ali predmeta. Po drugi strani pa poslušalci oziroma bralci poznajo pomen besed, ki se pojavljajo izključno v pravljicnem svetu in jih v današnjem realnem življenju ni.

Na tej ravni je treba opozoriti tudi na nekatere ohlapne ubeseditve, ki se pojavljajo v Magajnovih delih in bi lahko ovirale razumevanje. Omenimo le dve. V Povesticah o punčki Maji postane stric Marko invalid, ko je »priletela mina in mu raztrgala noge«, čeprav topovskemu izstrelku navadno pravimo granata, mina pa je eksplozivno telo, ki ga postavimo za miniranje (razstrelitev) objektov, le izjemoma pa so to tudi izstrelki minometa, kar ve vsak, ki je odslužil obvezni vojaški rok in povrh preživel še drugo svetovno vojno. V Ananasu pa se zamorec gromko zasmehi ter »odtrga z močno desnico ananas in mu ga stisne v naročje,« čeprav od snopa odtrgamo kvečjemu banane, dokaj bodeči ananas pa raste posamično in v naročju ni posebno prijeten, pretovarjamo pa ga v večjih ali manjših zabojih, morda v vrečah, ne nosimo pa ananasov kot snope banan. Ko sta Racko in Lija, resda v sanjah, in ko Racka nosi mesečina, v gosteh pri Pozejdonu pod vodo v potapljaški opremi, so jima pod vodo nimfe »natakale iz srebrnih vrčev oranžade in limonade«.

Pisatelja ne gre obtoževati, da ni ločil med granatami in minami, med bananami in ananasi, so se mu pa večkrat zapisali podobni spodrsaljaji tudi v drugih delih. Morda to niti ni najbolj pomembno, saj zaradi drugih razsežnosti sporočila takšnih formulacij niti opazimo ne. Pomembnejša je zgodba in doživljanje junaka. Zaradi tega tudi dialektizmi, arhaizmi in manj znane besede ne ovirajo razumevanja in doživljanja literarnega dela, če se le ne pojavljajo prepogosto.

Določene časovne značilnosti, kot so na primer poimenovanja in ogovarjanja z gospod ali s tovariš, izraz tovariš - v pomenu učitelj, gospod - v pomenu duhovnik ipd. navadno spreminjamo pri ponatisih, posebno v berilih, ki večinoma nimajo opomb in posegi v izvirno avtorsko besedilo niso zabeleženi. Literarna veda je že ugotovila, da so takšne, na videz drobne prilagoditve v šolskih berilih znamenje pomenljivega odnosa do literature. Na to se navezujejo še pomembnejše motivne značilnosti, med katere spadajo pojavi, ki so bili do nedav-

Odkritje Bogomirjevega doprsnega kipa v Divači

Z odkritja Bogomirjevega doprsnega kipa v Divači
v septembru 1989.

Na slovesnosti ob odkritju Magajnovne spominske plošče
v Vremah leta 1984 je spregovoril predsednik Društva slovenskih
pisateljev Tone Partljič.

nega samoumevne oblike družbenega življenja, ki jih čez čas malokateri mladi bralec ali poslušalec še pozna, npr. pionirsko organizacijo, skojevce, udarniško delo, zborovanja in mitinge, shode, zlete, samoupravljanje, delegatski sistem, samoupravne interesne skupnosti; v določenem obdobju so bila manj znana tudi romanja, procesije in drugi katoliški obredi itn. Nekateri pojavi imajo danes povsem drugačno konotacijo, kot jo imajo ob prvi objavi, oziroma nastanku: kolesarjenje, vožnja z vlakom, avtomobilom, avtobusom, tramvajem predstavljajo danes nekaj drugega, kot so predstavljali v petdesetih letih prejšnjega stoletja.

Razbiranje takšnih snovnih sestavin zahteva znanje o splošni in kulturni zgodovini, ki ga mladi bralci praviloma nimajo, zato lahko pomembno vplivajo na razumevanje in na sposobnost vživljanja v leposlovno delo. Zanima nas torej, kako se v luči teh zakonitosti kaže ta Magajnovi deli Povestice o punčki Maji in zbirka zgodb Racko in Lija.

Nastajanje Magajnovih del za mlade bralce

Ciklično sestavljena Magajnova dela za mlade bralce povezujejo pripovedovalec, isti nastopajoči junaki in okolje dogajanja vsaj v okvirni zgodbi, ki praviloma vsebuje največ korelatov s časom nastanka. Vsaka zgodba je lahko samostojna in jo je mogoče brati tudi nepovezano z ostalimi. Odprta zunanja zgradba pisatelju omogoči, da posamezne zgodbe objavlja tudi samostojno v različni (mladinski) periodiki. Posamezna dela je lahko tudi poljudno širil ali ožil z dodajanjem oziroma izpuščanjem posameznih zgodb.

Na 3. literarnem srečanju - simpoziju o Bogomirju Magajni je 23. februarja 2006 Silvo Fatur poročal o čestitki, ki so jo objavili v Slovenskem Jadranu 15. januarja 1954. Pisatelju jo je za petdesetletnico napisal devetletni pionir Vladko iz Valdoltre, ki mu je njihov družinski prijatelj stric Bajbaj (to je seveda Bogomir Magajna) med zdravljenjem v ljubljanski kliniki obljubil, da bo napisal posebno pravljico prav zanj. In res je kmalu izšla povestica Punčka Maja in dedek Mraz s posvetilom »Ladkotu iz Valdoltre«.

Vodi pa to dodajanje in izpuščanje zgodb tudi k zahtevnejšim vprašanjem. Druga izdaja Racka in Lije (1954) se namreč bistveno razlikuje od prve (1943), iz katere je izpuščena ena zgodba (Legenda o Jezusu v cirku), dodanih pa je več novih (Ananas, ki se je morda spomnimo iz osnovnošolskih beril, Racko potapljač, Izanami, Racko padalec, Pravljica o morski roži, Racko gornik). Čeprav med petimi dodanimi vsaj dve izstopata iz običajne poetike socialnega realizma, se Magajnovim knjigam pozna vzdušje časa, v katerem so izšle. Sredi petdesetih let, ko so se zaostрили odnosi med rimskokatoliško cerkvijo in Jugoslavijo, ko so zapirali duhovnike in ukinili praznovanje božiča in drugih verskih praznikov, je bilo povsem nepredstavljivo, da bi pri državni založbi izšlo mladinsko delo, v katerih bi bili religiozni rekviziti.

Spremenila pa so se tudi drobnejša znamenja polpreteklega časa, kot npr. že omenjeno ogovarjanje s tovarišem namesto z gospodom. Danes se - na žalost - postavlja podobno vprašanje: ali bo treba po izbruhu demokracije spet spremeniti tovariša invalida Marka v gospoda invalida Marka. No, pisatelj je bil slučajno ali zavestno dovolj moder, da ga je poimenoval za strica Marka, saj triletna punčka ne more biti politično tako osveščena, da bi uporabljala nagovore, ki so bili primerni v določenem povojnem obdobju. Mrgoli pa tovarišev in tovarišic v Racku in Liji, ki je namenjena bralcem druge starostne stopnje, torej takratnim (Titovim) pionirjem, ki že morajo poznati razliko med gospodi in tovariši in se ne bodo zmotili v nagovarjanju, če so lepo vzgojeni. V zgodbi Racko - zdravnik nastopa osemletna tovarišica, pa tovariš kolega zdravnik, tovariši so otroci v vlogi odraslih itn. Sicer pa je zelo socrealističen celoten prizor v ambulanti, kjer v istem prostoru ordinirata splošni zdravnik in nekaj podobnega kot zobozdravnica, ki skupno občudujeta lepo raščene pionirja, up in ponos novih socialističnih časov. Mora sleči srajco, čeprav je prišel v ambulanto zaradi zobobola, v istem prostoru pa ordinirata dva zdravnika, kar je bilo v povojnih letih, ko je nastajala mreža zdravstvenih domov, povsem samoumevno tudi na obrobju Ljubljane na Opekarski cesti.

Kljub razrahljani zunanji zgradbi mladinskih del in usedlinam časa nastanka so vsa prežeta z globljo izpovedjo, ki izhaja iz pretanjenega poznavanja otroškega svetâ. Predvsem se pisatelj zaveda, da otrok živi v posebnem svetu. To ni pomanjšan svet odraslih in predstavlja za otroka vrsto problemov, ki mu otežujejo vključevanje vanj. Odraščanje in metamorfoze v odrasle so pogosta in hvaležna tema mladinske književnosti. V svetu odraslih Bogomira Magajne otrok srečuje in odkriva čudovite stvari: zobozdravnico, ki izruje boleči zob, pogumnega vrhovodca, ki hodi visoko nad ljudmi, potapljača, ki pozna skrivnostni svet pod morjem itn. Poleg teh resničnostnih prizorov pa imamo tudi povsem fantazijske pripovedi (npr. Pravljica o Turmalinu, Pravljica o lutki Lepuški) ali pa interpretacijo motivov klasičnih pravljic in drugih povedk (O Sneguljčici, Racko - kralj Matjaž) ali pa zgodbo o socialni krivici in predanem tovarištvu med otroki, ki bo bralca, oziroma poslušalca osvestila (Ananas). Odpirajo se nova obzorja, v katera junak in naslovnik hočeta vstopiti in postati enakovredna junaku, s katerim se istovetita in ga občudujeta. Pri tem junak pomeša pojme in konkretne stvari. Ko ga zobozdravnica odreši zobobola, doma z Lijo poustvari doživetje in prijateljčku Binčetu tudi sam z navadnimi kleščami izpuli zob, ki k sreči ni zdrav, mora pa si neprostoovoljni pacient krvaveča usta splakniti z vodo, v kateri je razredčeno črnilo, ki je podobne barve kot tinktura. Zgodba je povsem verjetna, doživljajsko blizu otroka in odraslega, pa še nevsiljivo vzgojna je, saj po načelu, vilice, škarje nož, niso zate mali možl!, opozarja, da svet odraslih ni samo tisto, kar vidi mladi bralec, in da vsega ni mogoče brezglavo posnemati. Ko otroci prestopijo usodno tanko črto, ki ločuje igro od resničnega življenja, postane igra resničnost z vsemi posledicami.

Iluzija igre je razbita, zob je resnično izdrt, kri resnično teče, obleka je raztrgana, tiger je spet Tinče, razbojnik je spet prijatelj z ulice. Kralja Matjaža lahko obišeš le v sanjah, na poti čez barje na Krim pa se izgubiš in noč te ujame, da te morajo iskati vsi Trnovčani. Vse tiste čudovite stvari iz svetâ odraslih ali domišljije, ki so jih na videz obvladovali, so se jim spet izmaknile iz njihovega dosega. Vendar pisatelj ohrani topel humor do takšne mere, da prekrije resnost in celo tragičnost zapletov.

Seveda so podobni doživljaji, nesporazumi in celo nezgode zelo pogoste v vsakdanjem življenju, le pravega vzroka prevečkrat ne znamo poiskati, razumeti in pojasniti. Zgodbici pa daje posebno vrednost prepričljivost, toplina in prisrčnost, s katero je orisan Racko, ki jih sicer dobi po ta zadnji, a nam ga je žal, saj mu sploh nismo zamerili maltretiranja prijatelja in drugih nevarnosti, v katere spravlja sebe in prijatelje. Pa še ponižan je pred Lijo, tako da pisatelj posredno pokaže krutost in krivičnost telesne kazni brez moraliziranja in sodobnega sklicevanja na Deklaracijo o otrokovih pravicah. Pisatelj doseže katarzo, ko se pod oknom oglasi Lija in Racku posredno, a spontano pove, da ga občuduje, oziroma, da med njima vzhaja otroška ljubezen: »Racko, vidiš, zato sem ti prinesla potice. Jaz te imam rada, čeprav sem mnogo starejša kot ti in hodim že v tretji razred!« Vsi vemo za ta pojav, a se ga malokrat spomnimo, v tem delu pa je ena izmed rdečih niti, ki povezujejo posamezne zgodbe v cikel.

Kot v večini Magajnovih mladinskih del se pojavljajo zgodbe v zgodbah. V tem ciklu je po enakem principu, a z zelo različno vsebino, zgrajenih domala polovica zgodb. Pri Racku in Liji imajo zgodbe okvir, v katerem nas pisatelj postavi v situacijo, ki motivira pripoved strica Jake. Ta se neposredno veže na doživljaje Racka in Lije, bodisi da njuni pripetljaji sprožijo stričovo pripoved ali pa povzročijo njuno novo dogodivščino. Racku in Liji pa tudi ostalim otrokom iz sosesčine pripoveduje stric takšne zgodbe, kot jih navadno pripovedujemo odrasli malim poslušalcem: pripetljaje iz svojega otroštva in spomine na lastna življenjska izkustva, mnogokrat jih povemo kot pravljice, da ne bi bili preveč osební. Tako poslušajo Pravljico o lutki Lepuški, ki pa danes gotovo ne bi bila iz pravega čebeljega voska, pač pa iz takšne ali drugačne plastične mase. Sneguljčica je živela v Trstu in ji je bilo ime Irma, vendar je treba opozoriti, da ima Trst zelo različne konotacije. Različno predstavo zbuja glede na to, ali imamo v mislih predvojni vele mestni Trst, Svobodno tržaško ozemlje po drugi svetovni vojni, čase prvih nakupov s prepustnicami po videmskem sporazumu, množične nakupe na Ponte Rossu v osemdesetih letih ali današnje mesto upokojencev v tretjem tisočletju. Tisti mladi bralec, ki je doživljal pravljичne nakupe v bogatem kapitalističnem Trstu, bo verjetno Magajново pripoved lahko sprejemal le kot čisto fikcijo ali pa bo imel težave z usklajevanjem predstav. A če sodim po svojih izkušnjah, lahko ugotovim, da so te zgodbe kljub temu tako prepričljive, da omogočajo recepcijo mimetičnega sveta, ne glede na bralčevo predstavo o Trstu.

Magajna Bogomir.

K. Včasne poti."

Otok Rormarinka je plaho in boječe postakala na vrtu vrata go-puškega stanovnanja.

"Kaj pa?"

Glav je bil prijeten. Opozornost se je, odprla in vstopila. Krog boričnega drevesa so stali trije otroci in se razčudenno ogledali drug drugega. Gospa je sedela na rogi in jo gledala vprašujoče. Rormarinka je tri razbila obira. Resnetil jo je vrt premnogih svet a borične svetle, presenetil: so jo v lebo halpice oblični otroci, kje gospa in trije otroci, predavajo jo molče in malik jersli.

"Kaj hoče, otroci?"

"Hana mi je letela. Jesti nimu kaj. Prosim če, - če..."

"Daj ji kaj, daj ji kaj, mamiu," so razgovorili mali trije. "Kako resno otroci imu, mami je in mi je umu." Gospa je stopila k vrtni, vrtu in jo volu in rati in ga vrtu Rormarinki krog vrtni in vrtni; vrtu je predel pri mi, vrtu in vrtu burihove in ga je stinila v vrtu. "In eno svetlo in eno svetlo, so razgovorili mali. "Kje je umu; lahko se izgubi v temi." Huti je omu pribimata. Najboljše je volu in svetlo vrtu, na krtu je

Eden izmed Magajnovih rokopisov...

Zanimive so tudi variante osnovne strukture zgradbe, vendar temu tokrat ne moremo nameniti več prostora. Opozorimo naj le, da so nekatere zgodbe vpete v realen pripovedni čas z okvirjem, ki prikaže, kako stric Jaka pripoveduje, ali Racko in Lija doživljata povsem domišljijско zgodbo, polno simbolike. Večkrat Racka »nosi luna, oziroma je mesečen«, včasih Racko doživlja pustolovščino v sanjah, včasih dogodivščina nastane po branju knjige ali po obisku gledališke predstave. Vedno pa z okvirjem napravi fikcijo možno, pripoved napravi verjetno v resničnem svetu, tako da mu ni mogoče očitati, da ni realističen. Na tej ravni je največ motivov iz življenja, ki ga danes otroci poznajo vse slabše ali ga sploh ne poznajo več. To je lahko tudi poučno in zanimivo kot spoznavna funkcija teh leposlovnih del in jo je treba upoštevati, nima pa ta plast takšnih konotativnih razsežnosti, da bi pretirano ovirala razumevanje.

Prof. dr. Zoltan Jan, nekdanji profesor za slovensko literaturo na univerzi v Trstu - član Državnega sveta R Slovenije

**Nadaljevanje in konec
v naslednji izdaji revije Kras!**

Bibliografija

- Brecelj, Marijan; 1965: Bibliografija Bogomira Magajne. V: Bogomir Magajna: Življenje in sanje.- Lipa, Koper
- Blazič, Milena; 2004: Model avtorske pravljice v mladinskih besedilih Bogomirja Magajne : analiza besedila Brkonja Čeljustnik. V: Primorska srečanja.- Leto 28, št. 281/82 (2004), str. 34-37
- Fatur, Silvo; 2006: Petdestletni Bogomir Magajna o sebi, Kosovelu in Prešernu. V: Primorska srečanja.- Leto 30, št. 303/304 (2006), str. 144-150.
- Fatur, Silvo; 2010: Okruški : eseji, študije, spomini.- Libris, 2010. str. 185-194, Koper
- Glusič, Helga; 1996: Bogomir Magajna.- V: Sto slovenskih pripovednikov / Helga Glusič.- : Prešernova družba, Vrba, str. 124-125. Ljubljana
- Jan, Zoltan; 1979: Biografija Bogomira Magajne. V: Goriški letnik, št. 6 (1979), str. 491-502
- Jan, Zoltan (ur.); 1980: Izbrana mladinska dela Bogomira Magajne; izbor, spremna beseda in opombe Zoltan Jan.- Mladinska knjiga, 217 str., Ljubljana
- Jan, Zoltan, 1983: Magajna, Bogomir. V: Primorski slovenski biografski leksikon, 9. snopič.- Goriška Mohorjeva družba, str. 321-322, Gorica
- Jan, Zoltan; 2003: Trojna spirala literarnega ustvarjanja Bogomira Magajne. V: Języki i tradycje Słowian / pod redakcją Emila Tokarza.- Katowice: wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego - (Pracownikowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach), [409]-426
- Jan, Zoltan; 2004: Svet blodenj in simbolov v novelah Bogomira Magajne. V: Slovenska kratka pripovedna proza [urednica Irena Novak Popov].- Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, (Obdobja, metode in zvrsti; 23), Ljubljana
- Knez, Olga; 2004: S spominsko uro in dokumentarcem počastili stoletnico rojstva pisatelja in zdravnika dr. Bogomirja Magajne. Spominsko uro pripravil Zoltan Jan. V: Primorski dnevnik, leto 60, št. 13 (16. jan. 2004), str. 6
- Križman, Mirko; 1995: Cankarske slogovne prvine in motivika Zagreba v lirski socialni prozi Bogomira Magajne.- Sodobnost, št. 43/6/7, str. 582-594
- Lamovšek, Barbara; 1990: Realno-irealni svet v mladinskih delih Bogomira Magajne : A - diplomatska naloga. : [B. Lamovšek], 1990. - 55 f. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Ljubljana
- MED sanjami in resničnostjo; 2004: Zbornik ob 100. obletnici rojstva pisatelja dr. Bogomirja Magajne.- Osnovna šola dr. Bogomirja Magajne, 60 str., Glasilo učencev Osnovne šole dr. Bogomirja Magajne, šolsko leto 2003/2004, Divača
- Magajna, Bogomir; 1932: Gornje mesto : povesti iz zagrebskega življenja / spisal Bogomir Magajna.- Družba sv. Mohorja, (Mohorjeva knjižnica, št. 48, 270 strani
- Magajna, Bogomir; 1940: Zaznamovani. Knjiga novel. S slikami jo je okrasil Riko Debenjak.- Založba Literarnega kluba, 314 strani, Ljubljana
- Magajna, Bogomir; 1957: Gornje mesto: povesti iz zagrebskega življenja. Z avtorjevim privoljenjem redigiral Ivan Skušek.- : Cankarjeva založba (Naše brazde), 1957, 226 strani, Ljubljana
- Legiša, Lino; 1969: Zgodovina slovenskega slovstva: V. ekspresionizem in novi realizem, 6 zvezkov, Slovenska matica, Ljubljana
- Smdel, Lucija; 1997: Strukturne značilnosti Magajnovih mladinske proze in primernost obravnave besedil v osnovni šoli : diplomsko delo.- [L. Smdel], 1997, 65 f., Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Oddelek za razredni pouk, Ljubljana
- Pogačnik, Jože; Zdravec, Franc; 1970-1972: Zgodovina slovenskega slovstva.- Obzorja, 5., 6. in 7. zvezek, Maribor
- Spetič, Ivko; 2004: Srečko Kosovel in Bogomir Magajna : njegov prostor in čas.- Primorska srečanja, 28/273, str.28-29
- Štolfa, Niko; 1955: Bogomir Magajna, Srečanje z umetniki partizani. V: Ljudska pravica XXI/1955 (26.6.), št. 148, str. 7
- Vodnik, France; 1965: Sprema beseda. V: Bogomir Magajna: Življenje in sanje.- Lipa, Koper
- Zdravec, Franc; 1970-1972: Zgodovina slovenskega slovstva.- Obzorja, 5., 6. in 7. zvezek, Maribor
- Zdravec, Franc; 1997: Slovenski generacijski romani. V: Slovenski roman dvajsetega stoletja, 1. zv.- Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, str. 75-89, Pomurska založba, Murska Sobota
- Zdravec, Franc; 1999: Slovenska književnost II.- DZS, str. 282-283, Ljubljana
- Zdravec, Franc; Pogačnik, Jože; 1973: Zgodovina slovenskega slovstva.- Obzorja, 600 strani, Maribor

Ob stoti obletnici pesnikove smrti

AŠKERČEVA OBLETNICA IN NJEGOVI JADRANSKI BISERI

Ivan Vogrič

Letos mineva stota obletnica smrti Antona Aškerc (1856-1912), na prelomu 19. in 20. stoletja vodilnega pesnika na Slovenskem. Za Primorsko je pomemben predvsem zaradi tega, ker je s svojimi pesmimi približal »celinskim« rojakom morje in obmorske kraje, v katerih bivajo Slovenci. To je storil v zbirki Jadranski biseri iz leta 1908 (sicer poslani na knjižni trg ob koncu 1907) s podnaslovom »Balade in romance slovenskih morskih ribičev«.

Aškerc je že dolgo pred tem gojil zamisel, da bi zbral gradivo o krajih in ljudeh iz tega dela Primorske. To je razvidno iz zapisa, ki ga je objavil v listu »Slovenija« ob izidu »Jadranskih biserov«: »In ko sem se vozil po tem izza l. 1880. še često od Nabrežine proti Trstu, premišljal sem, kaj si pač utegne naše slovensko ljudstvo pripovedovati tod o morju, in zlasti kaj pripovedujejo o morju naši ribiči, ki preživljajo večji del svojega življenja na morju. Naše ljudstvo pozna te in one pravljice in bajke in istorije o rekah, jezerih, gorah, potokih, bizarnih skalah in prepadih, - torej mora imeti tudi svoje pravljice o morju... Tako sem sklepal in nisem se motil«.¹ Aškerc se je bržkone nanašal na vožnjo z vlakom iz celine proti morju oziroma na občutke, ki prevajajo ob pogledu na morsko pokrajino na točki, kjer se kraška planota začne spuščati navzdol proti morju. To doživetje so opisali nekateri znani književniki.

Aškerc svojega načrta ni uresničil takoj, saj se je odpravil na lice mesta, med slovenske ribiče, šele četrto stoletja pozneje. V tem času je marsikaj doživel: zapletel se je v ostro polemiko s teologom Antonom Mahničem, ki ga je zelo zaznamovala; izdal je svojo najpomembnejšo pesniško zbirko »Balade in romance« (1890), s katero se je močno uveljavil v slovenski književnosti; odložil je duhovniški talar in se družbeno angažiral, tudi kot eden od vodij skupine Svobodna misel na Slovenskem; veliko je potoval po Evropi in zunaj nje; in - ne nazadnje - veliko je ustvarjal na literarnem področju tudi kot urednik in sotrudnik literarnih revij.

Zbirka »Jadranski biseri« je bila plod obiskov, vsakič po nekaj tednov, v letih 1906 in 1907 v naseljih z ribiško tradicijo: v Barkovljah, na Kontovelu, v Grljanu, na Proseku, v Križu, v Nabrežini in v Devinu, se pravi v vaseh, ki jih lahko označimo za zibelko slovenske ri-

biške tradicije. Kot je zapisal v spremni besedi v sami zbirki, sta mu pri delu tedaj pomagala Alojz Gorjup, trgovec s Proseka, sicer pa deželni poslanec in dolgoletni predsednik tamkajšnjega pevskega društva Hajdrih, ter študent iz Devina Ivan Ples, ki se je pozneje uveljavil kot publicist.² Kot je kasneje ugotovil Zorko Jelinčič, je imel Aškerc na terenu tudi druge »zaupnike«. V Nabrežini, kjer je imel »postojanko« v gostilni Caharija, so mu veliko ljudskega blaga, povezanega z morjem in obmorskimi kraji, posredovali Janez Pertot-Gospodičev, Martin Caharija-Babčev in Franc Pertot-Škrmačev.³

Aškerc je objavil v »Jadranskih biserih« 54 pesmi. Večinoma vsebujejo etnološke prvine, saj v vezani obliki prinašajo pripovedke, pravljice, legende, idr., povezane z morjem, hkrati pa opisujejo ribiče in njihov vsakdan v Tržaškem zalivu in v njegovem neposrednem zaledju. Govorijo o njihovih stiskah, nevarnostih pri opravljanju poklica, vključno z neredkimi nesrečami na morju, o romanjih na otok Barbano in tudi o krvavih spopadih na morju med ribiči iz najpomembnejše ribiške vasi, Križa, in Chiogge (v neposredni bližini Benetk)⁴.

Tedanja literarna kritika, tako na Slovenskem kot v tujini, je ocenila zbirko večinoma ugodno, gledano z distanco pa so mnenja o zbirki deljena. Odlična poznavalka življenja in dela Antona Aškerc Marja Boršnik, je, na primer, pohvalila le malo pesmi iz zbirke; poudarila je, da je od izida »Balad in romanc« Aškercova poezija pešala, čeprav je prav v »Jadranskih biserih« zaznati tudi pozitivne premike v njegovi pozni literarni produkciji. Jože Pogačnik je menil, da so Biseri Aškercov labodji spev, medtem ko je Anton Slodnjak poudaril predvsem izvirnost izbrane tematike.⁵

Aškercov portret.

JADRANSKI BISERI

BALADE IN ROMANCE
SLOVENSKIH MORSKIH RIBIČEV

NAPISAL
A. AŠKERC

V LJUBLJANI, 1908
ZALOŽIL L. SCHWENTNER

Aškerc ni bil prvi, ki je obravnaval v slovenski poeziji morsko obalo med Trstom in Tržičem. Pred njim so to storili še drugi, predvsem Dragotin Kette. Mnogi so v te kraje postavili domovanje Lepe Vide, ki je navdahnila številne literate. To domovanje je najbolj jasno lociral, vendar v prozni obliki, Josip Jurčič, ki je izbral Devin.⁶

Zasluga Antona Aškercja je bila, da je prvi opisal v zaokroženem ciklusu, v obliki pesniške zbirke, temperament in življenje slovenskih ribičev v Tržaškem zalivu.⁷ Pozornost, ki je bila pred tem osredotočena na kmečko življenje na celini, je za hip preusmeril na ribi-

ške kraje in njihove ljudi ter tako pripomogel, da je ta del obale vstopil v slovensko književnost in zavest.

Da so »Jadranski biseri« zgodovinsko pričevanje nekega časa, priča pesem o dveh sesljskih sestrah. Obe sta bili premočno zaljubljeni v istega ribiča. V goreči sestrski ljubezni sta raje skočili v morje, kot da bi se sprli zaradi nesrečne ljubezni. Na mestu, kjer sta si vzeli življenje, med Sesljanom in Nabrežino, »dve skali štrlita iz morja in morje krog njiju šumi«.

Nadaljevanje te tragedije je opisal publicist Zorko Jelinčič: ribič, ki je visoko nad morsko obalo gledal vanj zaljubljeni sestri, ko sta skočili objeti v morje, je v obupu tudi sam okamenel. Tako je nastala skala, ki so ji domačini pravili Mož.

Te skale danes ni več, saj so jo v petdesetih letih prejšnjega stoletja razstrelili zaradi »varnostnih razlogov«; po mnenju pristojnih je namreč predstavljala potencialno grožnjo za promet na tako imenovani obalni cesti, ki povezuje Trst s Tržičem. Skal dveh sester pa se je poslužilo neko kamnarsko podjetje pri gradnji pomola za natovarjanje na ladje in razkladanje z njih..

Poanta vsega tega je, da se je obala spremenila v smislu, da ni več takšna, kot je bila nekdaj. Po Aškercu zaslugi pa se je ohranila ljudska pripovedka o dveh sestrah in možu (ribiču). V nasprotnem primeru bi verjetno sčasoma šla v pozabo, tako kot so šle v pozabo mnoge druge ljudske pripovedke. Ker tudi ribičev skorajda ni več, bi za njimi - če ne bi bilo Aškercja - poniknila tudi marsikatera pripovedka o sirenah, pomorskih zakladih, povodnih možeh in drugih morskih motivih.

Opombe

¹ Aškerc, Anton; 1989: Zbrano delo, 4. knjiga.- DZS, str. 414, Ljubljana

² Aškerc, Anton; 1908: *Jadranski biseri*.- Schwentner, str. 154, Ljubljana

³ Jelinčič, Zorko; 1958: *Gospodič - nabrežinski ribič*.- *Jadranski koledar*, Založništvo Tržaškega tiska, str. 135-137, Trst

⁴ Jelinčič, Zorko; 1954: *Nabrežina - slovenska metropola Tržaškega Krasa*, *Jadranski koledar*, str. 142-144, Trst

Zanimivo je, da avtor razvija socialno razlago teh spopadov, saj jih povezuje z zelo težkimi življenjskimi razmerami, v katerih so živeli ribiči (»Prišli so Čožoti / čez široko morje / od obale laške / s pisanimi jadrji, / s praznimi čolnicami, / z bukovimi vesli, / z močnimi sakovi, / z lačnimi želodci...«). Gl. Anton Aškerc, *Zbrano delo*, 4. knjiga, DZS, Ljubljana, 1989, str. 176-178.

⁵ Cenda, Marija; 1984: *Anton Aškerc sulle rive dell'Adriatico*.- *Separat, Est Europa, Istituto di lingue e letterature dell'Europa orientale*, str. 205 in 206, Videm.

⁶ Breclj, Veronika; 1983: *Lepa Vida v slovenski literaturi*.- V: *Devin - dom Lepe Vide*, samozaložba, str. 18-25, Devin. Ker gre pri Lepi Vidi za legendo, je odveč poudariti, da ni natančno opredeljena lokacija, kjer naj bi živila. Prizorišče usode mlade žene in matere (Vide) je namreč, po ljudski tradiciji, nedoločena obmorska pokrajina... Zanimivo je, da so prav po zaslugi Jurčičeve Lepe Vide po njem poimenovali slovensko osnovno šolo v Devinu.

⁷ Cenda, Marija, n. d., str. 209.

Srečko Kosovel od »baržunaste lirike« do »konsov«

KAKOR RDEČA RAKETA...

Uvodni odlomek iz spremne študije h knjigi *Ostri ritmi - Aspri ritmi*

Miran Košuta

Ko je 27. maja 1926 zvečer tiho prišla v Tomaju nadenj smrt, odpoljubila njegovo trpljenje in odšla neslišno med sivimi hišami z njegovim mladim življenjem pod pazduho, je bil Srečko Kosovel skorajda homerski Nihče v slovenskem pesniškem morju. Usodni meningitis, ki ga je komaj dvaindvajsetletnega iztrgal gmajni, dolinam, soncu, vonjavam in borom *belega Krasa*, mu je dal zapustiti le kakih sto objavljenih pesmi, nekaj esejev, člankov, niti ene same knjige in boleč vtis v cvetu let spodsekanega stebila, na večno tišino prezgodaj obsojenega umetnika.

Toda Srečko Kosovel je v svojih verzih dorekel v resnici že vse. Proti poslednji meji, v *veliki Prostor brez časa* in trpljenja je hušknil kot *rdeča raketa*, prebil je umetniške, estetske, filozofske pregrade, premagal težnost preživele književnosti in presijal z globokimi uvidi temine slovenske lirike in kulture. Tako zgoščeno je bilo njegovo nehanje in pisanje, da je v samo peščici let izsrkal, še več, dobesedno izžgal vse svoje življenjsko gorivo. Tako meteorska je bila njegova eksistenčna in umetniška pot, da jo je le malokdo zaslutil usojeno vtisniti še danes bleščečo sled na zvezdnem svodu slovenske in evropske poezije. A vendar...

Kar je Kosovel izrekel in objavil v kratkem, toda prelomnem obdobju med letoma 1920 in 1926, je predstavljalo le konico ledene gore, samotni zlatnik potopljenega zaklada, ki so ga le s težavo, omahovaje in počasi izvlekle postumno na dan tartane kritičkih in književnozgodovinskih ribičev. Ko je pregledal avtorjevo ostalino, je njen skrbnik in urednik Anton Ocvirk naštel »nad tisoč pesmi, zasnutkov in fragmentov pesmi«, ki jim je šlo pridati še skice, pesmi v prozi, predavanja, eseje, članke, govore, pisma in dnevnike za skupno tri zvezke in štiri zajetne knjige *Zbranega dela*. Obsežen, od dotlej objavljenega vsaj desetkrat večji besedilni korpus je bil zapovrh presenetljiv, če upoštevamo tako njegovo umetniško vrednost kakor kratak časovni lok, v katerem je nastal: samo pet, šest let.

A dolgo, predolgo je ta izjemen pesniški opus nato čakal ne le na pravo kritiško ovrednotenje, temveč celo na uvrstje naravne poti do bralca. Prvi postumni izdaji Kosovelove lirike - *Pesmi*, ki jih je leta 1927 uredil Alfonz Gspan, in *Izbrane pesmi*, ki jih je leta 1931 spraval na svetlo Anton Ocvirk - javnosti namreč nista ponudili kot le pičlo poku-

šino avtorjeve umetniške veličine, medtem ko je začetni, prav tako po zaslugi Ocvirka leta 1946 natisnjeni zvezek *Zbranega dela* priobčil sicer večino pesnikovih impresionističnih in ekspresionističnih besedil, toda namenoma izpustil skoraj vse njegovo avantgardistično pisanje, *integrale* in *konse*, ki jih je urednik ocenil za »fragmente«, neobjavljive »literarne poskuse«, »blago«, ki naj bi »nastalo mimogrede, pravzaprav ob robu njegove umetniške poti«, brez baudelairjevskih »correspondances« s »temeljnimi potezami njegove osebnosti«. Šlo je kratko malo za mistifikacijo, literarnozgodovinsko iznakaženje Kosovelovega besednega in umetniškega obraza.

Ploha kritik, ki je prideževala na Ocvirka, je obrodila popravní sad šele leta 1967, ko se je urednik naposled le odločil za natis *Integralov*, cvetnika Kosovelovih avantgardnih, zvečine konstruktivističnih besedil, ki je šele enainštirideset let po njegovi smrti tako prvič v celoti obelodanil vso pesnikovo tematsko kompleksnost in slogovno revolucionarnost. Knjiga je prostrano odmevala v slovenski književni in kulturni javnosti. Kosovelov drugi, angažirani, novatorski, sarkastični, staroskrunski pesniški jaz *konsov* in *integralov* je tudi desetletja po rojstvu ohranjal svojo nedotaknjeno svežino in modernost. Spregovoril je tedanjim slovenskim konkretistom, ludistom, ultramodernistom, ni se pogovarjal s takratnimi pesniškimi, gledališkimi ali likovnimi avantgardami, s Šalamunom, Geistrom ali Zagoričnikom, kakor oče s sinovi ali predhodnik z zanamci, ampak kot vrstnik s tovariši, eden izmed njih, *primus inter pares*. Od ust do ust je tako krožilo eno samo vprašanje: koliko različna, nemara še silovitejša bi bila rast slovenske poezije, ko bi tisti prevratni verzi presvetlili bralce že v tridesetih letih XX. stoletja ali morda celo prej, ko je bil avtor še živ?

Sam Ocvirk je bil tedaj prisiljen preklicati svoja prejšnja aksiološka spoznanja in priznati, da so bili njegovi »dosedanji pogledi na Kosovelovo rokopisno zapuščino nekam preveč ozki, togi, skoraj preenostranski« in da »Kosovel neprestano preseneča, čim bolj se mu približujemo, in obenem vznemirja, kolikor globlje prodiramo v njegovo umetnost, a to ne samo zaradi nenavadno obsežnega števila del, temveč še posebno zaradi njihove motivne raznovrstnosti in oblikovne novosti.« Čeprav ne docela zajet v *Zbrano delo* - odkritja in natisi njegovih še neobjavljenih besedil si namreč sledijo vse do danes - in javnosti obelodanjen z neznansko zamudo, je Srečko Kosovel odtlej le postal *propheta in patria*. Z okrepljeno sapo v jadrih je tako

Slika na levi strani:
Miran Košuta, avtor predgovora v knjigi
in avtor sestavka v reviji Kras.
Fotografija: Bogdan Macarol

Naslovnica knjige, ki jo je izdalo leta 2011
Založništvo Tržaškega tiska. Uredila in prevedla
Jolka Milič. Predgovor napisal Miran Košuta.
Redakcijo opravili Martina Kafol in Alina Carli.
Grafično oblikoval Andrej Pisani.
Natisnila Grafika Soča, Nova Gorica.

lahko nadaljeval svojo plovbo do novih morij, jezikov, kultur, bralcev.

Njegov umetniški čoln je zgodaj zakrižaril do pomembnega pristana, Francije, kjer je ob strokovnem širokogrudju prevajalca in svetovalca Viktorja Jesenika pesnik Marc Alyn že leta 1965 uvrstil avtorja v prestižno zbirko pariške založbe Pierre Seghers »Poètes d'aujourd'hui«. Mladi Kraševac je Alyna omrežil do take mere, da ga je uredniško brez pomisleka vključil med velikane svetovne lirike, ob bok Lorci, Whitmanu, Rimbaudu, Rilkeju, Nerudi, Tagoreju, Thomasu, Mallarméju, Hölderlinu, Blakeju ... V svojem obsežnem esejemskem predgovoru je poudaril, da »poezija Srečka Kosovela ne predstavlja literarnega dela v običajnem smislu. Je iznajdba veselja, ne pa oblikovna stvaritev, je duhovno izkustvo bolj kot umetniško eksperimentiranje.«

Francoska izdaja je podžgala precejšnje zanimanje za Kosovela tudi v Nemčiji, drugih evropskih deželah in svetu, tako da je v naslednjih desetletjih ugledalo založniško luč prek dvajset monografskih prevodov njegovih verzov v najrazličnejših jezikih: od madžarščine do češčine, od angleščine do katalonščine in čez.

Čeprav je pesnikova beseda prijadrala tudi do najbolj oddaljenih in znamenitih recepcijskih obal - od San Francisca do Cambridgea, od Bukarešte do Barcelone -, se z največjim številom kosovelovskih izdaj danes brez dvoma kiti sosednja Italija: skoraj ducat zbirk, dve monografiji o njegovem liku in delu, nepreštveni cvetniki pričajo vse od leta 1938 dalje o živem italijanskem občudovanju umetniškega genija tomajškega Orfeja. Res je sicer, da so njegova dela v prevodu Jolke Milič ali Gina Brazzodura in izdajni režiji povečini manjšinskih slovenskih založb premogla kvečjemu obrobno, na obmejno tržišče Furlanije Julijske krajine omejeno kroženje in distribucijo, toda nesporno je, da so prav po zaslugi teh prevodnih izdaj pomembni italijanski kritiki, esejisti, literarni zgodovinarji ali kulturniki brodniško pretovorili Kosovelovo ime tudi daleč čez Tilment.

Naj med njimi omenim za pokušino le Luigija Salvinija, Umberta Urbanija ali Bruna Meriggija, ki je imel npr. Kosovela za »najbolj nadarjenega pesnika v obdobju po prvi svetovni vojni«, ali v novejšem času Arnalda Bressana, Ferruccia Fölkla, Elvia Guagninija in Claudia Magrisa, ki so pesnikov verz označili za »najvišjo liriko«, »popolno univerzalizacijo pokrajine in posebnih razmer - Krasa, slovenske emarginiranosti -, ki postanejo simbol splošnega stanja, trenutka evropske civilizacije.«

Pevce Krasa par excellence ni tako le iztrgal romantiko Francetu Prešernu primat v italijanščino najčesteje prevedenega in na Škornju knjižno najpogosteje objavljene slovenskega lirika, marveč je v kulturnem imaginariju italijanskega, evropskega in svetovnega bralca že prerasel v nespornega klasika moderne poezije XX. stoletja.

(Iz italijanščine prevedel avtor)

Prof. dr. Miran Košuta, izredni profesor slovenske književnosti na Filozofski in leposlovni fakulteti Univerze v Trstu

V ediciji HYPERION je v Kopru v letu 2012 izšla v slovenščini pesniška zbirka »Furlanske pesmi«. Njihov avtor je italijanski pesnik, pripovednik, kritik, esejist in filmski ustvarjalec Pier Paolo Pasolini (1922-1975). Iz italijanščine jo je prevedla slovenska pesnica, prevajalka, publicistka in literarna kritičarka Jolka Milič iz Sežane.

Bralcem revije Kras predstavljamo esej Jolke Milič o dilemah v zvezi s prevajanjem Pasolinijevih pesmi in njen dodatek o avtorju pesniške zbirke »Furlanske pesmi« ter Pasolinijevo pesem »Dan moje smrti« - na levi prevedeno iz avtorjeve furlanščine in na desni prevedeno iz avtorjeve italijanščine!

Uredništvo

Pier Paolo Pasolini

FURLANSKE
PESMI

pesmi

HYPERION

O PREVAJALSKIH DILEMAH

Tokrat v zvezi s Pasolinijem

Jolka Milič

Začenjam od Adama in Eve, da si boste vso zadevo lažje predstavljali... Pred kakimi dvajsetimi leti me je pesnik Brane Mozetič, urednik homoerotične antologije *Drobci stekla v ustih*, prosil, da bi prevedla nekaj italijanskih pesnikov, ki se nezastirno ubadajo s tovrstno ljubezensko tematiko. Naštel je par imen in mi poslal nekaj gradiva, v glavnem pa mi je dal popolnoma proste roke, češ poišči sama in mi izbežaj vsaj pol ducata vidnih imen, od vsakega pa prevedi po nekaj značilnih pesmi. Sama še najbolj veš, saj si v italijanski literaturi doma, kaj na tem področju ponuja italijanski trg. Najdi se pač!

Odkrito povedano, nisem vedela veliko o tovrstni pesniški produkciji, zlasti zato ne, ker pesniške zbirke pri naših sosedih večinoma niti ne pridejo v tako imenovano distribucijo in običajno obtičijo tam, kjer so izšle (največkrat v samozaložbi, da smo si na jasnem). Ne prekrizarijo avtomatično vse Italije, ker jih knjigarne na lastno pobudo sploh ne naročajo, saj nimajo od njih nobenega poštenega dobička, prej izgubo, v mestnih knjižnicah pa dobiš komaj kaj in najčesče goli nič.

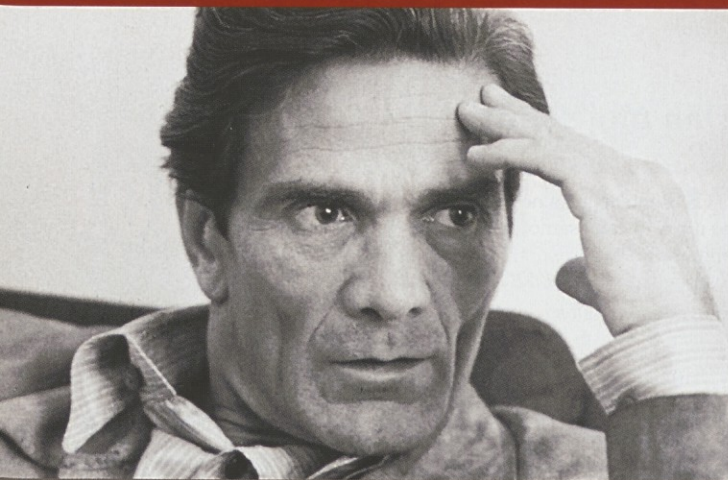
No, vseeno sem se znašla še kar hitro s pisarjenjem vsepovsod. Tudi zato sem hitela, ker so mi dali zelo kratek rok, sklicujoč se na neko subvencijo, ki je bila menda tudi kratkoročna, pa na inflacijo, ki vse sproti zmelje in pohrusta, vsak groš in cekin, če se sam ne podvizaš, to je še dandanes sveta in neizpodbitna resnica. Antologija bi morala namreč iziti naslednje leto, že januarja ali februarja, a zavoljo številnih težav in zapletov je izšla mnogo kasneje.

Pri iskanju in prevajanju italijanskih pesnikov za to že davno antologijo pa sem prvič v svojem življenju trčila (in to frontalno, ne da bi se le naključno in spotoma kot doslej zaletela vanj in se ga brž nato - si salvi chi può! - srečno znebila) ob vprašanje, kako prevajati ...

narečno poezijo. Šlo je pravzaprav za dva specifična primera: kako prevesti furlanske in benečanske pesmi Pier Paola Pasolinija in njegovega še živečega bratranca (in biografa pa urednika njegove obširne korespondence) Nica Naldinija. Ja. Kako?

Moje spraševanje in dvomi so se spremenili v pravi strah božji in sveto grozo, ko sem v njegovi knjigi na strani 157 čisto nepričakovano zagledala Pasolinijevo opombo iz leta 1954, kjer je avtor za navrh pojasnjeval, da so nekatere njegove pesmi napisane v furlanščini, ki je v rabi 1) v Casarsi, 2) v Valvasonu, 3) v Cordenonsu, 4) v Cordovadu, 5) v Glerisu in 6) v Banniju. Drugače povedano, v materini ožji in širši govorici, ne v njegovem jeziku, ki je italijanščina, kot neke druge dodaja, da bi bilo dovolj jasno, da je šlo za premišljeno izbiro govornega medija. In spet ti postreže s podatkom, da je neka pesem napisana v pordenonski benečanščini (veneto), druga pa v caorleški. In ko si vse to prebral, ti pade srce v hlače - kam pa drugam! - in si domala ob vso sapo. Ko si malce opomoreš, modro rečeš: *Bella mia, lassa star, ni ruoba zate*, ki si kot podjetja z omejenim jamstvom in zmogljivostjo. Tako prevajanje je za večje kuse. Saj ne znaš *govuort* niti po sežansko več, pa bi *buoz'ga* Pasolinija martrala *ambot* po šmarsko, drugič po tomajsko in dutovsko, pol pa po kazeljsko, avbersko in tupelško in *buhzna k'ku* še! *Pupka zlata, pusti rajši stat vse skupaj, ker nisi kapac* takih narečnih akrobacij in metamorfoz. Še drugi, zdaleč večji mojstri kot ti in besedni piroetarji in virtuozi bi na celi črti pogoreli. *Dej, no, dej, ne bodi šempjasta* in se ne smeši pred vso javnostjo, za *skuzibuh!* Saj si brez *t'ga* za vse tiste, ki te poznajo, že čisto dovolj *šutasta* in čez les.

Kot vidite, je bila moja prva reakcija (in druga in tretja in četrta, skušnjav je bilo več!) čisto v redu in edino prava. Pasolinijevo knjigo z narečnimi pesmimi

O avtorju

Italijanski pesnik, pripovednik, kritik, esejist in filmski ustvarjalec Pier Paolo Pasolini je bil rojen v Bologni 5. marca 1922. Mladost je preživel v več italijanskih mestih (v Parmii, Coneglianu, Cremoni, Sacileju, Bologni, nekaj časa tudi v Idriji), ker je bil njegov oče pehotni poročnik in se je z družino pogosto selil. Pier Paolo je književnost doštudiral v Bologni. Med vojno in še potem je živel v materinem rojstnem kraju Casarsa v Furlaniji, kjer je izdal prve pesmi v različnih furlanskih narečjih, katerim je poetično kaj svojega dodal ali si kje kaj sposodil, kar je ustrezalo njegovim željam in narečnim predstavam, saj je furlanščino bolj slabo obvladal, vendar je vzbudil vseeno veliko zanimanje. Leta 1949 pa so ga malo manj kot izgnali iz vasi zaradi homoseksualnosti in ... pohujševanja mladostnikov. Preselil se je v Rim, kjer je nekaj časa učil v privatni šoli, potem pa se je popolnoma posvetil literaturi in kinematografiji. Bil je soustanovitelj znane povojne literarne revije *Officina* (Delavnica) in se prav v krogu te književne skupine začel vneta navduševati za Gramscija in marksizem. 2. novembra 1975 je bil umorjen v Ostiji (Rim). Vzrok njegove nasilne smrti še dandanes ni popolnoma pojasnjen, domnevno pa je šlo za politični umor. Leži na pokopališču v Casarsii, njegov izredno skromen grob(ek) je čisto zraven grob(k)a nadvse ljubljene matere. V tem furlanskem mestu v nekdanji materini hiši je tudi Študijsko središče Pier Paolo Pasolini (Centro studi Pier Paolo Pasolini).

Nekaj pesniških zbirk, ki jih kaže omeniti: *La meglio gioventù* (Boljša mladina), 1954. Leta 1975 so zbirko ponatisnili s številnimi variantami oz. predelavami, z dodatkom novih pesmi in z novim naslovom *La nuova gioventù* (Nova mladina) - iz te dvojezične knjige v furlanščini (pesmi je sam avtor prelil v italijanščino) je pričujoči izbor v slovenskem prevodu. Zbirko je izdala turinska založba Einaudi. Sledijo: *Le ceneri di Gramsci* (Gramscijevi posmrtni ostanki), 1957; *L'usignolo della chiesa cattolica* (Slavček katoliške cerkve), 1958; *La Divina Mimesis* (Božanska Mimeza): *La religione del mio tempo* (Vera mojega časa), 1961; *Poesia in forma di rosa* (Poezija v obliki vrtnice) in *Trasumanar e organizzar* (Poduhovit in organizirati), 1971.

Objavil je tudi več romanov, scenarijev, esejističnih knjig itd., saj je njegova ostalina skoraj nepregledna. Izčrpnije informacije na internetu, tudi o knjižnih prevodih v slovenščino. (jo.mi.)

sem po večurnem branju in tuhtanju zaprla, jo dala spet na svoje staro, le sveže sprašeno mesto, ji zašepetala počivaj v miru, nasvidenje kdove kdaj, ne kmalu najbrž, morda nikoli ... ter začela vneta iskati ljubezenske izlive med njegovimi italijanskimi kasnejšimi pesnitvami. Nikjer nisem našla nič tako kratkega in spevnega, kot ravno v tisti napol prepovedani narečni knjigi, nota bene s Pasolinijevimi prevodi v italijanščino pod črto, saj brez njih bi bolj malo pravilno razumela, prej ugibala, domnevala, skušala uganiti, večkrat bržčas streljala mimo, kot pa v celoti dojela lepoto in smisel. A od vseh zbirk pri hiši je bila ta vsaj zame še najbolj privlačna in vsestransko vabljiva. Polna sentimenta, muzikalčnosti, naivnosti, zanosa, gorečnosti in ... potem zagrenjenosti, pa kontradiktorna skoz in skoz. V njej so seveda zbrane zgodnje pesmi, prve, s še nedotaknjeno iluzijo, in potem različice in čisto nove, dodatne, iz katerih se oglašajo grenka razočaranja in deziluzije. Pa glad po življenju in trpnost bivanja, vztrajanja, zadnji upi in prvi zaresni strahovi, popolna odčaranost po malodane pretirani očaranosti.

Te silno preproste, skoraj ponavljajoče se pesmi in viže, ena sama milina in zvočna lepota, so me po svoji fakturi, lirčnosti in živi metaforiki kar naprej spominjale na zgubljeno oziroma mitično Arkadijo (je sploh kdaj bila?), na razsuli kmečki svet in ponekod na Federica Garcío Lorco - kot da bi se Pier Paola včasih pri njih učil vezati besede in oživljati prispodobne. Šla sem spet - malce sprenevedasto - po knjigo, jo odprla in začela zase - le eksperimentalno - prevajati v slovenščino. Zakaj pa ne? Kdo mi lahko prepove ta zasebni lušt? In tudi v slovenščini so bile še kar sprejemljive, skoraj blagolasne, zazvene so mi in ohranile vsaj senco tistega čara, ki sije iz izvirnikov. Prijetno jih je bilo brati in poslušati. In tudi drugim so bile všeč. Tule bom nanizala nekaj verzov vodoravno, ne da bi jih posebej izbirala in lirsko označevala, kot odlomke proze pač, le v pokušnjo:

... Jaz se te spominjam, Narcis, imel si barvo večera, ko se oglaša navček ... ne kri ne telo ti nista pela, ljubezen, prepeval ti je čizek, ko je umiral v mreži ... Sin, danes je nedelja in zvonovi veselo pojejo, a moje srce je kot veja, ki izgublja listje ... Jaz sem črn od ljubezni, ne deček ne slavček, popolnoma cel kot roža, brez želja hrepenim ... O črna lica smrti, čaka vas pepel ... Na zemljo lega tema. Tu smo, da molimo, ti pa negibna na postelji ...

Ponovim, kar sem že omenila zgoraj: če ne bi bilo pod vsako furlansko pesmijo tudi italijanskega prevoda, bi se mi branje in prevajanje precej zatikalo, ker je bilo moje poznavanje furlanščine dokaj revno, da ne rečem bolj pičlo. Tudi nefurlanski Italijani bi bili zelo prikrajšani brez te daljnovidne italijanske navade, da pod črto opremijo s prevodi v knjižni jezik skoraj vsako narečno izdajo, zlasti ko gre za knjige, ki so namenjene za ves italijanski prostor. Tudi jaz, ko bi prevedla kakšno narečno Pasolinijevo pesem v to ali ono primorsko oziroma slovensko narečje, bi morala narečnemu prevodu

Dan moje smrti

V mestu, kot je Trst ali Videm
v lipovem drevoredu,
spomladi, ko listje
spreminja barvo,
bom padel mrtev
pod visokim in rumenim
soncem, ki sije,
zatisnil bom veke
in pustil nebu, da žari.

Pod toplo zeleno lipo
bom padel v črnino
svoje smrti, ki bo razgnala
lipo in sonce.
Lepi dečki
bodo prihiteli iz šol
in tekali v tej svetlobi,
ki sem jo komaj izgubil,
s kodri na čelu.

Jaz bom še mlad
v svetli srajci
in z milimi lasmi, ki se spuščajo
v grenki prah.
Še topel bom,
ko bo deček pritekel po gorkem
asfaltu drevoreda
in mi položil roko
v kristalno naročje.

dodati še prevod v knjižno slovenščino, če bi hotela - in jaz bi hotela! - da bi vsi pesem razumeli in jo kajpak z užitkom prebrali! ... Torej bi se morala ogreti in odločiti za dva prevoda ... Mar naj jo prevedem kar v knjižno slovenščino in z opombo opozorim bralce, kako in kaj in zakaj? Dodatno se lahko sklicujem, da se je medtem furlanščina iz narečja oziroma iz narečij povzpela na rang jezika, ergo je moja sveta dolžnost, da jo knjižno slovenim, ne glede na Pasolinija, ki je takrat mislil, da piše v raznoraznih narečjih. Navsezadnje ni Pasolini prav nič prikrajšan, vsaj po mojem laičnem mnenju. Če pa se komu zdi, da je prikrajšan, naj se oglasi z ogorčenim protestom. In z argumenti. Jaz sem tu, strumno napeta in pripravljena, da svoja prevajalska stališča utemeljim. Pasolini je svojim bralcem že na omenjeni str. 157 čisto na koncu obrazložil, zakaj je furlanske pesmi tako skrb-

Dan moje smrti

... Če pšenično zrno ne pade v zemljo in
ne umre, ostane samo, če pa umre, obrodi
obilo sadu.
Evangelij po Janezu, 12.24
(navedeno po Dostojevskem)

V mestu, kot je Trst ali Videm,
v lipovem drevoredu,
spomladi, ko listje
spreminja barvo,
je nekdo živel
z močjo mladega moža
v srcu sveta,
in je dajal tistim redkim
ljudem, ki jih je poznal, vse.

Nato, iz ljubezni do onih mlajših
s čopkom las na čelu,
kot on do pred kratkim,
ko nad njegovo glavo so
zvezde spreminjale svoj sijaj -
bi rad dal svoje življenje za ves
nepoznani svet,
on, nepoznanec, mali svetnik,
izgubljeno zrno na njivi.

Nasprotno je napisal
svetniške pesmi,
misleč, da mu bo tako
postalo srce večje.
Dnevi so minevali
ob delu, ki je ugonobilo
svetost njegovega srca:
zrno ni umrlo,
on pa je ostal sam.

no prevedel tudi v italijanščino. Nekako iz strahu, da ga drugače večina sorojakov ne bi niti brala. Potemtakem le rajši vidi, da ga berejo samo v italijanščini, kot pa da ga sploh ne berejo.

Jolka Milič, pesnica, prevajalka, publicistka in literarna kritičarka - Sežana

Pasolinijeve »Furlanske pesmi« v slovenskem prevodu Jolke Milič je mogoče kupiti v spletni knjigarni Buča na Kolarjevi ulici 47 v Ljubljani, telefon 01-230-65-80 za 20 € in z 10-odstotnim popustom. Po poštnem povzetju stane 21,50 €. Elektronski naslov: buca@siol.net, spletni naslov: www.buca.si

Nova knjiga avtorja tega prispevka

LOVRO ŽVAB, LEVSTIKOV PRIJATELJ *

Ivan Vogrič

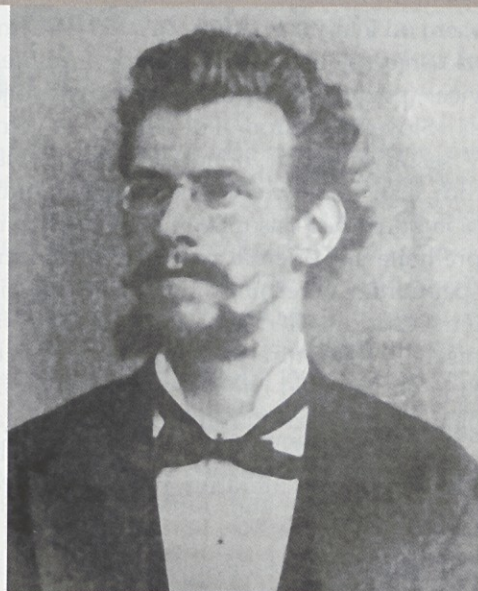
Skoraj 125 let po smrti ostaja Lovro Žvab (* Dutovlje 1852 - † Dutovlje 1888) v širši slovenski javnosti še vedno malo znan. Za to je več razlogov, v prvi vrsti njegova prezgodnja smrt, zaradi katere še zdaleč ni razvil svojih sposobnosti in načrtov.

Lovro Žvab je bil izobraženec, ki se je v določenem obdobju - govorimo o osemdesetih letih 19. stoletja - zapisal predvsem v zgodovino Slovencev v Trstu. Sicer je že pred tem dal pobudo za ustanovitev čitalnice v rodnem kraju in bil dejaven v kulturnih krogih v Ljubljani, najbolj opazno sled pa je pustil prav v Trstu. Tu je bil krajša obdobja tajnik Slavjanske čitalnice (najstarejše čitalnice na slovenskem etničnem ozemlju, ustanovljene leta 1861 in delujoče do požiga Narodnega doma v Trstu), odgovorni urednik časnika »Edinost« (časnika, ki je še danes med slovenskimi »rekorderji« glede dolžine izhajanja - izhajal je neprekinjeno več kot 50 let), tajnik istoimenskega političnega društva »Edinost« (pravzaprav politične stranke, ki je redno nastopala na volitvah) in eden izmed duš tržaške Ciril-Metodove družbe (ustanovljene l. 1885).

Žvab se je kalil v goriški gimnaziji. Eden izmed njegovih sošolcev je bil zgodovinar Simon Rutar, razred pred njim pa je obiskoval znani teolog Anton Mahnič. Prav v Gorici se je seznanil z vodilnim mladoslovincem na Goriškem Karlom Lavričem, od katerega je prevzel politične ideje. Po prepričanju je bil panslavist, kar je izkazal tudi s tem, da se je leta 1875 (takoj po izbruhu upora proti Turkom v Bosni in Hercegovini) odpravil v Srbijo in se vključil v enote protiturških prostovoljcev.

Turčija je predstavljala tisti čas in še nekaj desetletij kasneje zgodovinskega sovražnika tako za južnoslovanske narode kot za kristjane. Na to vprašanje je v tistem času opozorilo več književnikov: Josip Jurčič v povesti »Jurij Kozjak, slovenski janičar« (1864), Josip Stritar v pesniškem ciklusu »Raja« (1876), Jakob Sket v zgodovinski povesti »Miklova Zala« (1884), ipd. Nemirno Bosno in Hercegovino je leta 1878 sicer iztrgala Turkom Avstro-Ogrska, kar so Žvabovi rojaki iz Dutovelj pozdravili s kresom na bližnjem Žekancu. Vendar to ni bila rešitev, ki se jo je mladi Žvab nadejal. Želel si je namreč, da bi te dežele upravljali Slovani sami.

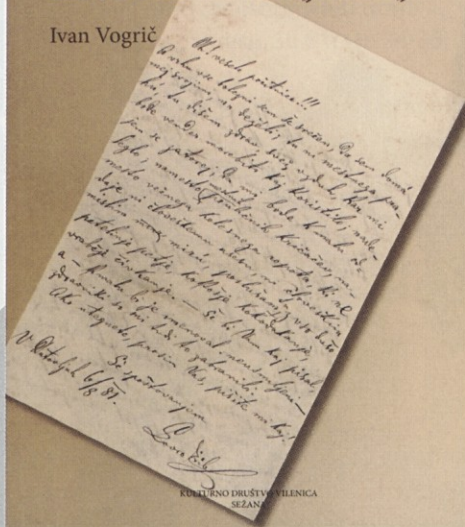
Po krajši avanturi v Srbiji se je Lovro Žvab za pet let nastanil v Ljubljani, kjer je poučeval na privatni trgovski šoli. Tu se je seznanil s Franom Levstikom, s katerim je bil vseskozi v tesnih stikih. Ob smrti avtorja »Martina Krpana« je v pismu literarnemu zgodovinarju Franu Levcu potožil celo, da je takrat izgubil »edinega pravega prijatelja«. Prav Levstik ga je navdušil, da se je v ljubljanskih letih poglobil v študij slovnice, literarne zgodovine in domoznanstva ter da je začel zbirati ljudsko blago. V kranjski prestolnici se je Žvab povsem vključil v takratno kulturno življenje. Njegovo delovanje je prekinila huda oblika pljučnice, zaradi katere se je umaknil v rodni kraj Dutovlje za približno leto dni.

Lovro Žvab (1852-1888) iz Dutovelj, čigar bogato kulturno in tudi politično delo predstavlja šele 124 let po njegovi smrti Vogričeva knjiga »Lovro Žvab, Levstikov prijatelj«.

LOVRO ŽVAB, LEVSTIKOV PRIJATELJ

Ivan Vogrič

Leta 1882 je začel na novo v Trstu kot privatni učitelj jezikov. Poleg dejstva, da je bilo tržaško pristanišče med najbolj cvetočimi v Sredozemlju, je bil tudi kraj, kjer je takrat živelo največ Slovencev. Znan fraza Ivana Tavčarja, da je »Ljubljana srce Slovenije, Trst pa njena pljuča«, ni bila torej iz trte izvita. Če je kranjsko glavno mesto ob potresu štelu blizu 30.000 prebivalcev, jih je Trst približno v tistem času štel skoraj 200.000; v bistvu toliko kot danes. Hkrati je bil Trst tudi kraj, kjer je mlade slovenske izobražence, ki so se želeli družbeno angažirati, čakalo ogromno dela na narodnem področju.

Žvab se je v Trstu vključil v več slovenskih organizacij. Najbolj opazno je bilo njegovo delovanje pri časniku »Edinost«, s katerim je tesno sodeloval predvsem od leta 1884 naprej. Za sabo je že imel časnikarske izkušnje, saj je v mladih letih pisal za Bleiweisove »Novice«, pozneje - ko je odšel kot prostovoljec v Srbijo - pa za »Slovenski narod« kot neke vrste vojni poročevalec. V šestih mesecih vodenja »Edinosti« (takrat je postal tudi član vodstva istoimenskega političnega društva, ki je bdelo nad časopisom - opravljanje obeh funkcij je prekinila smrt) je dal možnost nekaterim mladim perspektivnim peresom, da so prvič objavili prispevke v tem časopisu. Med temi je bila Marica Nadlišek, mama pisatelja Vladimira Bartola, tedaj učiteljica na Proseku, ki je deset let po izidu svojega prvega tiskanega spisa objavila prvi tržaški roman - »Fato morgano«.

Lovro Žvab se je v osemdesetih letih preizkusil tudi v strokovni literaturi, predvsem v literarnih revijah

»Ljubljanski zvon« in »Kres«. Tu je imel spremenljivo srečo, saj je bil predvsem na začetku deležen ostrih kritik. Fran Levec je zapisal ob tem, da »*tvarina, o kateri je pisal, je bila zvečine taka, da je zanimala le ozek krog veščakov*«. Priznal pa je, da so bili nekateri prispevki, npr. s področja bibliografije, na visokem nivoju; v njih je opisal marsikatero pozabljeno ali celo dotlej neznano knjigo.

Žvab se je polno angažiral tudi v tržaški Družbi sv. Cirila in Metoda, ustanovi, ki je po češkem zgledu delovala predvsem na narodno ogroženih območjih in ustanavljala zasebne otroške vrtce (oziroma zabavišča, kot so jih tedaj imenovali) in ljudske šole. Javne slovenske šole so sicer takrat že obstajale v Barkovljah, Rojanu, Svetem Ivanu in Škednju, ki pa - glede na to, da so ta naselja imela značilnosti vaškega jedra (danes so to predmestja Trsta) - so bila še ločena od mestnega središča. Slovenskih vrtcev in šol pa v središču mesta pri Svetem Jakobu sploh ni bilo, saj so mestne oblasti stalno zavlačevale z njihovim odprtjem.

Zahteva po odprtju vrtcev in šol je imela dolgo brado, začela pa se je razpletati prav po ustanovitvi Ciril-Methodove družbe. Januarja 1887 so namreč pri Sv. Jakobu odprli zasebni slovenski vrtec, čigar nadzornik je postal nekaj mesecev kasneje prav Žvab. Odprtja zasebne šole - prve tovrstne šole Ciril-Methodove družbe na slovenskem etničnem ozemlju - pa Žvab ni dočakal. Do tega je prišlo nekaj tednov po njegovi smrti (umrl je zaradi jetike zadnji dan avgusta 1888 v Dutovljah, kjer je tudi pokopan).

Žvabov grob na pokopališču v Dutovljah.

Mogočni leseni porton s kamnitim portalom Rošteve domačije v Dutovljah, kjer se je rodil leta 1852 Lovro Žvab.

Šentjakobska ljudska šola je nato uspešno delovala in ker je sčasoma postala pretesna, so zgradili večje poslopje. Odprli so ga pred 100. leti (oktobra 1912), v njem pa zdaj domuje »Primorski dnevnik«. Obe tržaški podružnici Družbe sv. Cirila in Metoda (moška in ženska) sta se lahko ponašali tudi s tem, da sta med vsemi podružnicami na Slovenskem zbrali daleč največ finančnih sredstev. To je bilo zelo pomembno, saj so bile šole odvisne predvsem od prispevkov podpornikov.

To pa ni edini primer, da so se učinki Žvabovega dela pokazali šele po njegovi smrti. Naravnost paradoksalna je npr. objava ljudskega blaga, ki ga je Žvab zbral. Gradivo je takrat skoraj v celoti predal Karlu Štreklju (1859-1912) iz Gorjanskega, nekoliko mlajšemu rojaku, ki se je uveljavil kot eden izmed utemeljiteljev slovenske etnografije. Ta je vključil gradivo v »Slovenske narodne pesmi«, zelo obširen opus, ki velja še danes za temeljno delo na tem področju pri nas, ob izidu pa je veljalo za najboljšo zbirko ljudske kulture na področju poezije pri slovanskih narodih. »Slovenske narodne pesmi« so izhajale v snopičih od leta 1895 do leta 1923, kar pomeni, da je zadnji snopič izšel nekaj več kot deset let po Štrekljevi smrti in kar 35 let po Žvabovi smrti. Pri zbiranju gradiva so sodelovali nekateri znani zapisovalci, kot npr. Stanko Vraz, Matija Majar in Matevž Ravnikar-Požencan. Del gradiva, ki ga je zbral Žvab v izvirnem okolju, pa ostaja neobjavljen. V veliki meri se nahaja v Štrekljevi zapuščini, katere del prav tako čaka na objavo.

Časnik »Slovenski narod« je po Žvabovi smrti objavil vest, da je v oporoki zapustil svojo bogato knjižnico (navedel je število 700 knjig) »Slovenski matici« v Ljubljani, ustanovi, v kateri je deloval v ljubljanskem obdobju. Ni povsem jasno, ali so bile knjige res poslana tja (»Slovenska matica« tega ni potrdila), saj obstajajo dokumenti o predaji 150 naslovov takratni licejski knjižnici, prav tako v Ljubljani. Kot je zatrdil eden izmed Žvabovih sorodnikov, pa so Žvabove knjige še med prvo svetovno vojno delili med ranjenimi vojaki, nastanjenimi v vasi.

Kljub temu, da so se rezultati Žvabovega dela pokazali predvsem po njegovi smrti, je časnik »Edinost« dan po njegovi smrti zapisal, da »za njim žaluje vsa Slovenija, posebno pa mi primorski Slovani, koji smo zgubili značajnega moža, zvestega prijatelja in nadarjenega sotrudnika«.

*

Da bi odgrnilo kopreno pozabe, je Kulturno društvo Vilenica izdalo septembra letos monografijo »Lovro Žvab, Levstikov prijatelj«, ki je bila predstavljena v njegovi rojstni vasi Dutovljah v okviru prireditve Vilenica 2012. Avtor publikacije je Ivan Vogrič. Kupiti jo je mogoče v Turistično informacijskem centru (TIC) Dutovlje (odprt v petkih, sobotah in nedeljah), v Kosovelovem domu v Sežani (telefon: 05 731-20-10) in v Tržaški knjigarni (v Trstu in na Opčinah) ali pa jo naročiti po poštnem povzetju po prodajni ceni 10 € pri izdajatelju Kulturnemu domu Vilenica, Kosovelova 4/a, 6210 Sežana.

Ivan Vogrič

Ivan (Ivo) Vogrič iz Nabrežine, magister zgodovine, prevajalec, harmonikar, skupaj z Markom Tavčarjem avtor publikacije »Narcis širokega srca: življenje in delo Iga Grudna« (1993), izdane ob stoletnici pesnikovega rojstva, MONOGRAFIJE »Slovenski književniki in prva svetovna vojna« (2001) in biografske publikacije »Lovro Žvab, Levstikov prijatelj« (2012). Doslej je objavil predvsem zgodovinske študije, tudi s področja lokalne zgodovine; med drugim monografsko publikacijo »Nabrežinski kamnolomi« (soavtorja Aleš Breclj in Zvonko Legiša, 1989). Redno objavlja prispevke v strokovnih zgodovinskih in regionalnih kulturnih časopisih - tudi v reviji Kras.

V reviji Kras ima mag. Ivan Vogrič s sestavkoma v tej, 122.-123. številki revije Kras, objavljenih 7 prispevkov in sicer:

Vogrič, Ivan; 2012: Aškerčeva obletnica in njegovi »Jadranski biseri« - Ob stoti obletnici pesnikove smrti.- Kras, revija o Krasu in krasu, št. 112, str. 41-43, Sveto pri Komnu

Vogrič, Ivan; 2012: Lovro Žvab iz Dutovelj, Levstikov prijatelj.- Nova knjiga Ivana Vogriča.- Kras, revija o Krasu in krasu, št. 122, str. xx-xx, Sveto pri Komnu

Vogrič, Ivan; 2007: Dora Gruden (1900-1986) - V Nabrežini so se poklonili pred dvajsetimi leti umrli pesnici.- Kras, revija o Krasu in krasu, št. 81, str. 34-35, Ljubljana

Vogrič, Ivan; 2012: Giorgio Depangher je italijanskemu bralcu pomagal bolje spoznati Slovence - Pred deseto obletnico smrti družbeno angažiranega italijanskega razumnika.- Kras, revija o Krasu in krasu, št. 101-102, str. 21-21, Sveto pri Komnu

Vogrič, Ivan; 2012: Nepojasnjeno odpadlo predavanja Ivana Cankarja v Nabrežini leta 1912.- Kras, revija o Krasu in krasu, št. 116-117, str. 60-61, Sveto pri Komnu

Vogrič, Ivan; 2008: Pesnik Igo Gruden in literarni kritik Lino Legiša.- Kras, revija o Krasu in krasu, št. 86-87, str. 54-55, Ljubljana

Vogrič, Ivan; 2006: Stoletnica ustanovitve javne knjižnice (v Nabrežini).- Kras, revija o Krasu in krasu, št. 74-75, str. 56-57, Ljubljana

S sprehoda okrog Blejskega jezera

TIHI BISER

Silva Matos

Mohorjeva založba iz Celovca je konec novembra 2012 izdala knjigo Silve Matos, univ. dipl. psihologinje in terapevtke, z naslovom »Utrinki življenja«.

V njej piše o sebi, o ljudeh, ki jih ima rada, o doživetjih v družini, o širših odnosih, o lepoti in grenkobah življenja. Vse s tenkočutnostjo in s spoštovanjem...

Ker bomo knjigo predstavili v naslednji izdaji revije Kras, tukaj predstavljamo avtoričino doživetje na sprehodu okrog Blejskega jezera, ki ga je opisala na začetku pomladi 2012...

Uredništvo

Blejsko jezero se je poigravalo s svetlobo. Vsak trenutek je spreminjalo ten. Vase je vsrkavalo vse, kar ga je obdajalo. V njem si, enkrat v svetlih, pa spet v temačnih tonih videl brsteča drevesa ob jezeru, premikajoče oblake, bele, sive, temne meglice, ki so se nenadoma spet spremenile v nežne, sončne, svetlikajoče, valujoče nebesne barve. Ko si odmaknil oči, si lahko v naslednji minuti videl novo podobo. Včasih te je presenetila modrikasta, nato temno zelena, skrivnostno globoka, mirna, težka voda, ki se je pogreznila vase, polna sama sebe...

Pot ob jezeru je mirna, nekje zastrta z zelenjem, dišča od gozdne podrasti in prebujene pomladi, pa spet bolj odprta, sončna, s pogledom na vse brežine. Pogled mi vso pot od časa do časa poišče otoček s cerkvico, tako znano, čarobno podobo, ki je poznana po vsem svetu.

Ko hodiš okrog jezera, je tako, kot bi hodil okrog otočka; z vseh zornih kotov ga radovedno ogleduješ in ocenjuješ razdaljo med obalo in njim. V vodi so radovedne račke, če pozorno opazuješ, vidiš tudi ribe, nekaj velikanskih je tiho polzele ob obali. Vsi bregovi ob jezeru so pokriti s čudovitimi telohi, ki rastejo nad potjo, kjer hodiš in tudi na drugi strani vse do vode. Vmes žarijo tudi druge pomladanske cvetlice. Na posameznih mestih prevladujejo zlatorumene trobentice, potem se znajdeš na vijoličasto ožarjenem predelu podleska. Po tej mirni, lepi poti se počutiš sprejetega, vgrajenega v stvarstvo, ki je kot dar. Ljudje, ki jih srečuješ, se s prijaznimi obrazi in

zamaknjeni vase in v okolje, brez naglice, mirno, skoraj sanjsko pomikajo po poti.

Na pot okrog jezera sva se podala po terapiji na Bledu. Morda pa si lahko kljub veliko obveznosti še vzameva nekaj časa zase in doživiva ta slovenski biser. Na hitro sva se opremila za pot. V žepu vetrovke sem imela vrečko, ki jo običajno nosim s seboj na sprehode. Da poberem smeti, ki so ob poti. Tokrat se jih je na prvem delu poti pokazalo zelo malo. Ko sva nadaljevala pot, pa sva le pobirala bleščeče pisane papirčke, prazne škatlice cigaret, pa kakšno plastično embalažo, v bolj skritih delih poti ob jezeru tudi konzerve, steklenice... Kar precej se je nabralo. Mimoidoči so naju radovedno, a večina prijazno opazovali, nekateri so hitro odšli mimo, drugi pozdravili. Imela sem občutek, da se ob vsaki smeti, ki sem jo dvignila s tal, narava oddahne, roža zablesti še bolj.

Prišla sva že na dobre pol poti okrog jezera. Med bele kamenčke na obali je voda nanosila kar nekaj več smeti, jaz sem jih pobirala, mož pa je nadaljeval pot. Nedaleč stran v jezero teče mali, živ potoček; v njem so se ob robu jezera zbirali parčki rac, vse naokrog je odmevalo ptičje petje... Šla sem naprej do mostička čez potok in začudeno obstala. Polno listja. Takrat pa sem zaslišala, kako je moj mož ogorčeno vzkliknil: »Poglej, kar v potok stresa, tako velika vreča!« Slabih sto metrov stran ob potoku sem zagledala, da nekdo stoji ob njem in drži nad vodo vrečo, iz katere je nekaj padalo v potok... Kako je to mogoče, mi je seglo do srca. Ta mali, bister potoček, ki

Silva Matos, dolgoletna sodelavka revije Kras, s soprogom Milanom Matosom.

nosi dragoceno vodo v jezero. Že tako je malo dotokov, že tako je jezero dolgoročno v nevarnosti, ker ima premalo pretoka in preveč organskih odpadkov, ki povečujejo njegovo kislost in tako pospešujejo njegovo propadanje. Veliko lahko slišimo, beremo o tem. Ta slovenski biser! Kako je mogoče, da ljudje, ki tu živijo, tega ne razumejo?... Že sem videla, kako se je mož približal moškemu, ki je stal sredi debele plasti listja in drugih gozdnih odpadkov, jih grabil in nalagal v velike vreče ter iz njih stresal vsebino v potoček.

Mlad, prijazen moški je tiho poslušal, ko sva mu povedala, da tega ne sme. V potok ne. Rekel je, da mu je to naročila gospa čez cesto, da on samo dela, kar je rekla, da se je pa tudi njemu to čudno zdelo, da kar v potok... Šla sva na drugo stran proti hiši, kjer je živela tista gospa. Prišla je iz hiše in rekla, da je seveda slišala, kako sva glasna. Ponovila sva, kaj sva rekla čistilcu na drugi strani. Sprva je omenila, da mu je naročila, naj le ob rob potoka nalaga, a potem se ni več izmikal. Odločila se je, da naju bo spodila z dvorišča. Njena dva spuščena psa sta začela lajati. Čutila sta razburjeno gospodarico. Moj mož ji je odločno povedal, da to ni pravi odnos do te čudovite narave in da želi to razčistiti; in naj pove, kako se piše. Poleg priimka in imena je povedala najprej, da je advokatinja. Kot da bi se je morala zato ustrašiti. Jaz sem pristavila, da ima kot advokat še več odgovornosti, ker ve, kaj je res, ker ve, kaj je prav. Ni več poslušala. Grobo naju je nagnala.

Odšla sva. Jaz sem kljub temu šla do mladega moža čez cesto in mu povedala, da se je gospa pač zelo razjezila, toda midva sva to naredila zaradi skrbi za Slovenijo in za naš posebno lep košček zemlje - Blejsko jezero.

Malo grenkobe je zalilo srce. Še naprej sva pobirala smeti. Dokler nisva prišla okrog jezera. Za nama je pripeljal avtomobil krajevne komunale. Delavec na njem mi je v smeihu rekel, da je lepo, kar delava in da bi mene kar zaposlil na komunali. Moj mož je poklical na občino in sporočil, kaj sva doživela ob potoku, ki teče v jezero. Naj ukrepajo..!

Pogovarjala sva se o doživetju. Morda pa ta gospa ni iz tega kraja, da je prišla iz povsem drugega okolja? Je imela dovolj možnosti, da bi ji srce gorelo za lepo naravo? Se je kdaj morala boriti za čisto vodo? Morda so vse okrog nje naredili drugi in ji ni bilo nikoli treba skrbeti, ali bo narava preživela, ali bo voda sploh pritekla, ali bodo vzbrstele rože, ali bomo imeli sadje, ali bomo lahko živeli naprej v okolju, ki ga bomo z dobrim občutkom zapustili svojim otrokom. Ker smo se potrudili, da lahko živijo dalje.

Globoko v duši mi ostaja neodgovorjeno vprašanje: ali res dovolj drug drugemu odpiramo oči, kako čudovito deželo imamo, za katero je prav vsak odgovoren, da jo neguje, da po svojih močeh skrbi, da se jo ne uničuje?

Otvoritveni koncert sezone je pripadel Simfoničnemu orkestru RTV Slovenija in bil posvečen 80. obletnici rojstva maestra Antona Nanuta.- Fotografija: Fotoateljje Pavšič Zavadlav.

Na koncertu ob 80-letnici rojstva maestra Antona Nanuta je s Simfoničnim orkestrom RTV Slovenija nastopila violinistka Nadežda Tokareva.- Fotografija: Fotoateljje Pavšič Zavadlav.

Odkrivajmo neizmerno moč in lepoto umetnosti!

KULTURNI DOM NOVA GORICA VSTOPIL

Pavla Jarc

»Imamo umetnost, da ne bi umrli od resnice«. V teh turbulentnih in nepredvidljivih časih, ko je resnica vse prej kot svetla in pozitivna, je ta Nietzschejev izrek še kako aktualen in na nek način tudi osvobajajoč. V želji po iskanju lepote in po odmiku od vsakdanje negotove realnosti smo v Kulturnem domu Nova Gorica oblikovali že 32. sezono, ki v letu 2012-2013 ponuja za obiskovalce pestro paleto koncertov, razstav, filmskih predstav in drugih umetniških dogodkov.

Steber glasbenega dogajanja nedvomno predstavlja Glasbeni abonma, v katerem letos gostimo kar nekaj zanimivih solistov in dirigentov, priznanih orkestrrov in zasedb ter predstavljamo privlačne in tehtne programe, v katerih si bodo priljubljena slovenska in tuja dela klasične glasbene literature podajala roko z manj znanimi in s svežimi partiturami.

Kar nekaj je takih glasbenikov, ki bodo prvič stopili na naš veliki oder, nekateri pa so naše občinstvo že navduševali v preteklih sezonah. Otvoritveni koncert, s katerim smo počastili 80-letnico našega priznanega dirigenta Antona Nanuta, je za nami. Maestro Nanut je skupaj s Simfoničnim orkestrom RTV Slovenija in z violinistko Nadeždo Tokarevo naravnost očaral številno občinstvo, ki je s stoječimi ovacijami nagradilo njihovo sijajno muziciranje. 5. novembra smo gostili Beograjski godalni orkester »Dušan Skovran«, kot solistka se je predstavila harfistka Mojca Zlobko Vajgl. Na koncertu 3. decembra smo prisluhnili Godalnemu kvartetu Pavel Haas, 21. januarja pa bomo gostili Orkester Slovenske filharmonije pod taktirko Simona Krečiča; solistka bo mlada flautistka Eva-Nina Kozmus. Na našem velikem odru bo 18. februarja prvič nastopila sijajna nemška pianistka Tatjana Blome. 18. marca bo nastopila Vokal-

na akademija Ljubljana pod vodstvom Stojana Kureta, letošnjega dobitnika nagrade Prešernovega sklada. V zadnjih letih je reden gost v našem abonmaju Komorni godalni orkester Slovenske filharmonije, s katerim bo 8. aprila nastopila mlada pianistka Sara Rustja. Zadnji koncert, 13. maja, bo v znamenju Pihalnega ansambla, ki ga sestavljajo: Milena Lipovšek - flauta, Ovanir Buosi - klarinet, Jure Hladnik - klarinet, Fabio Cury - fagot, Peter Whelan - fagot, Luiz Garcia - rog in Boštjan Lipovšek - rog. Različnost tradicij: tako so glasbeniki poimenovali svoj barviti program, ki se razpenja med Evropo in Južno Ameriko.

Poleg Glasbenega abonmaja je vredno izpostaviti še **program** druge sezone **Grajskih harmonij v gradu Kromberk**, v enem izmed najlepših biserov renesančne kulturne dediščine na Goriškem. Program bo še naprej razveseljeval predvsem ljubitelje komorne in solistične igre. S tem glasbenim ciklom prinašamo v grad nove vsebine, da bi graščino oživili, ji vdahnili duha in vanjo privabili kar največ ljubiteljev glasbene muze. Na treh glasbenih večerih se bodo predstavili: Klavirski trio Ars Musica (Jerneja Grebenšek - klavir, Mojca Menoni Sikur - violina, Martin Sikur - violončelo), pianist Petar Milić ter harfistki Tina Žerdin in Christine Leibbrand - Kügerl.

Osemnajstega marca 2013 bo nastopila v Novi Gorici Vokalna akademija Ljubljana pod vodstvom Stojana Kureta, letošnjega dobitnika Nagrade Prešernovega sklada.

Na koncertu 3. decembra 2012 bo nastopil v Novi Gorici Godalni kvartet Pavel Haas.

V NOVO SEZONO

Veliko dobre glasbe bo tudi v ciklu **Glasba z vrhov svetega Frančiška**, prvenstveno namenjenem predstavitvi in promociji mladih goriških glasbenikov, ki si šele utirajo pot na koncertne odre. Enako v **Jesenskem glasbenem trisu za ljubitelje jazz, bluesa in črnske duhovne glasbe**. Pa v **Art sredici** in v **raznoliki neabonmajski ponudbi**. Programsko podobo naše koncertne hiše pomembno zaznamujeta tudi dogodka **Dnevi stare glasbe** in **Mednarodno srečanje saksofonistov**, v okviru katerega se bo prihodnje leto odvijalo že 7. mednarodno tekmovanje mladih saksofonistov.

Nova sezona bo tudi v znamenju različnih razstav v Mestni galeriji Nova Gorica, ki nas bodo seznanjale z aktualnimi usmeritvami na področju sodobne umetnosti ter predstavljale predvsem najnovejšo produkcijo umetnikov mlajše in srednje generacije. Ljubitelje sedme umetnosti pa bomo razveselili z abonmajem Filmsko gledališče z vrhunskimi dosežki umetniškega filma in z drugimi zanimivimi filmskimi predstavami.

Kako navdušiti mlade za umetnost?

To v teh časih postaja svojevrsten izziv, ki se ga lotevamo v našem kulturno-vzgojnem programu. **Glasbena mladina**, **Filmski vrtljak** in **Otroške likovne**

ustvarjalnice so tisti programi, ki navdušujejo mlado občinstvo Goriške, zato z njimi nadaljujemo tudi v novi sezoni.

Kulturni dom Nova Gorica že vrsto let tesno sodeluje z Zvezo Glasbene mladine Slovenije pri oblikovanju posebnih programov za otroke in mladino. V prejšnjem šolskem letu si je 108 koncertov ogledalo 7.500 otrok. Zgovorna številka priča o zglednem sodelovanju Kulturnega doma Nova Gorica z lokalnimi skupnostmi, pa tudi o veliki naklonjenosti ravnateljev in glasbenih pedagogov, ki skupaj z nami opravljajo dragoceno ter zahtevno poslanstvo vzgoje in izobraževanja mladih na glasbenem področju.

Kljub ekonomski krizi, predvsem pa vsesplošni krizi temeljnih moralnih vrednot, naša privrženost in ljubezen do umetnosti ostajata neomajni. Veseli bomo, če bomo lahko takšne pozitivne vrednote delili tudi z ljubitelji umetnosti, ki živijo na Krasu, zato pristrčno vabljeni na naše prireditve, na katerih bomo skupaj odkrivali neizmerno moč in lepoto UMETNOSTI!

V cerkvi sv. Tilna v Svetem pri Komnu smo poslušali barvit program glasbe lutnjista Giacoma Gorzanisa

DNEVI STARE GLASBE V SVETEM

Pavla Jarc

Stara glasba redko dobi priložnost, da zazveni v prostorih, ki so uglaseni z njeno zgodovino. Mednarodno koncertno dogajanje »Dnevi stare glasbe« je s to usmeritvijo lani prvič napolnilo prizorišča Braniške doline in Komenskega Krasa. Organizacijo je od Ustvarjalnega središča Abram letos prevzel Kulturni dom Nova Gorica. Koncerti po izboru Bora Zuljana, mladega kitarista in lutnjista, asistenta na Ženevskem konservatoriju, ter Domna Marinčiča so ponovno dokazali, da tako imenovana stara glasba ni zaprašena muzejska vsebina, zanimiva le za poznavalce.

Čeprav naša glasbena dediščina preteklih stoletij po številu ustvarjenih in ohranjenih glasbenih del ni primerljiva z zapuščino velikih kulturnih središč Evrope, lahko v njej najdemo marsikateri biser, ki se lahko meri z največjimi dosežki evropske kulturne zgodovine. Program letošnjega festivala »Dnevi stare glasbe« se je tako osredotočil na glasbo, povezano z našimi deželami. V izvedbi slovenskega ansambla **Musica cubicularis** smo prisluhnili Tartinijevi glasbi iz 18. stoletja, zaigrani na njegovi violini. V programu mlade skupine **Aurion** so bila med drugimi tudi dela Isaaca Poscha, ki je deloval v Ljubljani v začetku 17. stoletja. Nemška skupina **Per-Sonat** je izvedla skladbe in misterij s prehoda iz 14. v 15. stoletje, najdene v sosednjem Čedadu. Šestnajstemu stoletju pa je festival posvetil novonastali **mednarodnemu projektu o glasbi lutnjista Giacoma Gorzanisa**, slepega Apulčana, ki je živel v 16. stoletju v Trstu in bil tesno povezan s slovenskim plemstvom.

S projektom o glasbi lutnjista Giacoma Gorzanisa (Progetto detto il Gorzanis) v edinstveni cerkvi svetega Tilna (Egidija) v Svetem pri Komnu smo tudi končali letošnje »Dneve stare glasbe«, ki so nas s posebnimi glasbenimi zgodbami utrdili v prepričanju, da je vredno festival razvijati in nadgrajevati tudi v prihodnje. To je potrdila tudi TV Slovenije, ki je koncert v Svetem v celoti posnela. Nastopili so Monica Prada in igralec Pino De Vittorio s petjem, Patricija Estaban s kljunasto flavto, šalmajko in violo da gamba, Domen Marinčič z violo da gamba, Massimiliano Dragoni s tolkali in z zampagno ter Bor Zuljan z renesančno lutnjo in renesančno kitaro.

Pavla Jarc, direktorica Kulturnega doma Nova Gorica

V okviru letošnjih »Dnevov stare glasbe« je v cerkvi sv. Tilna (Egidija) v Svetem pri Komnu nastopila v okviru mednarodnega projekta skupina glasbenikov in pevcev, ki so predstavili glasbo lutnjista Giacoma Gorsanisa iz 16. stoletja.

Gorsanisovo glasbo so predstavili: Monika Prada - vokal, igralec Pino De Vittorio - vokal, Massimiliano Dragoni - tolkalec, patricija Estaban - kljunasta flavta, Domen Marinčič - viola da gamba in Bor Zuljan - lutnja in renesančna kitaro. Fotografiji: Polona Makovec

Po glasbi v cerkvi sv. Tilna

ČAROBNI VEČER

Nataša Lapanja Jazbec

Talentirani poustvarjalci glasbe Giacoma Gorzanisa s prijatelji po koncertu na borjaču Governovih v Svetem. Z leve na desno: Bor Zuljan, Massimiliano Dragoni, Nika Šimac, Peter Abram, Peter Minozzi, Polona Abram, Pino del Vittorio, Andrej Jazbec in Domen Marinčič, pred njimi na desni Patricija Estaban in Manica Prada.

Na fotografiji so najmlajši domačini in sosedje, ki so veliko pripomogli, da je vse potekalo, kakor je treba. Z leve na desno: Katarina, Marko, Eva, Kristijana, Jakob in Nataša, vsi Jazbeci.

V eni izmed najlepših cerkvâ na Krasu in tudi širše, v objemu njene renesančne arhitekture, smo imeli izjemno priložnost poslušati talentirane poustvarjalce stare glasbe, zbrane z vseh delov svetâ v mednarodnem projektu, imenovanem »Gorzanis«. Giacomo Gorzanis (1520-1575) je skladatelj iz 16. stoletja, ki je bil tesno povezan s plemiči na slovenskem ozemlju.*

Ljubitelji tovrstne muzike smo imeli enkratno priložnost, da smo mogli podoživeti ob odlični pevski in instrumentalni izvedbi Gorzianijev čas v prelepem ambientu, takorekoč pred domačim pragom. Toliko lepega petja v naši cerkvi že dolgo ne! Pa še kdaj!

Cerkev sv. Tilna v Svetem slovi daleč naokoli, tudi v srednje evropskem prostoru, po edinstveni osemkotni cerkveni ladji in visokem lesenem ostrešju, pokritem z glinenimi planetami in korci ter podprtim s slokim kamnitim stebrom. Cerkev je lep primer redke renesančne arhitekture pri nas.

Koncert je bil seveda čudovit, vzdušje, ki se je razvilo, pa tudi ni in ni ponehalo. Da ne bi krasen večer, močno zaznamovan z dobro glasbo, izzvenel tako na hitro, smo se na domačiji Governovih v Svetem na pobudo organizatorjev odločili pogostiti glasbenike in prijetno zajeten krog njihovih poslušalcev in prijateljev, kar nam je bilo v čast.

Skozi vas je v raztegnjeni koloni prišlo na borjač - kraško dvorišče gostiteljev - kakšnih 60 ljudi. Gostitelji smo se v danih okoliščinah potrudili in poskušali ustvariti prijetno večerno druženje ob dobrem teranu in pršutu ter izborni hrani sploh, prižganih svečah in še boljši družbi. Meni osebno pa je bilo najlepše kramljati z vrhunskimi glasbenimi izvajalci in s krogom prijateljev. Od njih tudi pobuda za tele na kratko opisane vtise.

Da se je na borjaču vse brezhibno odvijalo, vključno z predpripravami, so zaslužni vsa družina Governovih, prijatelji in bližnji sosedje. Saj vemo, kako to gre. Eni so pekli, drugi kuhali, nekateri pripravljali, pogrinjali, posodili opremo, stregli, nalivali, prižigali svečke, pospravljali... Vsi, ki smo pristopili, smo se odzvali hitro in z veseljem. Posebej naj pohvalim otroke in sosedo! Zadovoljstvo vseh zbranih je bilo veliko, kajti ta večer so bili vsi kar nekako začarani in očarani, da so pohvale kar deževale.

In ko se je septembrski večer že davno izpel, še vedno slišim od domačinov in gostov odmeve, kako lepo in očarljivo je bilo tedaj pri Governovih - skratka nepozabno!

* Giacomo Gorzanis se je rodil v italijanski pokrajini Puglija in leta 1567 postal meščan Trsta. Njegova solistična glasba na lutnji kaže impresivno instrumentalno znanje in je bila usmerjena k italijanskim variacijam plesne suite. Napisal je štiri zbirke tabulature (takratne stare notne pisave iz črk in števil) za lutnjo in dve zbirki napolitanskih skladb za ta instrument. - Vir: Wikipedija

VAŠ PRIROČNI IN VSESTRANSKI INTERNET

Priročni in vsestranski internet za 1 EUR (€)
brez dodatnih obrokov s paketom
Internet neomejeno za 29 € na mesec.

Kje je zbranih največ informacij, zanimivosti, nasvetov in zabave? Mnogi bi se strinjali, da je največja zakladnica prav svetovni splet, internet. Sodobna tehnologija je sedaj že tako razvita, da smo lahko z internetom povezani praktično kjer koli in kadar koli, po njem pa brskamo z napravami, ki so elegantne, zanesljive in prijazne tako za denarnico kot tudi uporabo. V zadnjih letih je vse bolj priljubljen mobilni dostop preko interneta. Ne pozna žic, saj za komunikacijo z omrežjem uporablja radijske valove, podobno kot mnoge druge naprave. To pomeni, da lahko svojo mobilno napravo z internetom uporabljate skoraj povsod in vam je vedno pri roki.

Mobilni internet lahko uporabljate na različne načine, z mnogimi napravami, kot so recimo sodobni mobilnik, prenosni računalnik, zelo priljubljene pa postajajo tudi tablice. Odlikuje jih velik, na dotik občutljiv zaslon, možnost povečave izpisanega na zaslonu, izjemna zmogljivost, priročnost ter združevanje mnogih prednosti klasičnega računalnika in zelo zmogljivega mobilnega telefona. Ponujajo najboljše iz obeh svetov, a ostajajo prenosne, saj jih poganja energija iz vgrajene baterije ter najsodobnejša mobilna tehnologija. S tabličnim računalnikom ali »tablico« v roki boste lahko v zavetju domačega borjača uživali ob prebiranju aktualnih novic, preverjali vremensko napoved ali se navduševali ob

ogledu nogometne tekme. Elektronska pošta vas bo najhitreje povezala z vašimi prijatelji, prek nje boste lahko prebrali različna obvestila ali svojim najbližjim poslali fotografije s potepanj po kraških gmajnah ali čudoviti kraški planoti, ožarjeni od sonca in rdečega ruja.

Tablica je lahko napreden in uporaben pripomoček in spremljala vas bo lahko povsod, če se boste zanjo odločili. S paketom **Internet neomejeno** za samo **29 evrov mesečne naročnine** boste pridobili SIM-kartico, ki jo preprosto vstavite v svoj tablični računalnik in že ste povezani. Športni navdušenci boste ob tem veseli posebne promocijske kartice za ogled razburljivih tekem UEFA Lige prvakov prek SIOL TVIN-a, ob katerih boste lahko uživali na vaši novi napravi. Svetujemo vam, da podrobnosti ponudbe spoznate v najbližje prodajnem centru Telekoma Slovenije, v široki mreži naših posrednikov, v samo nekaj klikih pa boste vse podrobnosti te zares privlačne ponudbe spoznali z obiskom spletne strani www.mobitel.si.

Ta ponudba je podrobno predstavljena na <http://www.mobitel.si/akcije/svetovne-naprave.aspx>.

Ob tem pa vam bomo vedno stali ob strani z nasveti in pomočjo, tako pri uporabi storitev kot sodobnih mobilnih naprav!

Prostor, ki potrebuje strožje vodovarstvene predpise

JAVORNIKI IN NJIHOVE NARAVNE VREDNOTE

Špela Habič

Pogled na Javornike s severa, zgoraj desno je viden avtocestni viadukt v Postojnskih vratih.

Najpogostejša pot s Primorske ali Krasa v notranjost Slovenije ali obratno vodi čez preval nad Postojno, imenovan Postojnska vrata. Ta je z 609 m nadmorske višine najnižji prehod Alpsko-Dinarske gorske verige iz sredozemskega bazena v Srednjo Evropo. Zato je razumljivo, da po ozkem pasu Postojnskih vrat poteka več pomembnih prometnic. Postojnska vrata skupaj s Planinskim poljem predstavljajo severni rob Javornikov. To visokokraško, v celoti gozdna-

to planoto na vzhodni strani omejujeta Cerkniško polje in Loška dolina, na zahodni strani pa ga omejuje dolina reke Pivke. Proti jugu se Javorniki prek slabo izraženega prevala Mašun nadaljujejo v Snežnik. V severnem, najožjem delu Javornikov poteka najvišji greben Javornikov v značilni dinarski smeri proti jugovzhodu. Najvišji vrh je Veliki Javornik (1268 m). Južni, širši del planote, je posejan z množico zaobljenih, kopastih vrhov, ki sežejo nad 1100 m.

Značilen kraški relief

Večji del Javornikov tvorijo apnenci pretežno kredne starosti. Tektonski premiki, gubanja, prelomi in drugi procesi so v geološki zgodovini ustvarili dobro pretрте in razpokane vodoprepustne plasti, skozi katere ponikajo padavinske vode v podzemlje. Javorniki so zato v celoti brez tekočih površinskih vodâ in to kljub temu, da letna količina padavin presega 1500 mm. Le tu in tam najdemo manjše izvire, ki v sušnih delih leta presahnejo. Raztapljanje apnencev je ustvarilo značilen kraški relief in mnoge kraške pojave. V grobem uravnan planotast svet je v drobnem posut z jamami in brezni, vrtače so posejane brez reda ali si slede v krajših ali daljših nizih. Strme in prepadne stene so zelo redke a zato toliko bolj zanimive. Kjer sežejo nad višino drevesnih krošenj, nudijo izvrstno razgledno točko tako gozdnim prebivalcem kot človeku, ki si v razgibanem kraškem svetu, potopljenem v morje gozda, še kako zaželi povzpeti se nad okolico in se dodobra razgledati.

Rastlinstvo

Javorniki so v celoti porasli z gozdovi. Ob zahodnem vznožju planote, nad Postojno, Žejami, Slovensko vasjo, Trnjem, Palčjem in Jurščami se toploljubni gozdovi malega jesena, črnega gabra in hrasta cera prepletajo s sestoji črnega bora in z zaraščajočimi se površinami opustelih kraških travnikov. Potem, ko je bila dolina Pivke v 18. stoletju s čezmerno pašo popolnoma izčrpana in izropana, sedaj počasi okrevâ. Odločilno je k regeneraciji krajine pripomoglo pogozdovanje s tujerodnim črnim borom. Borove sadike so edine uspele preživeti izrazito negostoljubne pogoje za rast v prgišču zemlje med od sonca razbeljenim kamenjem. Plast prsti pod zeleno odejo je v tem delu zelo tanka. Ko so ljudje posekali gozd in je preštevilna drobnica popasla revne kraške pašnike, je prst za vedno odpihnili burja, voda pa jo je izplaknila v podzemlje.

S postopno industrializacijo doline Pivke po drugi svetovni vojni je pritisk na kmetijske površine

popustil, kar izkoriščajo številne rastlinske in živalske vrste. Kot pravi pionirji osvajajo površine tako, da se je gozd ali, bolje rečeno, gmajna že povsem približala vasem. Sestoji brinovja in drugo grmičevje, v katerem se spreletavajo številne vrste ptic, raznovrstni metulji, živeči na redkem rastlinju suhih kraških travnikov in druge vrste so tod prisotne v tako velikem številu, da je območje varovano kot del evropskega omrežja Natura 2000. Pravzaprav so Javorniki v celoti del tega obrežja tako na podlagi evropske direktive o habitatih kakor tudi na podlagi ptičje direktive.

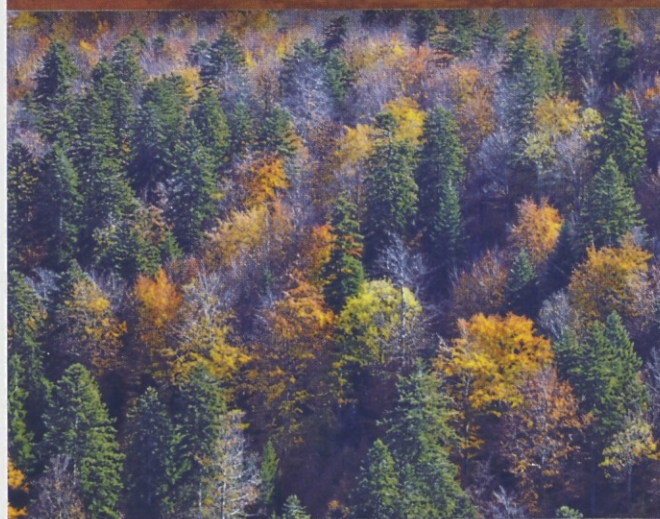
Z nadmorsko višino je toploljubnih drevesnih vrst manj. Prehod v prvobitne dinarske jelovo-bukove gozdove je oster in označuje mejo, kjer je gozd prisoten od nekdanj. Mešani gozdovi z jelko in bukvijo kot osnovnima gradnikoma poraščajo večji del javorniškega pogorja med 700 m in 1000 m nadmorske višine. Čeprav se zdi, da so čez in čez enaki, s pozornejšim opazovanjem lahko opazimo razlike. Sestoji se spreminjajo glede na globino kraških tal, skalovitost, nagib pobočja, ekspozicijo in druge rastiščne dejavnike. Poleg bukve in jelke uspevajo v teh gozdovih tudi smreka, gorski javor, gorski brest in veliki jesen. Druge vrste so redkejšje. Posebno mesto med njimi ima tisa, ki je zaradi redkosti zavarovana drevesna vrsta in je ni dovoljeno sekati. Na najvišjih vrhovih Javornikov, ki so najbolj izpostavljeni burji, jelka izgubi moč, bukev pa popolnoma prevlada. To so gorski bukovi gozdovi, spomladi bogato dišeči po divjem vonju čemaža. V uleklinah z globljimi, dobro namočenimi tlemi, in na gruščnatih pobočjih se v večjem deležu pojavljata gorski javor in vse redkejši gorski brest. Prav občutnejša primes javora v teh gozdovih je dala ime celotnemu pogorju.

Gospodarjenje z gozdovi

Trpka spoznanja o hitri izgubi rodovitne prsti po ogolitvi Krasa in doline Pivke so v drugi polovici 19. stoletja botrovala razvoju svojstvenega načina načrtnega gospodarjenja z gozdovi na Javornikih, ki so bili tedaj pretežno v lasti družine Windischgraetz in na bližnjem Snežniku, v Schoenburških gozdovih. Za razliko od tedaj v Evropi prevladujočega golosečnega sistema gospodarjenja z gozdovi so na Snežniku, Javornikih in sočasno tudi na Kočevskem razvili prebiralni sistem gospodarjenja. Pri tem je bilo ključno načelo ohranjanja stalnega zastora, da občutljiva kraška tla v nobenem trenutku razvoja gozda ne bi bila razgaljena in izpostavljena izpiranju v podzemlje. Kombinacija ključnih drevesnih vrst, jelke in bukve, ter razgibana zgradba gozdnih sestojev sta omogočali, da so les pridobivali iz gozda s prebiranjem. Posekali so posamezna, običajno najdebelejša drevesa ter s tem sprostili pot svetlobi, ki je spodbudila rast mladega drevja v spodnjem sloju. Tudi pozneje, v šestdesetih letih minulega stoletja, ko se je zgradba gozdov spremenila, gozdarji niso opustili načela stalne zastrtosti kraških tal. Prebiralni sistem je nadomestilo malopovršinsko gospodarjenje z gozdovi,

Prevladujoči dinarski jelovo-bukovi gozdovi.

Gorski javor je v bukovih gozdovih na Javornikih dokaj pogost.

Pod »Cesarjevo hojo« v Javornikih je zajtrkoval avstroogrski cesar Franc Jožef I.avnega leta 1864 (?), ko je prišel v goste k Windisgraetzu, da bi uplenil medveda. Slabo vreme ga je lovčemu pošteno zagodlo.

pri čemer je v skladu z načelom sonaravnega gospodarjenja potrebno slediti naravnemu razvoju gozdov.

Naravni, dobro ohranjeni in ekološko stabilni gozdovi na Javornikih so torej plod načrtnega dela več generacij gozdarjev, ki so se posebej dobro zavedali občutljivosti kraških tal. Njihov dobrodejni vpliv in večpomenska vrednost pa se kaže na mnogo širšem območju.

Življenjski prostor velikih zveri in druge živalske vrste

Javorniško-snežniški gozdovi so skupaj s kočevskimi in gozdovi Gorskega Kotarja na Hrvaškem osrednje območje življenjskega prostora velikih zveri: rjavega medveda, volka in risa. Prav prostranost strnjениh, dobro ohranjenih gozdov je eden izmed ključnih dejavnikov za ohranjanje ugodnega stanja teh zavarovanih živalskih vrst. Zato je še kako pomembno preprečevati razkosavanje gozdov z nepremišljenimi posegi v prostor ali z novimi infrastrukturnimi objekti ter ohranjati mirna območja v gozdovih ter s čim manjšo prisotnostjo

ljudi. Prisotnost vseh treh vrst velikih zveri je dober pokazatelj uravnoveženega ekološkega stanja javorniških gozdov. To potrjujejo tudi druge, sicer dokaj redke in zato zavarovane živalske vrste. Kozača, naša druga največja vrsta sove, ima v Javornikih posebej veliko gostoto gnezd. Tudi belohrbti in triprsti detel sta dokaj pogosta. Med evropsko pomembnimi vrstami so še velika uhari-ca, divji petelin, gozdni jereb, mnoge druge vrste ptic pa tudi nekatere vrste netopirjev, bukov in alpski kozliček in druge. Da, tudi žuželke, ki jih mnogokrat označujemo za škodljivce, so naravni del gozdnih ekosistemov s pomembno vlogo v kroženju snovi in energije.

Ekološko ravnotežje gozdnih ekosistemov se kaže tudi v tem, da v dobro prepleteni življenjski mreži vseh vrst gozdnih organizmov ne prihaja do izrazitih prenamnožitev posameznih vrst, kot se pogosto dogaja v spremenjenih gozdovih z nenaravno sestavo drevnih vrst, ki niso prilagojene naravnim danostim. V obdobju, ko smo priče vse bolj ekstremnim podnebnim pojavom, delujejo ekološko stabilni gozdovi kot blažilniki v širši krajini, na katere se lahko zanesemo.

Morje strnjenih javorniško-snežniških gozdov.

V blatni luži so se zvrstili medved, dva volka in divja mačka.

Gospodarjenje z gozdovi

Gozd upočasnuje pretakanje padavinskih vodâ

Vsakdo, ki je že kdaj doživel ploho dežja v gozdu, ve, da pod drevesnimi krošnjami dež pozneje prispe do tal in da »dežuje« z listov tudi še potem, ko oblaki ponovno razkrijejo modro nebo. Tako najlaže spoznamo, kako gozd upočasni pretakanje padavinskih vodâ in ublaži udarce dežnih kapelj. Gost koreninski splet v gozdnih tleh deluje kot filter, kar je na krasu še posebej pomembno, saj se voda med podzemnim tokom po razpokah in jamskih rovih ne čisti tako dobro kot v prodnatih tleh.

Padavinske vode se nabirajo v nedrjih Javornikov in odtekaajo na vse strani planote proti številnim kraškim izvirom. Najbolj izdatni polnijo vodotoke na kraških poljih in dolinah: Pivko na zahodni strani pogorja, Obrh v Loški dolini, Stržen na Cerkniškem polju, Rak v Rakovem Škocjanu ter Unico na Planinskem polju. Vse našete vode, skupaj s Trbuhovico na Babnem polju, so med seboj povezane in tvorijo porečje kraške

Ljubljance. S sledilnimi hidrološkimi poskusi so krasoslovci dokazali, da se vode z območja Javornikov pretakajo tudi v izvir Malenščice na obrobju Planinskega polja. Iz tamkajšnjega zajetja se s pitno vodo oskrbujejo prebivalci postojnske in pivške občine, v bodoče pa bo ta vodni vir gotovo pomemben za mnogo širše območje. Bolj presenetljivo je, da so si vode izpod Javornikov utrle podzemne poti tudi pod vododržno flišno podlago Postojnske kotline in se pojavljajo celo v izvirih Vipave.

Podolja so naravni zadrževalniki vode

Pretok vode v kraških izvirih na obrobju Javornikov je odvisen od količine in intenzivnosti padavin na Javornikih in Snežniku. V sušnih mesecih se voda umakne globoko v podzemlje, zato vsi višje ležeči izviri presahnejo. Tudi struge navedenih kraških vodotokov so tedaj suhe. Jesenske in spomladanske padavine dvignejo nivo podtalne vode in napolnijo struge. Napolni se tudi Cerkniško jezero, ob izdatnejših padavinah se pojavijo poplave v Loški dolini, Rakovem Škocjanu in

*Nova hiša je bila več desetletij dom in služba veleposestnikovih logarjev
Vse fotografije: Mag. Špela Habič*

na Planinskem polju. Na zahodni strani planote se napolnijo globeli Pivških presihajočih jezer. Vsa ta podolja delujejo kot naravni zadrževalniki vode in ljudje se so temu naravnemu ritmu dobro prilagodili.

Glede na to, da Javorniki niso poseljeni, bi pričakovali, da bo voda v izvirih na njihovem obrobju čista in neoporečna. A žal ni povsem tako. V vodno zajetje Malni priteka tudi manj kvalitetna voda s Cerkniskega polja, kar je posledica poselitve, industrije in kmetijstva. Prav tako se v vodi, ki priteče skozi postojnske pipe, zrcalijo vsa neustrezna ravnanja na občutljivem kraškem površju tudi na Pivškem, na primer nedosledno čiščenje odpadkov, odlaganja odpadkov v brezna, razlivanje gnojnice ob nepravem času in podobno. Na pobočjih Javornikov je žal tudi največje in najpomembnejše vadišče Slovenske vojske, kjer se skoraj vsak dan odvijajo dejavnosti, ki ogrožajo pitno vodo. Snovi iz streliv in goriv se kopičijo v tleh in razpihujejo po zraku. Podzemni pretok vode z območja Počka v Malne je dokazan, zato ne bo presenečenje, ko bo vsebnost nevarnih snovi v vodnem zajetju v Malnih preseгла dovoljene vrednosti.

Sprejetje strožjih vodovarstvenih predpisov, ki bi bili podlaga za ustrežnejša ravnanja na občutljivih kraških tleh na Javornikih in okrog Javornikov, je zato izjemnega pomena. Javorniški gozdovi in z vodo napolnjena nedrja te prostrane visokokraške planote res ne zmorejo izničiti čisto vseh človekovih neumnosti.

Viri in literatura

Bibič, Andrej; 2007: Program upravljanja območij Natura 2000 : 2007-2013 : operativni program.- Ministrstvo za okolje in prostor, 88 str., Ljubljana
Gašperšič, Franc; Winkler, Iztok; 1986: Ponovna ozelenitev in gospodarsko aktiviranje slovenskega krasa.- Gozdarski vestnik, št. 5, str 169-183, Ljubljana
Kogovšek, Janja; 1999: Nova spoznanja o podzemnem pretakanju vode v severnem delu Javornikov (Visoki kras).- Acta Carsologica, 28/1, str.161-200, Postojna
Perko, Franc; 2002: Zapisano v branikah. Gozdovi in gozdarstvo od Snežnika do Nanosa skozi čas. Gozdarsko društvo Postojna, 272 str., Postojna

Mag. Špela Habič, univ.dipl.inž. gozdarstva - Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Postojna

Izlet za šolsko mladino po pravljličnih poteh Notranjske

VELIKI JAVORNIK

Mirjam Frankovič Franetič

Veliki Javornik je tretji najvišji vrh Javorniškega višavja ali Javornikov, ki so del Snežniške planote. Po dolžini se raztezajo več kot 20 km daleč in to od Postojnskih vrat na zahodu do Mašuna na vzhodu, po širini pa od 5 do 15 km med dolino Pivke na jugu ter Cerkniškim poljem, Cerkniškim jezerom in Loško dolino na severu. Javorniki so po večini zgrajeni iz krednih apnencev. So del Dinarškega krasa z vrtačami, brezni, doli, ledenimi jamami, kopastimi vzpetinami in manjšimi ravninami. Porasli so s smrekovimi in z mešanimi gozdovi, na južni strani pa po večini rastejo bukovi gozdovi. V gozdovih živi divjad, po večini srne, jeleni, divji prašiči in tudi medvedi. Nekdanje planinske pašnike zaraščata grmovje in drevje. Na Javornikih ni stalnih naselij, precej pa je lovskih in gozdarskih postojank. Celotno območje je preprejeno z gozdnimi cestami.

Najviše se dvigajo Dedna gora (1293 m), Debeli vrh (1273 m) in Veliki Javornik (1268 m). Z vrha ni razgleda; vidi se le proti Snežniku. Na vrhu je geodetski kamen; iz besedila na njem je razbrati, da so ga leta 1823 postavili avstro-ogrski zemljemerci. V bližini je nova radioamaterska hišica z visoko radioamatersko anteno. Na severni strani vrha je skrinjica z žigom Cerkniške planinske poti.

Spomnimo se zgodovine z **Rapalsko mirovno pogodbo**, ki sta jo podpisali Kraljevina SHS in Kraljevina Italija v Rapallu blizu Genove! To se je zgodilo natančno 12. novembra 1920. Takrat se je slovenskemu narodu zgodila huda krivica, saj jih je meja, oziroma razmejitvena črta, ki je segala od Mangarta-Triglava-Krnice pri Novakih-Špehovše-Hotedršica-Planina-Javorniki-Snežnik-Reka, razdelila na dva dela. Več kot 330.000 Slovencev, skoraj tretjina slovenskega naroda je prišlo pod Italijo. To so bili Slovenci, ki so živeli na goriškem delu

Notranjske, v Trstu, na Primorskem, v Istri in v delu Dalmacije. Italijanske oblasti so v začetku delovale zelo blagodejno, pozneje pa čedalje bolj raznarodovalno in fašistično. V uradih in v šolah se je pisalo: **"Qui si parla italiano!"** (»Tu se govori italijansko!«). V šolah so otroke imenovali «ščavi». Veliko Slovencev je emigriralo v Ameriko; nekateri so zbežali v Jugoslavijo.

Javorniški gozdovi bi lahko pisali zgodovino obstoječega naroda. Ponekod naletimo v gozdu na pomnike, spomenike padlim talcem in žrtvam, ki so se borili za svobodo slovenskega naroda, za boljšo prihodnost vseh nas z željo, da ohranimo lastno identiteto.

Na te vrednote slovenskega naroda smo se spomnili zlasti starejši pohodniki Planinskega društva Sežana, ko smo se vzpenjali po planinski poti, ki nas je vodila proti vrhu Velikega Javornika. Najlepši so sprehodi in vzponi na vrhove Javornikov zgodaj spomladi ali pozno v jeseni, ko se listje dreves pisano obarva in po stezah ter poteh natrosi pravo preprogo jesenskih barv. Gobarji lahko nabirajo različne vrste užitnih gob, seveda pa morajo biti pri tem previdni, da ne naletijo na avtohtonega prebivalca teh gozdov - medveda, ki jim lahko pokvari lepo razpoloženje pri nabiranju gob. Vsekakor pa morajo biti pozorni tudi kolesarji in pohodniki, z dovolj glasnimi pogovori med seboj odženejo iz bližine morebitnega medveda.

Tretjo soboto v oktobru, bilo je to 20. dan v tem mesecu, je bil res lep, sončen dan. Pihljal je rahel, dokaj hladen jesenski vetič, ki nas je spremljal vse do vrha Velikega Javornika in odganjal meglice, žal pa z vrha ni bilo razgleda po okolici. Bilo nas je 22 pohodnikov, med njimi polovica šolskih otrok skupaj s starši in tudi nekaj starejših planincev. To je bilo pravo medgeneracijsko druženje. Postanki z malico so bili zabavni. Otroci so reševali uganke, peli in poslušali vodnikova navodila

Strm vzpon nas vodi k cilju pohoda!

Tik pod vrhom nam je bukov gozd omogočil prostor za skupinsko fotografijo

o primernem vedenju na planinskih pohodih, o človekovem sožitju z naravo in o vsem, kar jih je veselilo. Poslušali so legendo o požrešnem in togotnem zmaju, ki je živel v Postojnski jami, in zvedeli, zakaj Postojnčane imenujejo »torbarji«. Spomnili so se silaka Martina Krpana, ki je po teh poteh in pod Trojico tihotapil sol. Seznanili so se tudi z oznakami **Velike Krpanove poti**, ki označuje traso 91 kilometrov dolge poti po Notranjskem parku... Da je bilo druženje na pohodu prijaznejše in bolj zabavno, sta poskrbela še zelo prijazna in zabavna kužka, ki sta bila ves čas na čelu kolone pohodnikov.

Ob povratku smo se z avtomobili zapeljali do spomenika talcem ob cesti, ki vodi do Koče Mladika na Pečni rebri. Sledil je še desetminutni vzpon po bližnjici na vrh razgledne točke, od koder je prostran razgled na Postojnsko kotlino, na greben Javornikov in na vrh Sv. Trojice. V bližini je bil zvonček želja, pod nami pa je bila koča Mladika s pogledom na Postojno. Še vedno polni energije so otroci preizkušali igrala pred kočo, starejši pa smo se na terasi doma okrepčali s kavo, odtisnili žig planinske koče in pokramljali z njeno prijazno oskrbnico Marino Biogaj*, ki ji današnja recesija povzroča vse slabši obisk...

Tako smo sklenili eno izmed pravljčnih poti po Notranjski!

* Koča Mladika prijazno odpira vrata obiskovalcem vse dni v tednu, razen v ponedeljkih. Ob vikendih in praznikih je odprta od 8. do 22. ure. Prenočišča nima. Ob nedeljah si obiskovalci lahko privoščijo tudi nedeljsko kosilo. Večjim skupinam ali za obeležitev posebnih dogodkov oskrbnica Marina Biogaj, ki je dosegljiva po telefonu na št. 031-709-523, z veseljem prisluhne.

Ali nam bo zvonček želja izpolnjeval skrite želje?

Postanek pri Koči Mladika, od koder je tudi lep razgled na Postojno.

Pri sestopanju sta potrebni velika zbranost in previdnost!

Fotografije: Vojko Franetič in Mirjam Frankovič Franetiče

O DELOVANJU KULTURNIH DRUŠTEV V LOKVI

Robert Fonda

Leta 1873 je nastopil službo učitelja v Lokvi Avgust Praprotnik¹ (1845-1913). V letu 1878, ko je vas dobila nove orgle, je bil tudi organist, a je z naslednjim letom svojo učiteljsko pot končal in postal trgovec. Takrat se je dejavno vključil tudi v oživljanje organizirane kulturne dejavnosti v vasi. Leta 1883 je dal pobudo za ustanovitev lokavske čitalnice, ki je bila ustanovljena leto pozneje. Desetega junija 1885 je pristopil med člane »Slovenske Matice«, postal pa je tudi član Družbe sv. Cirila in Me-

toda, ki je bila 3. julija 1885 ustanovljena v Ljubljani². Praprotnikova zasluga je, da se je tej družbi naslednje leto, kot pridružena članica, priključila tudi vas Lokev. Avgust Praprotnik je bil izvoljen za blagajnika družbe nakelskega (Naklo pri Divači) odbora Ciril Metodove družbe in leto pozneje je postal njegov predsednik. Na tem mestu je ostal do leta 1891. V letih od 1893 do 1897 je bil izvoljen med lokavske starešine in bil še naprej dejaven pri oživljanju kulturnega življenja na vasi.

Bralno in pevsko društvo »Tabor« (1905-1916)

Leta 1905 je bilo na pobudo Avgusta Praprotnika ustanovljeno Bralno in pevsko društvo »Tabor«. Prvi predsednik društva je postal njegov sin Avgust (Slavoj) Praprotnik (1879-1955). Društvo, ki je imelo svoj sedež v drugem nadstropju Tabora in je v začetku štelo 56 članov, je vsako leto pripravilo dve ali tri veselice: ob pustu, poleti in na Silvestrovo. Veselice so bile v dvorani na Taboru, ki je lahko sprejela tudi do 200 ljudi. Prva veselica je bila 8. septembra 1905.

Društvo je delovalo v več skupinah. Imelo je svojo dramsko sekcijo ter moški, ženski in mešani pevski zbor. Pevski zbor je vodil tedanji lokavski nadučitelj Filip Jakob (Rade) Starc, nastopal pa je v zasedbi: moški kvartet Anton Muha (1871-1951), Alojzij Hreščak (1886-1979), Rade Starc (1860-?) in Slavoj Praprotnik (1879-1955); ženski kvartet Mimi Muha (1873-1956), Marija Fabiani (1870-?), Matilda Tosti (1848-1930) in Svetka Frankovič (1863-1941); alt solo je pela Marija Lantieri (1880-1962).

Zbor je nameraval peti tudi v cerkvi, vendar se je poskus izjalovil. Ko so pred korom zapeli pesem v slovenščini, je zbor prišel navzkriž s tedanjim tržaško-koprskim škofom dr. Frančiškom (Franz Xavier Nagel) Naglom (1855-1913)³. Ta je zapovedal, da se sme v cerkvi prepevati pesmi izključno v latinskem jeziku. Društvo se je pritožilo, a je bilo neuspešno.

Dve leti pozneje, leta 1907, je Avgust Praprotnik ustanovil tamburaško sekcijo, ki je prav tako delovala znotraj društva »Tabor«; tudi vodenje te je prevzel njegov sin Slavoj. Med člani lokavskega tamburaškega društva so bili tudi: Jože Ban (1883-1956) »Karižev«, Ivan Smrdel (1879-1971) »Kalanov«, Anton Božeglav (1883-1916) »Šuštarjev«, Ivan Božeglav (1844-1927) »Šuštarjev«, Anton Božeglav (1887-1919) »Packonov« in Anton BAN (1893-1943) »Karižev«.

Leta 1910 je bilo v Lokvi veliko slavlje. Družba sv. Cirila in Metoda je praznovala svojo 25-letnico ustanovitve na slovenskih tleh. Ob tej priložnosti je teda-

nji slovenski katoliški časopis »Slovenec« sprožil proti družbi pravo gonjo, ki so jo nasprotniki poimenovali »Cirilmetodarija«. Časopis slovenske napredne stranke svobodnjakov »Slovenski narod« pa je družbo vzel v bran. Med pristaši je bilo tudi nekaj Lokavcev, ki so družbi sv. Cirila in Metoda prispevali zajetne vsote: »G. Avg(ust) Praprotnik st. je položil po podružnici v Lokvi 200 K v Ciril-Metodovo trdnjavo kot odgovor »Cirilmetodariji«; g. Anton MUHA v Lokvi s prispevkom 200 K v obrambni sklad«.

V Lokvi so ustanovili pripravljalni odbor, ki je prevzel nalogo organizacije veselice, na katero so bila vabljeni tudi druga društva po Sloveniji: »Dne 26. junija naj bi se vršila tu v Lokvi na planem velika veselica, ki naj bi postala mogočna manifestacija narodno zavedne bližnje in daljne okolice. Odbor prosi spoštovana društva, da bi mu najpozneje do 10. junija sporočila, ali bi bila pripravljena na kakšenkoli način udeležiti se te narodne slavnosti v Lokvi, ter da mu v slučaju sodelovanja s kako pesmijo v svrhu sestave programa naznanijo ravno istotako pesmi vsaj do 10. junija.«.

Bralno in pevsko društvo »Tabor« je delovalo do leta 1916, ko je tedanja oblast vso društveno dejavnost prepovedala.

Društvo Ljudski oder (1919-1923)

Po 1. svetovni vojni je prišlo do kratkotrajne ponovne oživitve kulturnega življenja v Lokvi. Ključno vlogo pri tem je imel takratni lokavski učitelj Alojzij Hreščak (1886-1979). Na njegovo pobudo je bilo leta 1919 ustanovljeno društvo »Ljudski oder«, ki je delovalo v skladu s takratnimi političnim (socializem) vzdušjem v Italiji. V naslednjih dveh letih je društvo priredilo več veselice in po vsaki veselici se je plesalo. Odbor Ljudskega odra so sestavljali: Anton Stopar (1874-1951) »Kučetov«, Rudolf Božeglav (1895 - Hrpelje pri Kozini) »Packonov«, Ivan Stopar (1893-1964) »Kučetov«, Anton Ban (1893-1943) »Karižev«, Andrej Moderc (1881-1949) »Malenderjev« in Anton Placer (1884-1960) »Jurijev«.

V času kongresa socialistične stranke v Livornu se je stranka razcepila v socialistično in komunistično.

Avgust Praprotnik st.
(1845-1913);
družinski arhiv Majde Sikošek.

Josipina Muha-Praprotnik
(1841-1916);
družinski arhiv Majde Sikošek.

Bralno in pevsko društvo »Tabor«, 1905, Lokev;
iz zbirke Stojana Klajiča.

Lokavski tamburaši: digitalni arhiv; iz zbirke Stojana Klajiča.

Proslava ob 25. obletnici ustanovitve Ciril-Methodove družbe;
iz zbirke Stojana Klajiča.

Tržaški del stranke se je odločil za komunizem, kateremu se je pridružil tudi učitelj Alojzij Hreščak in tudi v Lokvi organiziral komunistično stranko. Vanjo se je vpisalo 10-12 članov, med njimi vsi odborniki Ljudskega odra z izjemo Antona Bana. Ko je leta 1921 občinski zastopnik prostore Tabora Ljudskemu odru odpovedal, se je stranka preselila v »Lazarjevo« hišo, v kateri je bil poročen Alojzij Hreščak.

Zadnjo veselico je društvo priredilo 23. septembra 1922 na »Grčevem« dvorišču. Takrat so se z rdečo zastavo, s srpom in kladivom fotografirali: Jožef Čok (1875-1941) »Milavcev«, Jožef Škabar (1863-1934) »Petracev«, Ivan Mohoršič (1869-1932) »Bezkov«, Jakob Srebotnjak (1871-1941), Anton Muha (1871-1951), Slavoj Praprotnik (1879-1955), Franc Placer (1885-1935) »Placerjev« iz Prelož pri Lokvi, Franc Mavec (1886-1970) »Podgrajanov«, Peter Smrdel (1886-1943) »Kalanov«, Anton Frankovič (1888-1954) »Barabanov«, Franc Gombač (1849-1922) »Kovačev«, Pavla Srebotnjak (1873-1929), Anton Vojska (1874-1930), kovač pri »Muhi«, Anton Mljach (1870-1940) »Škrlev«, Ivan Frankovič (1863-1941) »Mičlev«, Franc Božeglav (1890-1924) »Šuštarjev«, Alojzij Hreščak (1886-1979), Ivan Svetina (1884-1938) »Mihtov«, »Čofek« ?, Alojz Mevlja (1888-1967) »Japcev«, Anton Role (1887-1963) »Roletov«, Mimica Muha (1873-1956), Ema Praprotnik (1877-1957), Marija Lantieri (1880-1962), Tinca Frankovič (1863-1941) »Mičleva«, Maria Petelin (1870 - Pivka) »Fabjanova-Petelinova«, Ivana Umek (1876-?) »B'tceva«, Jožef Ban (1883-1956) »Karižev«, Ana Srebotnjak, Marija Smerdel (1885-1969) »Žibrova«, Marija Ban, Hana Mavec (1890-1976) »Poliseva«, Marija Stopar (1897-1982) »Pečkova«, Janez Božeglav (1844-1927) »Šuštarjev«, Franc Božeglav (1884-1933) »Packonov«, Anton Fonda (1888-1966) »Čorcev«, Anton Fonda (1889-1935) »Čikatov« in Ivan Smrdel (1879-1971) »Kalanov«.

Spomladi leta 1923 je zaradi pritiskov italijanskega režima in uvedbe Gentilijeve reforme Ljudski oder razpadel.

Kulturno mrtvilo - »Dopolavoro« (1923-1945)

Alojz Hreščak, ki je moral pustiti učiteljsko službo in zapustiti Lokev, je odšel v Idrijo za vodjo kmetijske zadruge. Tudi druge slovenske učitelje, ki so bili gonilna sila kulturnega življenja tudi v Lokvi, so

Društvo Ljudski oder, 23. septembra 1922, Lokev; zasebni arhiv.

postopoma zamenjali italijanski. Prav tako vzgojitelje v otroškem vrtcu. Prepovedano je bilo slovensko petje in vsi napisi so morali biti italijanski. Lokavci so izgubili slovensko prosvetno društvo, slovensko šolo, slovenske časopise. Kulturna dejavnost v okviru prosvetnega društva, ki je bilo v celoti pod vplivom Italijanov, se je preselila v nekdanji »Černetov«⁴ in pozneje »Grčev«⁵ hlev, ki je tako postal »Dopolavoro«⁶, prostor za popoldansko druženje. Leta 1945, po koncu vojne, je stavba nekaj časa služila kot Mladinski dom in začasna šola, saj je šolske prostore še vedno zasedala anglo-ameriška vojska.

Žarek upanja za obnovitev slovenske šole in kulturne dejavnosti na vasi se je pokazal po kapitulaciji Italije. Septembra 1943 je Slavoj Praprotnik dal pobudo za obnovitev slovenske šole, organizirani pa so bili tudi večerni tečaji za slovensko mladino in odrasle. Poučevanje v lokavski šoli so začasno ponovno prevzeli domači učitelji in 5. oktobra 1943 se je začelo šolsko leto, v katerem so učili: Miroslava Obersnel (1925-2005) »Fince-tova«, Sonja Obersnel (rojena 1924) »Drejatova«, Majda Srebotnjak (1923-2010), Slavoj Praprotnik (1879-1955) in Izidor Ostan (1911-1991). Veronauk je poučeval lokavski kaplan dr. Anton Požar (1912-1996).

Osmega aprila 1944, še pred koncem šolskega leta, je šolska mladina skupaj z obiskovalci večernega tečaja pripravila prireditev, ki je bila tako uspešna, da so za naslednjo nedeljo načrtovali ponovitev. Nemci, ki so po kapitulaciji Italije prevzeli Lokev v upravo, so namero preprečili in naslednji dan zasedli šolske prostore. Tako so domači učitelji javno poučevali le eno šolsko leto in tudi z obnovitvijo kulturne dejavnosti ni bilo nič.

Prosvetno društvo »Tabor« ustanovljeno 1955-56

Kulturno življenje v Lokvi je ponovno zaživelo šele po 2. svetovni vojni, ko je bilo ustanovljeno Prosvetno društvo »Tabor«. To je 3. marca 1946 v Lokvi priredilo veseloigro »Vdova Rošlinka«. V tem času je delovalo že tudi moško pevsko društvo, za katerega pa je takratni referent za prosveto povedal, da »... mu še manjka disciplina«. V tem času je v Lokvi delovala tudi skupina AFŽ - Antifastična fronta žena⁷, ki je prirejala veselice s plesom. Vstopnine ni bilo; dovoljeni so bili le prostovoljni prispevki.

Septembra 1946 so lokavski pevci gostovali v Rodiku; oktobra 1946 so gostovali v Ricmanijih. V oktobru istega leta je bilo ponovno ustanovljeno lokavsko tamburaško društvo. Igralne instrumente so naročili v Jugoslaviji. Dugega decembra 1946 je Prosvetno društvo »Tabor« v Lokvi organiziralo Gregorčičevo proslavo, na kateri so pobirali prispevke za »Božič našega otroka«. Nabrali so 2057 lir in 8. decembra je z istim namenom prireditev organiziralo tudi društvo AFŽ. V letu 1946 je Prosvetno društvo »Tabor« v Lokvi organiziralo skupno 11 prireditev in 2 proslavi. Referent za prosveto je takrat poročal, da: »... zelo slabo napreduje pevsko društvo, katerega člani se ne udeležujejo pevske vaj.«.

Šestnajstega februarja 1947, na pustno nedeljo, je Prosvetno društvo v Lokvi priredilo igro »Dve nevesti«. Takrat je bil pohvaljen tudi pevski zbor, ki: »... se je nekoliko poboljšal, in se uči nekaj partizanskih pesmi, za sprejem vojske.«.

V začetku 50. let prejšnjega stoletja je bil predsednik odbora ljudske prosvete Franc Goranc (1906-1974) »Gorancev«; tajnik je bil Andrej Moderc (1906-?) »Malenderjev«. Delovala sta tudi dramska sekcija (igralska skupina) in pevski zbor. Od leta 1951 dalje je imelo društvo tudi lastno knjižnico.

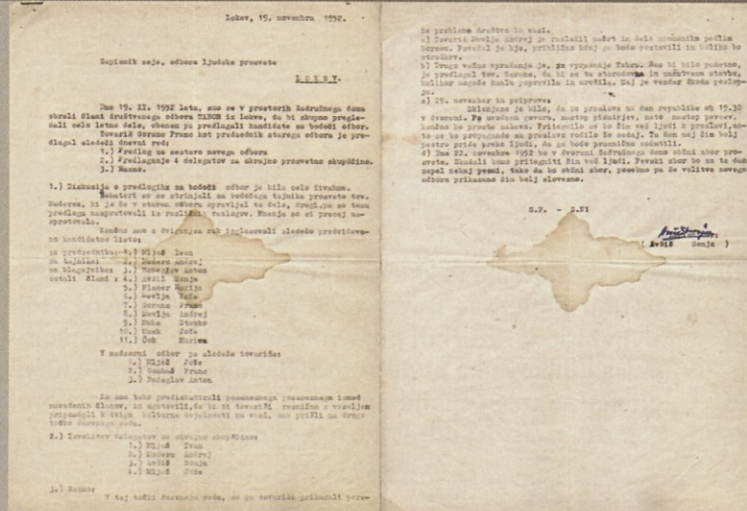
Devetnajstega novembra 1952 so v prostorih Zadružnega doma potekale volitve članov novega odbora Prosvetnega društva »Tabor«. Novi predsednik je postal Ivan Mljač (1924-1959) »Škrlev«, za tajnika je bil ponovno izvoljen Andrej Moderc (1906-?) »Malenderjev«, blagajnik pa je postal Anton Božeglav (1899-1967) »Ruščev«. Ostali člani odbora so bili: Sonja Avšič (rojena 1931), Marija Placer (1912-1990) »Fabjanova«, Jože Mevlja (1910-1991) »Krašev«, Franc Goranc (1906-1974) »Gorancev«, Andrej Mevlja (1919-1995) »Krašev«, Stan-ko Muha (1903-1988), Jože Umek (1911-1995) »Lačnov« in Marica Čok (1936-1993) »Melaveva«. V nadzornem odboru so bili: Jože Mljač, Franc Gombač in Anton Božeglav.

Posebno dejavno je bilo društvo v letih 1953-1954, ko so na Krasu obeleževali 50. obletnica rojstva Srečka Kosovega. Njegovemu spominu v čast je bilo organizirano tekmovanje dramskih sekcij in družin ljudsko-prosvetnih društev sežanskega okraja, ki je potekalo vse leto in se je končalo 31. julija 1954. Ljudsko-prosvetna društva, dramske sekcije in dramske družine so lahko prijavile za tekmovanje eno ali več celovečernih prireditev, ki so obsegale eno ali več dramskih del (eno trodejanko ali tri enodejanke). Lokavska sekcija je bila razvrščena v prvo skupino nastopajočih, skupaj z dramskimi sekcijami iz Komna, Divače in Dutovelj. Na tekmovanju so bile, poleg drugih, predstavljene tudi trodejanke: igra »Na Visokem« (avtor Dragotin Vodopivec), veseloigra »Stari grehi« (dr. Josip Štolba), ljudska drama »Lovski tat«, skeč »Popkov Janez« in komedija »V Ljubljano jo dajmo!«.

Delovanje društva »Tabor« v letih 1957-1962

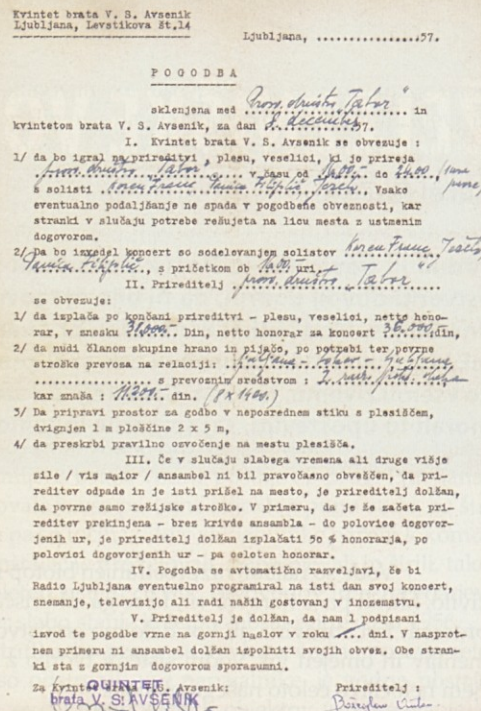
Leta 1957 je bil v Lokvi na pobudo Ivana Mljača (1924-1959) »Škrlevega« in Ivana Stoparja (1929-1991) »Kučetovega« ustanovljen godbeni orkester. Po sklepu odbora Prosvetnega društva »Tabor«, katerega predsednik je bil Jožef Mevlja (1910-1991) »Krašev«, sta predlagatelja zaprosila za denarno pomoč v znesku 35.000 dinarjev za nakup potrebnih glasbenih instrumentov. Posojilo sta bila dolžna najpozneje v enem letu povrniti. Hkrati sta postala tudi vodji orkestra. Orkester, ki je deloval le eno sezono, je štel 5 članov.

V obdobju od 1. maja 1957 do 30. aprila 1958 so Prosvetno društvo »Tabor« v Lokvi sestavljali: mešani dramski odsek, mešani pevski zbor, godbeni orkester in folkorni odsek. V društvu je bilo včlanjenih 42 Lokav-

Zapisnik seje odbora ljudske prosvete, 19. november 1952; zasebni arhiv.

Pogodba med Prosvetnim društvom »Tabor« in Kvintetom V. S. Avsenik, 8. december 1957; zasebni arhiv.

cev (25 moških, 17 žensk): 18 je bilo delavcev, 8 kmetov, 14 uslužbencev in 2 dijaka. Dramski odsek je štel 13 (8, 5), pevski zbor 20 (12, 8), orkester 5 in folklorna skupina 4 člane.

V sezoni je bilo v okviru Prosvetnega društva »Tabor« v tem obdobju organiziranih 10 prireditev, katerim je skupno prisostvovalo 2250 obiskovalcev. Med drugimi je dvakrat (8. decembra 1957 in 1. januarja 1958) v Lokvi gostoval Kvintet bratov Vilko in Slavko Avsenik s solisti Francem Korenom, Danico Filipčič in Franom Milčinskim-Ježkom.

V naslednji sezoni 1958-59 je dramski odsek štel 17 (9, 8) in pevski zbor 25 (16, 9) članov. Prosvetno društvo »Tabor« je organiziralo 7 prireditev, od tega je bilo 6 predstav dramskega odseka in en koncert. Vseh obiskovalcev je bilo 1457.

Podobno je društvo delovalo tudi v sezonah 1959-1960 in 1960-1961. Imelo je dramski odsek, ki je štel 23 oziroma 22 članov (8 oziroma 7, 15), od tega 14 oziroma 16 (7 oziroma 8, 7 oziroma 8) pionirjev, pevski zbor z 20 člani (12 oziroma 13, 8 oziroma 7) in folklorno skupino, ki jo je sestavljalo 8 žensk.

Tudi v obdobju med 1. septembrom 1961 in 31. avgustom 1962 so dramska sekcija, pevski zbor in folklorna skupina delovali v približno enaki zasedbi. Dodatno je bila ustanovljena klubska skupina, ki je štela 3 (2, 1) člane. Dramska sekcija je štela 21 (9, 12) članov in pevski zbor 20 (13, 7) članov.

Pisni viri

Fonda, Robert: Zasebna rodoslovna zbirka.- povzetek matičnih knjig župnije Lokve

Pogodba Prosvetnega društva »Tabor« o ustanovitvi lokavskega orkestra.- 7. februar 1957 zasebni arhiv

Povzetki časopisnih člankov.- Spletna digitalna knjižnica Slovenije (DLIB): Statistični popisni listi za kulturno-prosvetna društva (1957-1962).- zasebni arhiv

Šček, Virgilij: Lokavske starine

Zapisniki sej KNOO Lokve; 15.12.1945-28.2.1947.- ARS Ljubljana

Zapisniki sej Prosvetnega društva »Tabor« Lokve, 1952-1958.- zasebni arhiv

Opombe

¹ Avgust Praprotnik (1845-1913) se je rodil v Sv. Juriju pri Kranju (danes Šenčur), očetu Jakobu (1803-1874), šolskemu učitelju in cerkovniku, rojenemu v Podbrezjah pri Naklem, ter materi Mariji, rojeni Golob, hčeri Antona Goloba in Helene Sitar iz Sv. Jurija. V letih 1867-1869 je poučeval v Begunjah pri Cerknici. V Lokve je prišel leta 1873, kjer je na učiteljskem mestu nasledil Ivana Tostija (1803-1891), ki se je bil tedaj upokojil. 9. februarja 1874 se je poročil z Jožefo Muha (1841-1916), hčerjo lokavskega posestnika in gostilničarja Antona Muhe (1814-1878) in njegove žene Jožefe Mahorčič (1819-1888) »Bezko« iz Naklega. Imela sta 5 otrok: Augusta ml., Edvarda, Emo, Avgusta (Slavoj) ml. in Paulino.

² Z ustanovitvijo družbe so obeležili 1000-letnico smrti sv. Metoda, škofa velikomoravskega. Velikomoravska je bila v 9. stoletju veliko kraljestvo, ki ga je ustanovil slovanski knez Svetopolk in tja poklical brata Konstantina (ta se je ob vstopu v samostan preimenoval v Cirila) in Metoda, doma iz Soluna v Grčiji, da bi Slovanom oznanjala krščansko vero. Ciril in Metod sta govorila staroslovenski jezik, zato se domneva, da je bil to njun materin jezik.

³ Franz Xavier Nagl (26. november 1855, Dunaj - 4. februar 1913, Dunaj) je bil avstrijski rimskokatoliški duhovnik, škof, nadškof in kardinal. 14. julija 1878 je prejel duhovniški posvečenje in bil 26. marca 1902 imenovan za tržaško-koprskega škofa. Na tem položaju je ostal do 1. januarja 1910, ko je bil imenovan za pomočnika dunajskega nadškofa; 19. januarja 1910 je postal naslovni nadškof Tyrusa in 5. avgusta 1911 dunajski nadškof (metropolit). Istega leta, 27. novembra 1910, je bil povzdignjen v kardinala S. Marco. (povzeto po Wikipedia)

⁴ Matevž Černe (1818-1892) je bil lokavski gostilničar, ki je imel svojo gostilno tam, kjer je bila pozneje gostilna »Pri Grči«. Rojen je bil v Tomaju. V Lokve je prišel leta 1845, ko se je poročil z Marijo Mahorčič »Bezko« iz Lokve in nasledil gostilno njenih staršev.

⁵ Lastnik gostilne »Pri Grči« Jožef Mljač (1880-1924) je leta 1924 naredil samomor.

⁶ Danes je tam picerija »Ambasador«.

⁷ Ta se je leta 1953 preimenovala v ZŽD - Zvezo ženskih združenj.

ŽELEZNIŠKE VODNE POSTAJE NA PIVŠKEM

Karel Rustja

Vedno in povsod si je človek prizadeval preživeti in si ustvariti dovolj dobrin, da bi bilo njegovo življenje vedno boljše. Med tistimi osnovnimi prvinami in dobrinami, ki je nikoli ni bil sposoben ustvariti, pomeni pa osnovo vsemu živemu, je voda. Graditelji železniških prog so morali to upoštevati, saj so parne lokomotive potrebo-

vale razmeroma velike količine vode. Voda pokriva dve tretjini zemeljske površine in je vitalen element vseh živih bitij. V različnih pojavnih oblikah je najpomembnejša oblikovalka podobe in življenje planeta. Na njeni gladini se zrcali okolje v vsej svoji barvitosti; njena prosojnost in čistost odsevata naš odnos do narave.

Vode so najbolj razprostranjen biotop in nezamenljivo živilo, hkrati pa je naravni vir, ki se ga izkorišča v proizvodnih procesih kot surovina ali kot delovno sredstvo. Voda je nezamenljiv in omejen vir. Vodni sistemi tvorijo z zemljo in ozračjem neločljivo celoto našega planeta.

Voda, brezbarvna, v debelejši plasti modrikasta tekočina brez vonja in okusa, predstavlja v kemičnem smislu sicer preprosto snov, a količinsko najpomembnejšo sestavino vsakega organizma in je nujno potrebna za večino biokemičnih reakcij. Voda je osnova vsakega življenja na Zemlji. Opravlja osrednjo vlogo v izmenjavi snovi med organizmi in okoljem. Njena univerzalna lastnost je obnovljivost. Voda na Zemlji je stara približno tri milijarde let. V vodi se je začelo in ohranilo življenje na Zemlji.

Pred stoletjem in pol, ko je bila grajena železniška proga Ljubljana-Trst, je bila oskrba s pitno vodo na podeželju vezana na vodnjake in studence z vsemi negativnimi posledicami, ko so suša, zima, onesnaženje, oddaljenost itn. Na tem območju je bila železnica takrat gibalo napredka, saj so bile vse postaje in čuvajnice ob progi oskrbljene z zadostno količino pitne vode ne glede na letni čas.

Vodni postaji Postojna in Prestranek

Prvotno so na železniški postaji Postojna polnili zalogovnike parnih lokomotiv z vodo, ki so jo črpali tik pod postajo. Vodnjak in črpališče sta bila na mestu, kjer je sedaj stanovanjska hiša Branka Poljšaka, Pod kolodvorom 6. Tloris črpalne postaje je bil 10,32 x 17,10 m. Poleg strojnice je bilo tudi stanovanje za strojnika. Dimnik je bil visok 14,44 m. Pod strojnico je bil 14,25 m globok vodnjak s premerom 2,21 m (101" - en seženj in en čevlj). V dnu zidanega vodnjaka je bila zabita še 11,4 m dolga cev v nižje vodonosne plasti zemlje. Pulzator je iz vodnjaka črpal vodo in jo potiskal po ceveh v vodni stolp, ki je bil ob kurilniški lopi nasproti postajnega poslopja.

Izdatnost vodnjaka je bila premajhna za potrebe vodne postaje in je v sušnem obdobju v vodni postaji primanjkovalo vode. Takrat so morale parne lokomotive zalogovnike polniti v sosednjih vodnih postajah, to je v Pivki in na Rakeku. Omejevali so tudi dobavo vode stanovanjskim hišam. Posebno hudo je bilo v letih 1903 in 1908. Poleg tega pa so se proti vodnjaku pod postajnim platojem izcejele odpadne in fekalne vode, ki so onesnaževale vodnjak z bacili tifusa. Ker so vodo iz vodne postaje uporabljali tudi v stanovanjskih, službenih in gostinskih prostorih, je večkrat prišlo do okužb s tifusom. Posebno boleče je bilo to leta 1917, ko je bilo v barakah okrog postaje nastanjenih zelo veliko vojakov, na postaji pa se je tudi po več dni zadrževal dvorni vlak s cesarjem Karlom.

Trdota vode iz vodnjaka pod železniško postajo je bila 13 oN.

Ker vode ni bilo dovolj za vse večje potrebe, so v času italijanske uprave v bregu nad železniško postajo zgradili nov betonski rezervoar (sedaj tam poteka avtocesta). Polnili so ga z vodo, ki je izvirala iz skalnih razpok v Stari vasi, na desni strani proge Ljubljana-Sežana. Betonski rezervoar v hribu nad železniško postajo v Postojni v km 81,511 je lahko sprejel 791 m³ vode. Črpalke so potiskale vodo 98 metrov visoko z nadmorske višine 518 metrov do rezervoarja na višini 616 metrov, od koder je voda gravitacijsko tekla do napajalnikov na višini 567 metrov. Od črpalne postaje v Stari vasi je bil speljan 900 metrov dolg cevovod do železniške proge, kjer se je v 634,955-tem kilometru proge cepil v smer Postojna in v smer Prestranek. Od črpalne postaje do cepišča ob progi so bile položene cevi s premerom 200 mm. Od tod so bile do rezervoarja v Postojni vgrajene cevi z notranjim premerom 160 mm. Druga veja od cepišča do Prestranka pa je imela cevi z notranjim premerom 100 mm. Cevovod med črpalno postajo in vodnim rezervoarjem nad postajo v Postojni je bil dolg 3.760 metrov.

Poslopje črpališča v Stari vasi ima tloris 23,9 x 12,1 m. V nadstropju je bilo strojnikovo stanovanje. V pritličju so bili dve pisarni, rezervoarji za gorivo in strojnica z obsežnimi instalacijami.

Osnovo črpališča sta predstavljali dve centrifugalni črpalki z elektromotornim pogonom. Zmogljivost vsake je bila 60 m³ vode v eni uri. Za rezervo je služil dizelski motor z močjo 36 kW (50 KM). Poleg tega so bili v strojnici še kompresor, dve manjši črpalki za prečrpavanje vode iz usedalnika v zbiralnik ter regulacijska in merilna oprema.

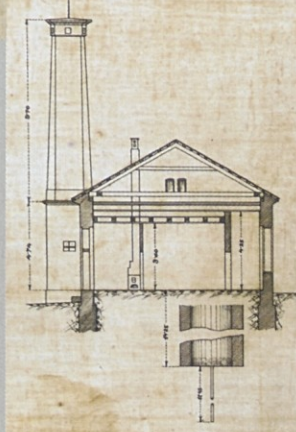
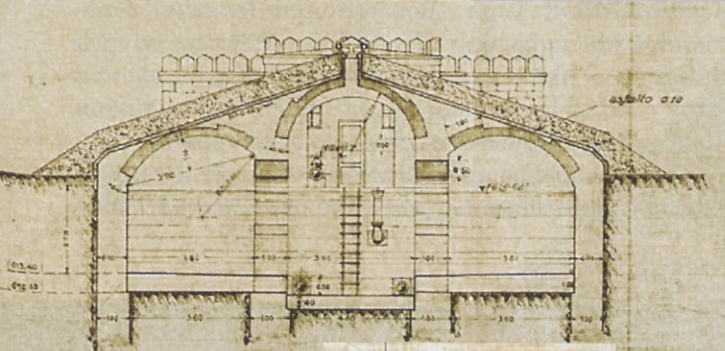
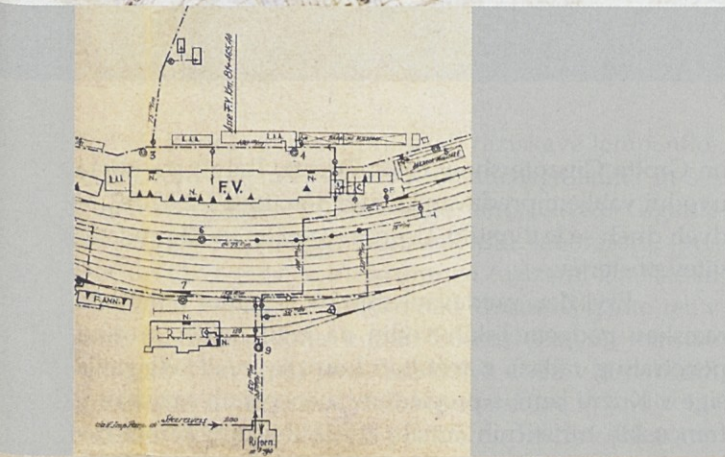
Ob izviru je bil betonski zbiralnik, ki je bil dolg 33,8 m, 6 m globok in 2 m širok.

Italijani so gradnjo črpalne postaje v Stari vasi in obsežne instalacije do Prestranka pričeli graditi leta 1927 in jih končali v dveh letih. Za prostor črpališča so morali odkupiti dele 22-ih parcel.

Pozimi so lahko načrpali do 1100 m³ vode dnevno, poleti pa komaj 200 m³ dnevno. Po drugi svetovni vojni je bila instalacija nekaj časa zelo zanemarjena. Posledice slabega vzdrževanja cevovodov niso izostale. Zaradi netesnosti cevovodov je dnevna izguba vode leta 1958 dosegla približno 170 m³, tako da je bila oskrba lokomotiv z vodo nezadostna. Leta 1948 je bila dnevna poraba vode v Postojni 1000 m³ na dan. Ob gradnji avtoceste je bil del vodovodnih instalacij odstranjen.

Trdota vode iz Stare vasi je bila približno 14 oN.

Postaja Prestranek je imela do začetka prve svetovne vojne le prevozna tira in kratek nakladalni tir. V času italijanske zasedbe so postajo zelo povečali in postavili napajalnik za oskrbo parnih lokomotiv. Veliko je bilo tudi prometa z živino,

zato so montirali hidrante za napajanje živine. Vodo so dobivali iz črpališča v Stari vasi; v 634,955-tem kilometru so izdelali odcep in ob desni strani proge Postojna-Prestranek napeljali 3.846 metrov dolg vodovod do Prestranka. Na hribčku nad postajo Prestranek so v 75,482-tem km zgradili betonski rezervoar, ki je lahko sprejel 184 m³ vode. Iz rezervoarja je bila speljana vodo-

vodna mreža v stanovanjske hiše, postajne objekte, razne ustanove (carina, Dopolavoro, Balilla) hidrante, napajalnik, hleve in vse čuvajnice ob progi. Po vojni vodovoda niso uporabljali, ker je instalacija zelo puščala. Leta 1953 so vodovodne cevi ob progi proti Postojni odkopali in jih prepustili Ljudskemu odboru mestne občine Postojna za gradnjo novega vodovoda Prestranek-Korotan pri Orehku. Na ta vodovod se je leta 1953 priključila železniška postaja Prestranek in leta 1956 so na novo postavili napajalnik za oskrbo parnih lokomotiv z vodo.

Vodna postaja Pivka

Prvotno je bila vodna postaja Pivka opremljena enako, kot so bile opremljene ostale vodne postaje ob progi Ljubljana-Sežana. Oskrbovala je vse postajne objekte s pitno vodo, na štirih napajalnikih pa so točili vodo v zalogovnike parnih lokomotiv. Pozneje so instalacije predelovali, dopolnjevali in širili, tako da je nastal zapleten sistem črpalk, cevodovodov in rezervoarjev, katerega že sicer slabo stanje je še poslabšal potres leta 1956.

Z elektrifikacijo proge se je vloga vodne postaje zelo zmanjšala. Ko so odstranili vse napajalnike, je vodna postaja služila samo še za oskrbo postajnih objektov (prečrpavanje) s pitno vodo.

Črpalna postaja je bila pod hribom Sv. Primoža v Radohovi vasi. V črpališču sta bila dva stabilna parna kotla, pulzometer in parni stroj s prigradjeno batno črpalko za vodo. Leta 1951 so tam namestili centrifugalno črpalko z elektromotornim pogonom. Pod samo strojnico je bil 15 m globok vodnjak, iz katerega so črpalne naprave črpale vodo in jo potiskale po cevovodu v vodni zbiralnik na pobočju griča Kerin. Ta vodni zbiralnik lahko sprejme 467 m³ vode. Prebitek vode se je zbiral v odprtem zbiralniku tik pod rezervoarjem, ki je lahko sprejel 5.623 m³ vode. V ta zbiralnik se je ob deževju zbiral tudi deževnica. V bližini tega rezervoarja so leta 1947 zgradili še rezervoar za 68 m³ pitne vode. Iz glavnega rezervoarja in odprtega zbiralnika sta cevovoda vodila vodo do vodne postaje na železniški postaji poleg postajnega poslopja ob prvem tiru. Tam so bili štirje betonski rezervoarji. Vsak je lahko sprejel 10 m³ vode. Iz teh rezervoarjev je voda tekla v napajalnike ob tirih. Mrežo vodovodnih instalacij so zelo razširili med prvo svetovno vojno, ko se je delo na postaji povečalo in je bilo v barakah na postaji veliko vojaštva.

Ker je vodnjak v Radohovi vasi poleti presahnil in je tako postaja Pivka ostajala brez vode, so tja poleti dovažali vodo s vagonскими cisternami iz Ilirske Bistrice. Vodo iz cistern so pretakali v betonski rezervoar ob prvem tiru poleg vodne postaje. Iz tega rezervoarja so vodo prečrpavali v dveh stopnjah: najprej v rezervoarja v prvem nadstropju vodne postaje, od tod pa v rezervoar v hribu nad postajo. Do septembra 1947 se je strojnik v vodno postajo Pivka vozil iz Trsta.

Voda iz črpališča Radohova vas je imela trdoto 12,3 °N.

Vodni rezervoar nad postajo je prevzel javni vodovod (Komunalno podjetje Postojna), rezervoar ob prvem tiru na postaji pa so leta 1996 zasuli. V vodnem zbiralniku pod rezervoarjem so hoteli leta 1960 zgraditi otroško igrišče. Sedaj ga zasipujejo z odpadki.

Zaradi pomanjkanja vode v Pivki so Italijani malo pred drugo svetovno vojno pripravili načrte za podaljšanje vodovoda iz Prestranka do Pivke.

Tudi v vodni postaji so bili dva parna kotla in parni stroj s prigradjeno batno črpalko ter centrifugalna črpalka z elektromotornim pogonom.

Mednarodni kongres

ZNANSTVENE RAZISKAVE V TURISTIČNIH JAMAH

Borut Peric, Stanka Šebela

Od 13. do 15. septembra 2012 je bil v Parku Škocjanske jame prvi mednarodni kongres z naslovom Znanstvene raziskave v turističnih jamah, ki so ga organizirali Park Škocjanske jame, Grotta Gigante S.A.G./Velika jama v Briččikih, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU) in Università degli studi di Trieste (Dipartimento di Matematica e Geoscienze). Kongresa se je udeležilo 50 sodelujočih iz različnih držav (Brazilija, Francija, Italija, Nemčija, Rusija, Slovenija, Španija, Ukrajina in ZDA).

Pozdravne nagovore so imeli: direktorica Javnega zavoda Park Škocjanske jame dr. Gordana Beltram, direktor Grotta Gigante Alessio Fabricatore ter predstavnik Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU dr. Tadej Slabe. Prvi dan (13. septembra) sta vabljeni predavanji predstavila glavni tajnik Slovenske akademije znanosti in umetnosti akademik dr. Andrej Kranjc (Researches done in Show Caves - historical Overview) in dr. Chris Grooves (Karst Hydrology Research in Show Caves of the Mammoth Cave International Biosphere Reserve, Kentucky USA). Drugi dan (14. septembra) sta imela uvodni vabljeni predavanji dr. Franci Gabrovšek (Relevance and measurements of selected physical quantities representing cave environment: examples from Postojna cave and Škocjan cave, Slovenia) in Franco Corren (Integrated geophysical and remote sensing studies

on Grotta Gigante show cave, Trieste, Italy)) sta imela uvodni vabljeni predavanji drugi dan, to je 14.9.2012. V dveh dneh se je zvrstilo 21 predavateljev in 12 predstavitev posterjev.

Prvi dan predavanj smo se seznanili z metodo raziskav podzemeljskih votlin na jugu Italije (ground penetrating radar), z rezultati korozije in/ali odlaganja sige v Križni jami, s pregledom znanstvenih raziskav v francoskih turističnih jamah, z značilnostmi kamnin, v katerih je razvita jama v Rusiji (Kungur Ice cave), z meteorološkimi merjenji v Grotti Gigante ter na površju nad jamo, z ukrepi za preprečevanje poškodbe sigovih jezov v Križni jami zaradi turističnih obiskov, z vplivom obiskovalcev na jamsko okolje, z rezultati večdesetletnega spremljanja gibanja nihal v Grotti Gigante ter s spremembami temperature v jami v Braziliji zaradi turizma.

Pozdravni nagovor dr. Gordane Beltram, direktorice JZ Park Škocjanske jame.

Vabljeno uvodno predavanje dr. Chrisa Groovesa z naslovom "Karst Hydrology Research in Show Caves of the Mammoth Cave International Biosphere Reserve, Kentucky, USA".

Drugi dan predavanj smo poslušali izkušnje z uporabo WI-FI* v turističnih jamah. Spremljali smo rezultate monitoringa klime in radona v Škocjanskih jamah ter rezultate meritev korozije in odlaganja sige v Grotti Gigante. Mikrobiološki parametri so bili prikazani kot pomembna metoda pri ovrednotenju vpliva obiskovalcev v turističnih jamah. Poslušali smo tudi pregled znanstvenih raziskav iz dveh ruskih jam (Orda in Kungur Ice cave). Rezultati monitoringa terestrične favne iz nekaterih turističnih slovenskih jam so pokazali bogato favno kljub turistično precej obremenjenim jamam. Spoznali smo tudi 3D lasersko skeniranje v francoski jami ter «e-learning» kot primer uporabe DTN komunikacij glede na mikrometeorološke meritve v Postojnski jami.

Posterji so nam približali raziskave lampenflore v Grotti Gigante, meritve seizmičnega šuma in seizmološke meritve v Postojnski jami, Grotto Gigante kot multidisciplinaren podzemeljski laboratorij, primer ureditve jame v Vietnamu za turizem, letalske in zemeljske laserske posnetke nad Grotto Gigante ter v jami, meritve radona v jami Bossea (Italija), meritve radona v Postojnski jami, raziskave vodâ v turističnih jamah Slovenije, geomorfološke raziskave v jami v Libanonu, sledenje vodâ od ponora do izvirov (Notranjska Reka), monitoring turističnih jam in analizo marketinga (primer iz Španije), monitoring temperature zraka v Županovi jami ter populacijo netopirjev v Avstrijski jami.

Predavanja in posterje so spremljale ekskurzije. Trinajstega septembra popoldne smo si ogledali Veliko jamo v Briščkih na Tržaškem Krasu, štirinajstega sep-

Ogled Notranjskega Muzeja Postojna.

Z leve na desno: Donatella Cergna, mag. Slavko Polak in dr. Trevor Shaw.

Vhod v Veliko jamo v Briščkih/Grotta Gigante (Italija).

Pred Mariničevo jamo, Škocjanske jame.

Udeleženci ekskurzije v Postojnsko jamo 15. septembra 2012.

tembra pa smo si ogledali Škocjanske jame ter se udeležili JAMNARKULT festivala znanstvenih in dokumentarnih filmov v Matavunu. V soboto, 15. septembra, smo si najprej ogledali Notranjski muzej Postojna, kjer nam je kustos mag. Slavko Polak razkazal zbirke. Ob tej priložnosti je predstavnica Velike jame v Briščkih Donatella Cergna izročila literaturo te jame mag. Slavku Polaku ter dr. Trevorju Shawju, ki kot aktivni zunanji sodelavec Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU vestno raziskuje zgodovino slovenskih turističnih jam. Zahvaljujemo se Notranjskemu muzeju Postojna za prost vstop in odlično vodenje po muzeju. Po ogledu muzeja smo obiskali še Postojnsko jamo, katere brezplačen ogled nam je omogočila družba Postojnska jama d.d., upravi katere se za to tudi zahvaljujemo. V imenu upravljalca jame sta nas pozdravila Ksenija Dvorščak in Peter Štefin. Pred Postojnsko jamo smo naredili za ključno fotografijo udeležencev kongresa.

S prvim mednarodnim kongresom z naslovom *Znanstvene raziskave v turističnih jamah* smo želeli upravljalce jam, kot tudi znanstvene in strokovne sodelavce opozoriti na pomembnost in ugodnost raziskovanja v turističnih jamah. Pri tem ne gre le za raziskave, usmer-

jene v trajnostni razvoj in rabo jam za turistične namene ampak tudi za uporabo že obstoječe infrastrukture v jamah, kot so npr. elektrika, optični kabel, urejene poti in dostopi do jam idr. v znanstvene namene. Z organiziranimi kongresnimi ekskurzijami smo prikazali konkretne primere iz Grotte Gigante/Velike jame v Briščkih, Škocjanskih jam ter Postojnske jame.

Mednarodni kongres se je odvijal v Promocijsko-kongresnem centru Pr Nanetovh v Parku Škocjanske jame, ekskurzije so bile organizirane v Italiji in Sloveniji. Organizacija in izvedba kongresa je plod sodelovanja slovenskih in italijanskih organizacij ter tako krepitev sosedskih povezav. Ob kongresu smo izdali 37 strani dolg program srečanja, vodnik po ekskurzijah ter povzetke v angleščini. Kongres se je financiral iz kotizacij ter prispevkov glavnih organizatorjev (Park Škocjanske jame, Grotta Gigante S.A.G./Velika jama v Briščkih, ZRC SAZU).

* Wi-Fi je oznaka za brezžično internetno povezljivost. Vir: Wikipedija, prosta enciklopedija.

KER NIKOLI NE VEŠ.

Novo zdravstveno zavarovanje za **TEŽKE BOLEZNI in OPERACIJE**

Novo zavarovanje za **TEŽKE BOLEZNI in OPERACIJE** je **prvo zdravstveno zavarovanje** v Sloveniji, ki vam zagotavlja **takojšnje denarno izplačilo** ob nastanku **težke bolezni**, po opravljeni **operaciji** v bolnišnici ali v primeru **smrti**.

Zavarovanje zagotavlja takojšnje **DENARNO IZPLAČILO**:

- **ob nastanku težkih bolezni**: rak, srčna kap, možganska kap, presaditev določenih notranjih organov, bakterijski meningitis, encefalitis, popolna in trajna odvisnost od tuje pomoči, paraliza, odpoved delovanja ledvic, benigni tumor na možganih, kronično obolenje jeter, kronično obolenje pljuč, embolija pljuč in slepota. Kar **14 težkih bolezni**.
- po opravljeni **operaciji** v bolnišnici: posegi na očeh, ušesih, nosu, ustih, žrelu, posegi na dojkah, na srčno - žilnem sistemu, amputacije udov, posegi v dermatologiji. Skupaj kar **98 vrst operacij**.
- ob smrti zavarovanca.

Ugodnosti in prednosti zavarovanja **TEŽKE BOLEZNI in OPERACIJE**

- ✓ takojšnje **denarno izplačilo** ob najtežjih zdravstvenih dogodkih v življenju,
- ✓ samostojno zavarovanje za težke bolezni v Sloveniji, ki ni vezano na življenjsko zavarovanje,
- ✓ edino zavarovanje, ki nudi finančno varnost tudi v primeru večine operacij v bolnišnici,
- ✓ sami se lahko odločite, kako boste porabili izplačano nadomestilo,
- ✓ brezplačna ZDRAVSTVENA ASISTENCA AS.

S sklenitvijo zdravstvenega zavarovanja ZA TEŽKE BOLEZNI in OPERACIJE boste lažje prebrodili trenutke finančne negotovosti, omilili finančne posledice in si izboljšali kakovost življenja tudi ob takšnih nepričakovanih dogodkih.

BANKA MEDNARODNIH RAZSEŽNOSTI. VARNA. OKOLJU PRIJAZNA. USPEŠNA.

Banka Koper je del mednarodne bančne skupine Intesa Sanpaolo, ki je prisotna v 40 državah po vsem svetu, z več kot 19 milijonov komitentov in 400-letno tradicijo delovanja.

Uspešnost bančne skupine potrjujejo naslednje mednarodne uvrstitve:

- **Najvarnejša bančna skupina v Sloveniji** in visoko na svetovni lestvici najvarnejših bank
(Global Finance World's 50 Safest Banks, avgust 2010)
- **Ena najbolj okoljsko ozaveščenih na svetu** saj je visoko na lestvici 100 najbolj »zelenih« organizacij na svetu (Newsweek, oktober 2010)
- **Banka leta v Zahodni Evropi** kar predstavlja najvišji standard odličnosti v bančništvu na podlagi dobrih poslovnih dosežkov v preteklem letu
(The Banker, december 2010)

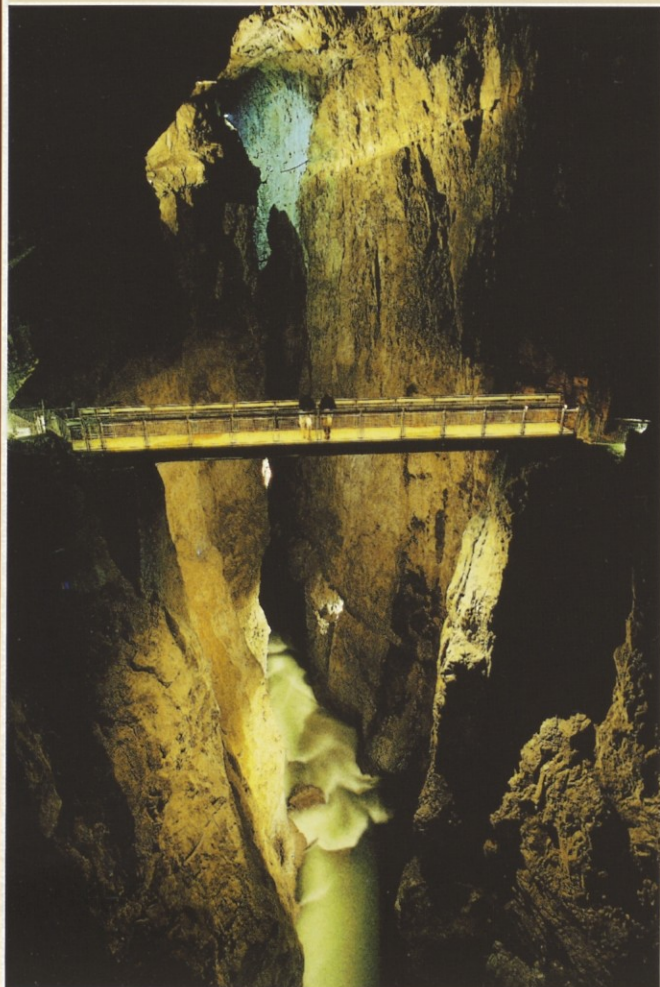

BANKA KOPER

Z vami gledamo naprej.

Park Škocjanske jame, Slovenija

Park Škocjanske jame ima tri pomembne nominacije:

- Škocjanske jame so bile leta 1986 vpisane v Seznam svetovne kulturne in naravne dediščine pri UNESCO
- leta 1999 so bile Škocjanske jame vpisane v Ramsarsko konvencijo kot prvo podzemno mokrišče na svetu
- leta 2004 pa je bil Park Škocjanske jame vpisan kot Biosferno območje Kras tudi v program MAB (Človek in biosfera).

V Parku Škocjanske jame vas vabimo na ogled jamskega sistema, muzejskih zbirk, sprehod po učni poti in obisk novega promocijsko-kongresnega centra Pr Nanetovh.

INFORMACIJE IN REZERVACIJE:

Park Škocjanske jame, Slovenija
Škocjan 2, SI - 6215 Divača
Tel.: 00386 (0)5 70 82 110
Faks: 00386 (0)5 70 82 111
E-pošta: psj.info@psj.gov.si
www.park-skocjanske-jame.si

The area of Skocjan Caves has three remarkable designations:

- inscribed on the UNESCO World Heritage List since 1986
- on the List of Wetlands of international importance since 1999
- on the international Network of Biosphere Reserves (MAB) since 2004.

INFORMATION AND RESERVATIONS:

Park Škocjanske jame, Slovenija
Škocjan 2, SI - 6215 Divača
Tel.: 00386 (0)5 70 82 110
Fax: 00386 (0)5 70 82 111
e-mail: psj.info@psj.gov.si
www.park-skocjanske-jame.si

The Skocjan Caves Park invites you to:

- visit the cave system
- explore the park on education trail
- visit museum collections
- and the new Promotion and Congress Centre Pr Nanetovh.

Si želite take sproščenosti in brezskrbnosti?

Potem svoje prihranke zaupajte nam.

Prepričani smo namreč, da si zaslužite življenje brez skrbi. To je tudi razlog, zaradi katerega se trudimo, da bi na najboljši način upravljali z vašimi prihranki. Pozorno prisluhnemo vašim željam, zato vam lahko ponudimo take rešitve, ki so hkrati enostavne, varčne in učinkovite. Razlikujemo se tudi v tem!

ZKB

1908 credito cooperativo del carso
zadružna kraška banka

